

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Karmen Kaučič

**Nostalgija po nedoživetem: nostalgija po
socializmu med mlado generacijo**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Karmen Kaučič

Mentor: red. prof. dr. Mitja Velikonja

**Nostalgija po nedoživetem: nostalgija po
socializmu med mlado generacijo**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Iskrena hvala

atiju za jugonostalgčne iskrice, red. prof. dr. Velikonji za prizadevnost in kreativno spodbudo, Petri za tehnično podporo in Andreju za vse ostalo.

Nostalgija po nedoživetem: nostalgija po socializmu med mlado generacijo

Jugonostalgija in nostalgija po socializmu med mladimi sta pogosto uporabljena pojma sodobnega diskurza. Kljub temu je njegova narava pogosto predmet debate, predvsem s strani starejših generacij, ki mladim oporekajo verodostojnost njihovega nostalgичnega občutja. Njihovi občutki postanejo še bolj vprašljivi, če upoštevamo, da je edina realnost, ki jo pozna današnja mladina, kapitalistična in je njihovo objektivno razumevanje socialistične preteklosti s tega vidika pristransko.

V tej diplomski nalogi sem hotela preveriti, kako razširjeni sta nostalgija po socializmu in jugonostalgija med mladimi, po drugi strani pa preveriti identifikacijo mladih s kapitalistično in socialistično mentaliteto ter prisotnost krize vrednot kot posledice omenjenih ambivalentnosti.

Diplomsko delo je sestavljeno iz dveh delov. V prvem delu so predstavljeni teoretična izhodišča obravnavanih pojmov in izsledki že narejenih raziskav na to temo. V empiričnem delu sem predstavila rezultate samostojne kvantitativne raziskave na podlagi vprašalnika zaprtega tipa. Raziskavo sem izvedla med mladimi, ki niso doživeli t. i. jugoslovanske izkušnje.

Ključne besede: mladi, nostalgija po socializmu, kriza vrednot, kapitalistična mentaliteta

Nostalgia for the inexperienced: nostalgia for socialism present among the younger generation

Yugo-nostalgia and nostalgia for socialism among the younger generation is a commonly used term in the modern discussion. Its nature, however, is a common subject of debate, especially from older generation point of view. These generations have personally experienced life in Yugoslavia, thus they argue that the younger generation cannot have nostalgic feelings about an era which they have personally not experienced. If the fact, that the reality of present-day youth is mostly capitalistic and their objective perception of the socialistic past is therefore biased, is taken into consideration, younger people's feelings become even more arguable.

The aim of my diploma thesis was to assess the prevalence of nostalgia for socialism and yugo-nostalgia among the younger generation. On the other hand, I wanted to assess how they identify with capitalistic and socialistic mentality, and the presence of a value crisis that arises from the obvious ambivalence.

This diploma thesis consists of two parts. The first part introduces theoretical concepts related to the terms studied and the results of the studies that were previously carried out. The empirical part presents the results of my quantitative study based on a closed-type questionnaire that has been answered by young people, who have not been a part of the "Yugoslav experience".

Keywords: youth, nostalgia for socialism, crisis of values, capitalistic mentality

KAZALO

1 UVOD	11
1.1 RAZISKOVALNI PROBLEM.....	12
1.2 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	13
1.3 METODOLOGIJA	13
1.3.1 Zbiranje podatkov	15
2 TEORETIČNA IZHODIŠČA	16
2.1 NOSTALGIJA IN JUGONOSTALGIJA.....	16
2.1.1 Nostalgija kot modaliteta spomina.....	16
2.1.2 Opredelitev in funkcije nostalgije.....	18
2.1.3 Opredelitev, vloge in pojav jugonostalgije v družbi	21
2.1.4 Jugonostalgija kot tržni produkt kapitalizma.....	22
2.2 MLADINA IN MLADOSTNIŠTVO	24
2.2.1 Definicija generacije X in vrednotne usmeritve mladih	25
2.2.2 Osebnostni profil mladih v Sloveniji	28
2.2.3 Vpliv kapitalistične mentalitete na mladino	29
2.2.3.1 KAPITALIZEM	29
2.2.3.2 VPLIV KAPITALISTIČNE MODERNIZACIJE NA MLADINO	30
2.2.3.3 INDIVIDUALIZACIJA	31
2.2.4 Mladina v krizi vrednot.....	33
2.3 MLADI IN (JUGO)NOSTALGIJA.....	35
2.3.1 Ustvarjanje nostalgčnih predstav pri mladih	35
2.3.2 Pojav in pomen jugonostalgije pri mladih	37
2.3.3 Vpliv jugonostalgije na "socialistično-kapitalistično" krizo vrednot pri mladih.....	39
2.3.4 Ali lahko mladostniki, ki niso nikoli živeli v Jugoslaviji, čutijo jugonostalgijo?....	40

3 EMPIRIČNI DEL.....	42
3.1 REZULTATI RAZISKAVE.....	42
3.1.1 Opis vzorca	42
3.1.2 SKLOP A: Vtis mladih o socializmu.....	43
3.1.2.1 SKLOP A1: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O SOCIALIZMU	43
3.1.2.2 SKLOP A2: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O JUGOSLAVIJI.....	44
3.1.2.3 SKLOP A3: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O CHE GUEVARI IN TITU ...	44
3.1.3 SKLOP B: Mladi in doživljanje jugonostalgije.....	44
3.1.3.1 SKLOP B1: MLADI IN OBČUTEK PRIKRAJŠNOSTI ZARADI NEDOŽIVETE JUGOSLOVANSKE IZKUŠNJE	45
3.1.3.2 SKLOP B2: MLADI IN VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI	45
3.1.3.3 SKLOP B3: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA DOŽIVLJANJE JUGONOSTALGIJE MED MLADIMI.....	45
3.1.3.3.1 SKLOP B3: Vpliv demografske spremenljivke starosti na občutek prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje	46
3.1.3.3.2 SKLOP B4: Vpliv demografske spremenljivke starosti na vrednotenje socialistične preteklosti.....	47
3.1.3.3.3 SKLOP B5: Vpliv demografske spremenljivke starosti na izpostavljenost pričevanju o socializmu	47
3.1.3.4 SKLOP B6: MLADI, OBČUTEK NARODNE IZPOLNJENOSTI, POMANJKANJE BALKANSKEGA PRIDIHA IN POISTOVETENJE Z EVROPSKO OZ. "EX-JUGOSLOVANSKO" IDENTITETO.....	48
3.1.3.5 SKLOP B7: NAVEZANOST MLADIH NA DRŽAVE BIVŠE JUGOSLAVIJE	49
3.1.4 SKLOP C: Mladi, kriza vrednot in poistovetenje s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto.....	50
3.1.4.1 SKLOP C1: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA DOŽIVLJANJE KRIZE VREDNOT MED MLADIMI.....	51
3.1.4.2 SKLOP C2: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA IDENTIFIKACIJO S KAPITALISTIČNO OZ. SOCIALISTIČNO MENTALITETO	53

3.1.4.3 SKLOP C3: ZANIMANJE MLADIH ZA AKTUALNE POLITIČNE ZADEVE IN NJIHOV ODNOS DO ZASEBNOSTI	55
3.1.5 SKLOP A,B,C: Povezave med spremenljivkami	56
3.1.5.1 POVEZANOST MED IDENTIFIKACIJO S SOCIALISTIČNO MENTALITETO IN POJAVOM JUGONOSTALGIJE	57
3.1.5.2 POVEZANOST MED POJAVOM JUGONOSTALGIJE IN DOŽIVLJANJEM KRIZE VREDNOT MED MLADIMI	58
3.1.5.3 POVEZANOST MED POJAVOM KRIZE VREDNOT IN IDENTIFIKACIJO S KAPITALISTIČNO MENTALITETO.....	59
3.2 DISKUSIJA.....	60
3.2.1 SKLOP A: Vtis mladih o socializmu (interpretacija rezultatov).....	60
3.2.1.1 SKLOP A1: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O SOCIALIZMU	60
3.2.1.2 SKLOP A2: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O JUGOSLAVIJI.....	61
3.2.1.3 SKLOP A3: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O CHE GUEVARI IN TITU ...	61
3.2.1.4 SKLOP A: OMEJITVE, POMANJKLJIVOSTI MERSKEGA INŠTRUMENTA IN IDEJE ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE.....	62
3.2.2 SKLOP B: Mladi in doživljanje jugonostalgije (interpretacija rezultatov)	63
3.2.2.1 SKLOP B1, B2, B3, B4 IN B5: MLADI IN OBČUTEK PRIKRAJŠANOSTI ZARADI NEDOŽIVETE JUGOSLOVANSKE IZKUŠNJE, NJHOVO VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI IN IZPOSTAVLJENOST PRIČEVANJU O SOCIALIZMU	63
3.2.2.2 SKLOP B6 IN B7: MLADI, OBČUTEK NARODNE IZPOLNJENOSTI, POMANJKANJE BALKANSKEGA PRIDIHA, POISTOVETENJE Z EVROPSKO OZ. "EX-JUGOSLOVANSKO" IDENTITETO TER NAVEZANOST MLADIH NA DRŽAVE BIVŠE JUGOSLAVIJE	66
3.2.2.3 SKLOP B: OMEJITVE, POMANJKLJIVOSTI MERSKEGA INŠTRUMENTA IN IDEJE ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE.....	68
3.2.3 SKLOP C: Mladi, kriza vrednot in poistovetenje s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto (interpretacija rezultatov).....	70
3.2.3.1 SKLOP C1: MLADI IN KRIZA VREDNOT.....	70
3.2.3.2 SKLOP C2: MLADI IN IDENTIFIKACIJA S KAPITALISTIČNO OZ. SOCIALISTIČNO MENTALITETO	72

3.2.3.3 SKLOP C3: MLADI IN ZANIMANJE ZA AKTUALNE POLITIČNE ZADEVE IN NJIHOV ODNOS DO ZASEBNOSTI	74
3.2.3.4 SKLOP C: OMEJITVE, POMANJKLJIVOSTI MERSKEGA INŠTRUMENTA IN IDEJE ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE.....	76
4 SKLEP.....	78
LITERATURA.....	83
PRILOGE.....	86
PRILOGA A: VPRAŠALNIK.....	86
PRILOGA B: REKODIRANA SPREMENLJIVKA STAROST	89
PRILOGA C: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O CHE GUEVARI IN TITU	89
PRILOGA Č: MLADI IN OBČUTEK PRIKRAJŠANOSTI ZARADI NEDOŽIVETE "JUGOSLOVANSKE IZKUŠNJE"	90
PRILOGA D:MLADI IN VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI.....	91
PRILOGA D:MLADI IN VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI.....	91
PRILOGA E: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI.....	91
PRILOGA F: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA OBČUTEK NARODNE IZPOLNjenosti.....	92
PRILOGA G: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA POMANJKANJE BALKANSKEGA PRIDIHA	92
PRILOGA H: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA POISTOVETENJE Z EVROPSKO OZ. "EX-JUGOSLOVANSKO" IDENTITETO	93
PRILOGA I: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA OPREDELITEV GEOGRAFSKE LOKACIJE SLOVENIJE	93
PRILOGA J: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA ZANIMANJE ZA AKTUALNE –POLITIČNE ZADEVE V SLOVENIJI.....	94
PRILOGA K: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA ZANIMANJE ZA AKTUALNE GLOBALNE-POLITIČNE IN EKONOMSKE ZADEVE	94
PRILOGA L: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA RAZKRIVANJE ZASEBNIH PODATKOV NA MEDMREŽJU.....	95

PRILOGA M: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI SOCIAL_MENT IN PRIKRAJŠANOST	95
PRILOGA N: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI SOCIAL_MENT IN PRETEKLOST	95
PRILOGA O: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI KRIZA IN PRIKRAJŠANOST	96
PRILOGA P: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI KRIZA IN PRETEKLOST	96
PRILOGA R: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI KRIZA IN KAPITALIST_MENT	96

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Rekodirana starost	43
Tabela 3.2: Splošno mnenje o socializmu	43
Tabela 3.3: Splošno mnenje o Jugoslaviji	44
Tabela 3.4: Obrazložitev oznak spremenljivk – SKLOP B	46
Tabela 3.5: Obrazložitev oznak spremenljivk – SKLOP C	51
Tabela 3.6: Kriza vrednot	52
Tabela 3.7: Mladi in identifikacija s kapitalistično mentaliteto	54
Tabela 3.8: Mladi in identifikacija s socialistično mentaliteto	54
Tabela 3.9: Povezanost med spremenljivkama social_ment in prikrajšanost	57
Tabela 3.10: Povezanost med spremenljivkama social_ment in preteklost	57
Tabela 3.11: Povezanost med spremenljivkama kriza in prikrajšanost	58
Tabela 3.12: Povezanost med spremenljivkama kriza in preteklost	58
Tabela 3.13: Povezanost med spremenljivkama kriza in kapitalist_ment	59

KAZALO GRAFOV

Graf 3.1: Spol.....	42
Graf 3.2: Rekodirana starost	43
Graf 3.3: Občutek prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje (povezanost z rekodirano spremenljivko starost).....	46
Graf 3.4: Izpostavljenost pričevanju o socializmu s strani staršev, sorodnikov itd. (povezanost z rekodirano spremenljivko starost).....	47
Graf 3.5: Izpostavljenost pričevanju o socializmu s strani medijev (povezanost z rekodirano spremenljivko starost).....	48
Graf 3.6: Povezanost rekodirane spremenljivke starost in spremenljivke jezik.....	50
Graf 3.7: Povezanost rekodirane spremenljivke starost in spremenljivke kriza.....	52
Graf 3.8: Povezanost rekodirane spremenljivke starost in spremenljivke kapitalist_ment.....	54
Graf 3.9: Povezanost rekodirane spremenljivke starosti in spremenljivke socialist_ment.....	55

1 UVOD

Mladostnika, ki še nimata dvajset let in ponosno stopata po Ljubljani, eden v majici s sliko Tita, drugi s podobo Che Guevare; gruča okajenih slovenskih študentov, ki objeti pojejo "*Durđev dan*" po beograjski Skadarliji; uporniški fant v majici z rdečo peterokrako zvezdo, ki na zid ponovno prepleskanega zidu sredi mesta nad že ustvarjen grafit "*Smrt 'kapitalizmu', svoboda narodu*" dodaja "*Tito, volim te!*"; dva študenta, ki se po naključju srečata sredi Bangkoka in se, potem ko ugotovita, da prihajata eden iz Srbije in drugi iz Slovenije, navdušeno pozdravita z besedami "Ej, brate moj!" – vse to so neredki pojavi v slovenski družbi.

Na drugi strani pa podoba mladostnika, ki cele dneve preživi pred računalnikom in preklaplja med okenci Twitterja, Facebooka in My Spacea v skrbi, da ne bi svojim 156 medmrežnim prijateljem pozabil sporočiti, kaj je danes jedel, s kom je bil včeraj na kavi ali kaj si misli o novem filmu Nicholasa Cagea; dekleta, ki opravlja tri študentska dela, da lahko vsak teden v Zari, H&M-u oziroma Sportini kupi novo verzijo ozkih kavbojk in si omisli nov "styling" pričeske pri Stevu; ali študenta v svojih dvajsetih, ki bo raje pavziral eno leto študija, da si prihrani dovolj denarja za letno članarino v fitnessu in za nova platišča na svojem BMW-ju . Tudi ti pojavi z isto težo ustvarjajo podobo današnje mladine.

V obeh pogledih vidimo iste mladostnike, najstnike oz. mlade v zgodnjih dvajsetih, ki bodisi niso bili rojeni v Jugoslaviji bodisi niso bili več Titovi pionirčki in se svojih zgodnjih let v Jugoslaviji razen po albumu sličic z "*Životinjskega carstva*" ne morejo spominjati. Ne eni ne drugi ne morejo pogrešati nič doživetega, saj vse življenje poznajo le tranzicijsko verzijo kapitalizma in svobodnega tržnega gospodarstva. Za čim potem žalujejo – morda za nečim nedoživetim?

Kljub temu ostaja glavna dilema, ali bi si mladi, ki še posebej v teh gospodarsko kriznih časih ne skoparijo z žaljivkami na račun kapitalizma in uporno gojijo romantično predstavo o starih

časih Jugoslavije, lahko predstavljali življenje brez polnih polic supermarketov, modnih hlač za 15 evrov in izbire trinajstih vrst namazov? Ali sploh čutijo nostalgijo za socializmom, oziroma če povzamemo očitke iz vrst starejših generacij, ali mladi sploh vedo, kaj je socializem? Ali mladina posledično doživlja krizo vrednot v smislu razpetosti med vrednotami socializma in kapitalizma? Glede na to, da so mlajše generacije intenzivneje izpostavljene kapitalističnemu vplivu in manj socialističnemu, ali to pomeni, da je njihova kriza manj očitna? Ali je pri mlajših generacijah torej tudi manj opazna nostalgija po socializmu?

1.1 RAZISKOVALNI PROBLEM

Na vsa zgoraj postavljena vprašanja sem poskušala odgovoriti v svojem diplomskem delu. Pri raziskovanju sem se omejila na dve skupini mladostnikov¹, rojene med 1983 in 1990 v prvem primeru in rojene med 1991 in 1994 v drugem, pri čemer ne ena ne druga skupina ni dejansko izkusila življenja v času Jugoslavije. Raziskovalno tematiko sem utemeljila na naslednjih predpostavkah.

Hipoteza št. 1: Mladostniki imajo do socializma pozitiven odnos.

Hipoteza št. 2.1: Mladostniki v splošnem doživljajo jugonostalgijo, pri čemer je ta opaznejša pri generaciji, rojeni med 1983 in 1990, kot pri generaciji, rojeni med 1991 in 1994.

Hipoteza št. 2.2: Mladi, ki se identificirajo s socialistično mentaliteto, so posledično nagnjeni k doživljanju jugonostalgije.

Hipoteza št. 3.1: Mladostniki doživljajo krizo vrednot², in sicer rojeni med letoma 1983 in 1990 intenzivneje kot mlajši.

Hipoteza št. 3.2: Doživljanje jugonostalgije vpliva na pojav krize vrednot pri mladih.

---

¹ Natančnejša opredelitev obeh vzorčnih skupin je podana v naslednjem poglavju 1.3 Metodologija.

² Pojem krize vrednot je v diplomskem delu pojmovan v ožjem smislu, in sicer kot razpetost med socialističnimi in kapitalističnimi vrednotami. Natančnejša opredelitev je podana v poglavju 3 Empirični del.

Hipoteza št. 3.3: Mladostniki, rojeni med 1991 in 1994, doživljajo krizo vrednot manj intenzivno zaradi večje identifikacije s kapitalistično mentaliteto.

1.2 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomska naloga je v splošnem razdeljena na teoretični in empirični del, natančneje pa je sestavljena iz štirih poglavij. Prvo poglavje je namenjeno splošnemu uvodu, predstavitvi raziskovalnega problema in uporabljenih metod raziskovanja. Drugo poglavje služi teoretični opredelitvi pojmov nostalgije, jugonostalgije, mladostništva in drugih pojmov, na katerih je zastavljeno diplomsko delo. Jedro tretjega poglavja, ki predstavlja tudi empirični del naloge, je kvantitativna raziskava, ki sem jo izvedla med mladostniki. V omenjenem delu sem se najprej osredotočila na statistično analizo rezultatov raziskave, ki mu je v naslednjem podpoglavju sledila natančnejša vsebinska interpretacija oziroma diskusija. Empirični del (oziroma tretje poglavje) je namenjen ugotavljanju odnosa, ki ga imajo mladi do socializma, konkretnije se ugotavlja prisotnost nostalgije po socializmu. V nadaljevanju se presoja, v kolikšni meri lahko nostalgijo mladih po socializmu prenesemo na raven Jugoslavije, ter ugotavlja in interpretira prisotnost pojava jugonostalgije med različnima starostnima skupinama mladih. Tretje poglavje se zaključí z oceno prisotnosti krize vrednot različnih starostnih skupin mladih v okviru razcepljenosti med nostalgijo po socializmu in jugonostalgijo na eni strani ter kapitalistično mentaliteto na drugi strani. Četrto poglavje diplomskega dela se zaključí s sklepom, katerega namen je verificirati v uvodu zastavljene hipoteze.

1.3 METODOLOGIJA

Glede na to, da je diplomsko delo razdeljeno na teoretični in empirični del, je temu prilagojena tudi uporabljena metodologija. Za sestavo teoretičnega izhodišča sem uporabila analizo sekundarnih virov, metodologija raziskovalnega dela pa zahteva nekoliko obširnejšo opredelitev.

V empiričnem delu svoje diplomske naloge sem se osredotočila na populacijo srednješolcev in študentov oz. mladostnikov, rojenih med 1983 in 1994 (vključno s tistimi, rojenimi leta 1983 in 1994). Vzorec moje diplomske naloge je sestavljen iz dveh vzorčnih skupin z različno starostno omejitvijo. Prva vzorčna skupina je zajela študente oz. generacijo, rojeno med 1983 in 1990 (vključno z letoma 1983 in 1990), druga vzorčna skupina pa srednješolce oz. generacijo, rojeno med 1991 in 1994 (vključno z letoma 1991 in 1994). Takšna omejitev je bila za način preučevanja najprimernejša, saj želim natančneje raziskati razlike v doživljanju jugonostalgije, poistovetenja s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto, razpetosti med tema dvema ter posledične krize vrednot med skupinama, ki sta bili izpostavljeni podobnemu jugoslovanskemu in kapitalističnemu vplivu. Nobeni izmed vzorčnih skupin načeloma ne pripisujemo jugoslovanske izkušnje³. Čeprav je vzorčna skupina, rojena med letoma 1983 in 1990, še živela v času Jugoslavije, ni bila več aktivno vključena v različne oblike "jugoslovanizacije", kot so zaprisega "pionirčkov", učenje srbohrvaškega jezika v osnovnih šolah itd. Druga vzorčna skupina, rojena med 1991 in 1994, pa je že bila rojena v času samostojne Slovenije in kot taka je bila še manj izpostavljena jugoslovanskemu vplivu ter po mojem mnenju še bolj kapitalističnemu. Starostna omejitev druge vzorčne skupine je tako določena z letom 1991, ki predstavlja leto osamosvojitve Slovenije, in letom 1994, ki je postavljeno zgolj kot posledica starostnega kriterija, saj menim, da so 16-letniki zadnja starostna skupina, ki so sposobni zadovoljivo razumeti kompleksna anketna vprašanja raziskave.

Za zbiranje podatkov sem uporabila neverjetnostno vzorčenje, natančneje, namenski vzorec s samoizbiro. To pomeni, da vsi elementi populacije (v mojem primeru srednješolci in študentje) nimajo enakih možnosti, da bi bili izbrani v vzorec. Odločila sem se, da anketiranje med srednješolci izvedem na eni poklicni srednji šoli in eni gimnaziji, anketiranje med študenti oz. drugimi mladostniki, rojenimi med 1983 in 1990, pa na fakultetah ljubljanske univerze. Tako v prvi kot v drugi vzorčni skupini sem želela opraviti 100 anket, pri čemer sem si prizadevala dobiti karseda enakomerno starostno zastopan vzorec. Znotraj prve vzorčne skupine (rojeni med 1983 in 1990) sem ankete opravila na treh ljubljanskih fakultetah. V drugi vzorčni skupini pa sem anketirala po tri razrede na eni poklicni srednji šoli

---

³ Kot je že omenjeno v opombi št. 2., z besedno zvezo jugoslovanska izkušnja naslavljam izkušnjo življenja v času aktivne "jugoslovanizacije" državljanov.

in eni gimnaziji. Ker vzorec ni reprezentativen, ne uporabljam testov za sklepanje iz vzorca na populacijo. Kljub temu lahko z izbranim vzorcem primerno orišem situacijo med mladostniki.

1.3.1 Zbiranje podatkov

Podatke sem zbirala z metodo spraševanja (anketni vprašalnik)⁴. Anketo sem izvedla z vnaprej pripravljenim vprašalnikom, na katerega so mladostniki odgovarjali anonimno. Pri izpolnjevanju anket v srednjih šolah in v enem izmed razredov na fakulteti je bil prisoten profesor, v drugih primerih pa sem bila z anketiranci sama. Anketiranje je potekalo po predhodni najavi v aprilu in maju 2010. Anketo sem izvedla na Šolskem centru Rogaška Slatina (program gimnazija), Šolskem centru Šentjur – Srednja poklicna in strokovna šola Šentjur ter Zdravstveni fakulteti, Pravni fakulteti in Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Tako na obeh srednjih šolah kot na fakultetah je izvajanje anket potekalo v naključno izbranih razredih glede na starostno primernost dijakov oz. študentov.

Končno število zbranih anket je bilo 217. Anketo je izpolnjevalo nekoliko več mladostnikov iz prve vzorčne skupine (rojeni med 1983 in 1990) ter nekoliko več žensk kot moških.

---

⁴ Anketni vprašalnik je priložen na koncu diplomskega dela v poglavju Priloge (glej Prilogo A).

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Preden se posvetimo raziskovanju zastavljenega problema, moramo pogledati teoretično ozadje raziskovane teme. S tem namenom bomo se bomo v prvem poglavju osredotočili na teoretične opredelitve, funkcije in različne manifestacije nostalgije in jugonostalgije. V drugem poglavju si bomo približali teoretično ozadje mladine in mladostništva, predvsem v smislu njihove vrednotne usmerjenosti, vpliva kapitalizma na njihov razvoj ter pojava krize vrednot pri slednjih. Tretje in hkrati zadnje poglavje je namenjeno analiziranju pojava, artikulacije, pomena in posledic (jugo)nostalgije.

2.1 NOSTALGIJA IN JUGONOSTALGIJA

2.1.1 Nostalgija kot modaliteta spomina

Glede na to, da je glavna tema mojega diplomskega dela (ne)pojav nostalgije po socializmu med generacijo, ki si spomina na socializem ni mogla ustvariti na podlagi osebne izkušnje, je vredno teoretično poglobiti različne razsežnosti spomina. Poleg individualnih spominov življenje posameznika v družbi namreč zaznamujejo tudi spomini skupnosti, v kateri prebiva. Vsak individualni spomin zato v sebi nosi potencial, da postane skupinski spomin, po drugi strani pa je tudi skupinski oz. kolektivni spomin neodtujljivo povezan s spominom vsakega posameznika. Individualni spomin je dejansko notranji, osebni interni oz. avtobiografski spomin, kolektivni pa ima lahko lastnosti zunanjega, družbenega oz. zgodovinskega⁵ spomina (Halbwachs 2001). Halbwachs (2001, 76) dalje opozarja, da je delež družbenega oz. zgodovinskega spomina "v našem spominu o naši lastni preteklosti precej večji, kakor smo mislili. Od otroštva smo namreč v stiku z odraslimi pridobili precej sredstev za ponovno najdevanje in preciziranje spominov, ki bi jih brez tega velikokrat v celoti ali vsaj deloma pozabili". Kolektivni spomin pa ima recipročen odnos tudi s sedanostjo. "To, kar vidimo danes, se /namreč/ umesti v okvir naših starih spominov, vendar se, v nasprotni smeri, tudi ti spomini prilagodijo skupku naših sedanjih zaznavanj" (Halbwachs 2001, 23). Borut Brumen

---

⁵ Pomembno je poudariti, da Halbwachs (2001) ne enači zgodovine in kolektivnega spomina.

(2000) podoben koncept poimenuje socialni spomin, znotraj česa loči osebni in skupinski socialni spomin. Kot osebne socialne spomine je poimenoval tiste spomine, ki se smatrajo kot individualna last in se navezujejo na znane osebne dogodke, dejanja, občutke, toda po drugi strani niso izolirani od življenja skupnosti in so neke vrste oporne točke, ki so "zunaj naše individualnosti in so del neke kolektivnosti, skupine, skupnosti in družbe" (Brumen 2000, 25). Iz tega avtor izpelje tudi koncept socialne identitete, za katero pravi, da je "pomembna socialna ustanova med posamezniki (in skupinami), ki je družbeno ustvarjena v določenih zgodovinskih okoliščinah in nastaja na temelju podobnosti in razlik" (Brumen 2000, 73).

Če se vrnemo k primarno obravnavanemu pojmu skupinskega oziroma kolektivnega spomina, lahko slednjega vidimo tudi kot način "razlage in sprejemanja preteklosti", pri čemer se ne moremo izogniti niti tveganju, da kolektivni spomin postane način, "kako družbene in politične skupine dojemajo dogajanja v preteklosti", ter s tem način zavarovanja njihovih interesov (Šabec 2006, 56). Omenjena avtorica istočasno opozarja, da si v današnji družbi kolektivnega spomina ne prisvajajo samo politični in ideološki interesi, ampak tudi ekonomsko tržne tendence, ki z dekontekstualizacijo in ideološkim preoblikovanjem ustvarjajo mikavno gradivo svojih oglaševalskih strategij. "V obeh primerih prisvajanja preteklosti, tako ekonomsko-tržnem kot politično-ideološkem, je torej mogoče zaznati težnjo po relativizaciji, nevtralizaciji in predvsem interesnem prisvajanju delov kolektivnega spomina" (Šabec 2006, 59).

Ko spomin postavimo ob bok nostalgiji, se pri večini avtorjev izpostavi njun nasprotujoč si odnos. V nasprotju s spominom nostalgija "služi za prilagoditev preteklosti sedanji perspektivi" (Kršić v Petrović v Pečjak 2005, 15) in ima kot taka drugačen odnos do sedanjosti. Medtem ko naj bi spomin preteklost le uporabljal in jo povezoval s sedanjostjo, jo nostalgija povečuje s tem, ko ustvarja "lep/e/ spomin/e/ na idealizirani včeraj v primerjavi z inferioriziranim danes" (Velikonja 2008a, 25). Moje mnenje se v tem primeru sklada s pogledom Lare Pečjak (2005), ki pravi, da koncepta spomina in nostalgije kljub vsemu nista tako strogo ločena in da je treba videti nostalgijo prej kot nekakšno modaliteto spomina. Pravi, da koncepta združuje kar nekaj skupnih značilnosti, oba se namreč "(pre)oblikujeta in prenašata z artikulacijo, sta selektivna, zaznamuje ju pozaba, imata podobno vlogo in pomen

v življenjih posameznikov in skupnosti itd., razhajata pa se v stopnji svoje selektivnosti: pri nostalgiji gre za obujanje lepih in pozitivnih spominov, /.../ spomin pa /.../ čeprav je tudi lahko emotiven in pozitiven, vendarle omogoča kritični premislek" (Pečjak 2005, 15–16). Omenjene lastnosti nostalgije pa še zdaleč ne pokrivajo tega širokega in večplastnega pojma, v katerega se bom poglobila v naslednjem poglavju.

2.1.2 Opredelitev in funkcije nostalgije

Množico različnih definicij, konceptov in izpostavljenih razsežnosti nostalgije bom zaradi lažje preglednosti obravnavala po različnih stopnjah. Najprej se bom osredotočila na skupino takih, ki nostalgijo obravnavajo kot večpolno čustvo, nato na tiste, ki izpostavljajo njeno kritično naravo, v tretji fazi se bom poglobila v samo naravo nostalgичnih predstav ter na koncu izpostavila potencialno nevarnost, ki leži v jedru samega koncepta nostalgije.

Če pogledamo na nostalgijo s perspektive čustev, lahko najprej izpostavimo "romantično" dimenzijo tega pojava. Ostovich (v Šabec 2006) tako meni, da nostalgija s tem, ko oropa spomin njegove nevarnosti, omogoči določeno distanco in ravnodušnost do posameznikove predstave preteklosti ter s tem preteklosti odreče vse, kar bi bilo lahko videli kot (preveč) negativno. Med tiste, ki v ospredje postavljajo čustveno dimenzijo, sodita tudi opredelitvi Freda Davisa in Rogerja Cardinala (v Velikonja 2008a), ki nostalgijo obravnavata kot bipolarno čustvo, grenko-sladko hrepenenje, ki v sebi združuje tako veselje kot žalost.

Zadnja dva avtorja napovedujeta naslednjo perspektivo nostalgije, ki izpostavlja njen kritičen odnos do sedanjosti. Nostalgичne predstave namreč "izvirajo iz zavesti o razkoraku med preteklostjo in sedanjostjo, ki vodi v izgubo nečesa, kar je v preteklosti obstajalo, v sedanjosti pa je ogroženo ali izgubljeno" (Šabec 2006, 58). Pri vsem tem pa se ne hrepeni po dejanski preteklosti, ampak po preteklosti kot idealiziranem neuresničenem potencialu (Boym 2001). Lara Pečjak (2006, 51) v tem pogledu dodaja, da je predmet našega opazovanja dejansko bolj nostalgija po sedanjosti kakor nostalgija po preteklosti, torej hrepenenje po "določenih

kvalitetah, ki se jih pripisuje preteklosti in pogreša v sedanjosti". Poleg tega statične, nespremenljive, varne, preizkušene in že poznane nostalgичne podobe preteklosti v primerjavi z negotovo sedanjostjo in še bolj negotovo prihodnostjo delujejo pomirjujoče (Pečjak 2006, 51–4), saj vsaj nekoliko potešijo željo po kontinuiteti v današnjem razčlenjenem svetu (Boym 2001).

Povezavo med skupinami definicij najdemo v opredelitvi Velikonje (2008a, 25), ki nostalgijo definira kot "kompleksno, diferencirano in spremenljivo, čustveno polno, osebno in kolektivno, (ne)instrumentalizirano zgodbo, ki na binaren način slavi romantizirane izgubljene čase, ljudi, predmete, občutke, vonje, dogodke, prostore, odnose, vrednote, politične in druge sisteme ter hkrati – v ostrem kontrastu z manjvredno sedanjostjo – žaluje za njihovo izgubo".

Kljub vsemu se je treba zavedati tudi potencialne nevarnosti, ki jo skriva nostalgija. Slednje namreč "kot sestavnega dela triade nostalgija - preteklost - kolektivni spomin /.../ nikakor ne smemo razumeti v omejenem iracionalnem in tradicionalističnem smislu, saj so njene razsežnosti kulturne in družbene, pa tudi ekonomske in politične" (Šabec 2006, 57). Sam pojav nostalgije poleg obujanja varne preteklosti s seboj prinaša tudi upanje na boljšo prihodnost, saj bodo predstavniki vrednot preteklosti prenesli del nje v sedanjost. Nostalgичni diskurz je tako lahko močno ideološko orodje, saj z njim njegovi nosilci vzpostavljajo določen sistem vrednot, s katerimi upravičujejo svoje pozicije v danih družbenih okoliščinah. Nostalgija tako izraža željo po restavraciji preteklosti, vendar skozi nove politične in ideološke pomen⁶ (Pečjak 2006, 51–54). Odgovora na to, kakšni (oziroma čigavi) bodo ti novi politični in ideološki pomeni, pa nostalgija ne daje. V tem namreč leži njena potencialna

---

⁶ Treba je pojasniti, da omenjene fenomene romantičnega obujanja preteklosti lahko uvrščamo tudi v kategorijo *retra*, vendar Velikonja (2008, 107–108) opozarja, da se zgolj s to kategorizacijo, čeprav izpolnjuje kriterije pozitivne usmerjenosti, afirmativnega emocionalnega presežka in utopične predstave, ne smemo zadovoljiti. Izkazane prakse namreč izkazujejo več kot le površno preigravanje in ironiziranje s sarkastično noto in "nesentimentalno nostalgijo" (Guffrey v Velikonja 2006, 108). Glede na to, da specifični fenomeni vsebujejo elemente čustvene involviranosti in pogled onstran obstoječega, jih je torej nedvomno primerneje uvrstiti v kategorijo nostalgичnega diskurza.

nevarnost, čeprav mejnik, ki ga mora v ta namen prestopiti, ni (in nikoli ne bo) nevtralnno določen (Ostovich v Šabec 2006).

Svetlana Boym (2001) pravi, da se nostalgija lahko pojavi v dveh različnih oblikah – restavrativni in reflektivni. Restavrativna oblika se smatra kot "skrajno resna" verzija nacionalne preteklosti in prihodnosti ter je kot taka podvržena številnim ideološkim in političnim razlagam. Reflektivna nostalgija pa deluje bolj na nivoju osebnega in kulturnega spomina in je kot taka ideološko bolj neobremenjena (Boym 2001). Glede na opisano se bo tema moje diplomske naloge navezovala na značilnosti slednje, torej reflektivne nostalgije.

Mitja Velikonja (2008a, 114) izpostavlja vsaj tri komplementarna videnja funkcije nostalgije. V prvem primeru izpostavlja njeno utopično funkcijo, ki ni podoživljanje dejanske preteklosti, ampak ustvarjanje takšne, ki sovpada z današnjimi predstavami in željami ter temelji na utopijah preteklosti. V tem pogledu jo predstavlja kot "resnacijjo in eskapistični konservatizem", s pomočjo katerega se njeni pripadniki z aktualnimi problemi (ne) soočajo tako, da se umikajo v olepšano preteklost. Z drugega vidika jo izpostavlja kot orodje v rokah nosilcev dominantnega diskurza, saj slednja učinkovito in na varen način olajšuje legitimacijski problem sodobne družbe. Nostalgija deluje kot zvijača zrelega kapitalizma, s katero ohranja družbo, ki išče svoj smisel med banalnostjo potrošništva in negotovostjo tranzicije v retrospektivi namesto v potencialno nevarnem boju za boljšo prihodnost (Velikonja 2008a, 114). "Nostalgija sama po sebi /namreč/ ni nikakršen družbenokritičen in političen pojav, saj preteklosti, na katero se navezuje, nikoli ne obravnava /.../ s kritične distance: lahko pa se v določenih razmerah, in če je prepoznana kot taka, vzpostavi kot oblika družbene kritike" in zavzame vlogo alternative aktualnega hegemonkega diskurza (Pečjak 2005, 19). V zadnjem vidiku pa jo predstavi kot varuha preteklosti, ki se bori proti načrtni amneziji in njeni kriminalizaciji, ki hkrati aktivno sodeluje ter daje pobude za ustvaritev nove, pravičnejše prihodnosti (Velikonja 2008a, 115).

2.1.3 Opredelitev, vloge in pojav jugonostalgije v družbi

Glede na prej ugotovljeno fiktivno, utopično in na novo konstruirano naravo nostalgije, pri kateri dejanska zgodovina ne igra odločilne vloge, se porodi vprašanje, zakaj se kljub temu v sodobnem nostalgичnem diskurzu pojavljajo Jugoslavija in njeni elementi kot sprožitelj slednjega. Velikonja (2008a, 119) meni, da je vzrok temu treba iskati v dejstvu, da Jugoslavija kot dlje časa delujoči "socialni eksperiment" mladim predstavlja najkonkretnjši približek utopične predstave pravične družbe, ki se postavlja kot kritika obstoječih socialnih razlik, politične arogance in nacionalizmov ter priča, da je navsezadnje včasih le bilo mogoče živeti pod okriljem ene države. Kljub temu pa ta oblika nostalgije nima restavrativne note, kot ji jo pripisuje Boym (2001), saj si ne prizadeva za vrnitev nekdanjega režima in voditelja, temveč za vrnitev takratnih utopij. V tem pogledu lahko izpostavimo definicijo (jugo)nostalgije, ki jo izpostavlja Kuljić (v Centrih in Kirn v Šabec 2006). Slednji vidi nostalgijo kot neke vrste varljiv prijeten spomin, ki v sebi skriva nevarni potencial, da glorificira všečen del preteklosti in ga spremeni v mit. Pri tem opozarja, da je le prava kultura, ustvarjena kot posledica kritične refleksije kolektivnega spomina vsakega posameznika, tista, ki lahko prikaže pravo sliko (v našem primeru jugoslovanske) preteklosti, in da ljudje potrebujejo resnico, čeprav škodi, in ne mita, ki jim godi (Kuljić v Centrih in Kirn v Šabec 2006).

Jugonostalgичni diskurz lahko poteka tako na ravni družbe kot na ravni posameznika. V splošnem se na ravni družbe žaluje za "zlatimi starimi časi", pravičn/im/ družben/im/ in praviln/im/ vrednotn/im/ sistem/om/, /.../ nekdanj/o/ varnost/jo/, povezanost/jo/ in stabilnost/jo/ znotraj neke širše družbene entitete" (Pečjak 2005, 19). V tem lahko vidimo, da se nostalgija med populacijo doživlja in izraža neodvisno od tega, kako je predstavljena v dominantnem diskurzu. Kot glavne elemente pojava nostalgije, ki ima svoj izvor v posamezniku in se razvija po sistemu "od spodaj navzgor" pa lahko štejemo: nostalgijo kot takojšnji odziv nad tranzicijskimi problemi razočaranih posameznikov, idealiziranje elementov socializma v primerjavi z nepravilno sedanostjo, legitimizacijo in ohranjanje starih osebnih in kolektivnih identitet ljudi, ki so delili jugoslovansko izkušnjo, pri vsem tem

pa ne smemo zanemariti pomembnega razlikovanja med nostalgijo po starih časih in nostalgijo po starem režimu⁷ (Velikonja 2008b).

Preteklost, ki je zaradi strahu pred neznano prihodnostjo očiščena vsega slabega, postane merilo človekovega delovanja v sedanjosti. Jugoslovanska ikonografija, glasba in drugi predmeti iz preteklosti kakor tudi zavedanje o nepremostljivem prepadu med preteklostjo in sedanjostjo postanejo načini, ki nam omogočajo vrnitev v te varne, boljše in pravičnejše čase (Pečjak 2006, 51–52). Te nostalgичne prakse pa se lahko smatrajo tudi kot nekaj, kar izziva dominantni diskurz, če se pojavljajo med mlado populacijo, pa kot oblika družbenega nekonformizma, ki izziva tako idejo slovenstva kot evropejstva. Po drugi strani pa velja do omenjenih nostalgичnih praks razviti mero razumske distance. Ksenija Šabec (2006, 58) namreč poziva, naj ohranimo "skrajno mero kritičnosti do države, ki pretekle politične in kulturne simbole spreminja v blagovne znamke in logotipe, njihovo izvorno vsebino, nemalokrat totalitarno v svojem bistvu, pa pušča popolnoma izpraznjeno". Podrobneje se bomo s pojavom jugonostalgije kot delom sodobnega "potrošniškega diskurza" ubadali v sledečem podpoglavju.

2.1.4 Jugonostalgija kot tržni produkt kapitalizma

V Sloveniji z razstavljanjem, oglaševanjem in trženjem izdelkov vsakdanjega življenja nekdanje Jugoslavije socializem namreč postaja dobro unovčljiv tržni produkt. Z odpiranjem lokalov z jugoslovanskimi elementi, prodajanjem majic, slik, brošk in drugih artefaktov s podobo Tita in Jugoslavije smo priča pravi "industriji nostalgije" (Bershdal v Pečjak 2006, 53). Na slovenski sceni je tako s svojo mešanico poprocka in balkanskega melosa še vedno zelo popularen izvajalec Robert Pešut, poznan pod ustvarjalnim imenom Magnifico, dobro uveljavljena je prav tako "panbalkanska" glasbena televizija MTV Adria, znani pa so tudi uspehi filmov Outsider, Nikogaršnja zemlja ter Kajmak in marmelada. Prav uporaba teh

---

⁷ Raziskave leta 1995 so pokazale, da se kar 78,2 odstotka anketirancev popolnoma ali večinoma ne strinja z opcijo vnitve v sistem socialističnega samoupravljanja in pod vodstvo komunistične partije (Toš v Velikonja 2008b).

podob preteklosti v vlogi potrošniških artefaktov jih razbremeni nekdanjih političnih konotacij ter na neki način deideologizira in depolitizira (Pečjak 2006, 54).

Vida Zei (2000) postavlja drug pogled na problematiko s tem, ko predpostavlja, da tržno oglaševanje dejansko predeluje simbole jugoslovanskega socializma v simbole kapitalizma. Tukaj avtorica izpostavlja primer Tita v vlogi oglaševalca Mercedes-Benza kot primer ideološke nevtralizacije ter ustvarjanja potrošništvu koristne nostalgčnosti na račun osebe, ki v svoji osnovi zaseda vse prej kot zgodovinsko nevtralnno mesto v javnem prostoru. S procesom dekontekstualizacije⁸ iz celote iztrganih dogodkov, osebnosti in občutkov začne spomin tako dobivati vlogo potrošniškega materiala (Zei 2000).

Ksenija Šabec (2006, 58) tako poda alternativno opredelitev pop(ularne) jugonostalgije "kot blagovn/e/ form/e/, v katero se je v skladu z interesi kapitala pretvoril kolektivni spomin, ali natančneje, njegov selektivno izbrani del, ki še kako ustreza tržni logiki". Iste koncepte, torej pogost pojava nostalgčnih vsebin v popularni kulturi, oglaševanje starih blagovnih znamk in izdelkov, reinterpretacijo komunistične ali partizanske ikonografije v urbani kulturi in subkulturi, obstoj različnih oblik socializma v "kibernetskem prostoru", ki jih Šabčeva (2006) dojema v smislu kapitalistične manifestacije jugonostalgčnih občutkov, Mitja Velikonja (2008b) vidi kot principe širjenja jugonostalgije od "zgoraj navzdol"⁹, ki jim (poleg omenjenega tržnega) dodaja še politični aspekt, in sicer politično pogojeno nostalgijo, ki nastaja kot posledica nezadovoljstva večjega dela populacije z rezultati tranzicije.

---

⁸ Proces dekontekstualizacije sem podrobneje opisala v poglavju o jugonostalgiji kot javnem skupinskem stilu pod pojmom "brkljarije" (Hebdige v Ule 1995), kjer sem prav tako omenila proces izkoriščanja mladinskih skupinskih stilov v namene množične potrošnje.

⁹ V tekstu se nanašam na izraz "top down", ki opredeljuje tip nastanka in širjenja nostalgije s strani dominantnih (političnih, marketinških, kulturnih) skupin na samo populacijo.

2.2 MLADINA IN MLADOSTNIŠTVO

Mladostništvo ali s tujko adolescenca (lat. *adolescere*, kar pomeni dozorevati), lahko definiramo kot razvojno obdobje med koncem otroštva in začetkom zgodnje odraslosti, ki se starostno umešča med 11.–12. in 22.–24. leto starosti (Zupančič 2004). Ker vsa obdobja mladostništva nimajo istih psiholoških značilnosti, znotraj mladostništva definiramo še določena podobdobja (Zupančič 1997 v Zupančič 2004): zgodnje mladostništvo (do približno 14. leta starosti), srednje mladostništvo (do približno 17. ali 18. leta) ter pozno mladostništvo (do približno 22. ali 24. leta). Obdobje mladostništva se v razvojnem smislu začne s predpuberteto in puberteto, zaključí pa z razrešitvijo razvojnih nalog mladostništva ter doseganjem relativne čustvene, moralne, spoznavne in socialne zrelosti (Zupančič 2004). V primeru moje naloge se nanašamo na mlade iz kategorije srednjega in poznega mladostništva, torej mlade brez t. i. balkanske izkušnje.

Na področju pojmovanja mladine je že nekaj časa viden trend upada biološko-nativističnih pojmovanj mladine in porast sociokulturnih pojmovanj, ki definirajo mladost kot politično-kulturni moratorij, izobraževalni potek ali celo kot subkulturni mladinski stil. Danes se bolj kot z omenjenimi značilnostmi pri opredeljevanju mladosti srečujemo z elementoma prehodnosti in vmesnosti. Mladost je lahko tako definirana kot vrsta prehodov; od otroštva do odraslosti; od nižje do višje faze življenjskega cikla; od ekonomsko in socialno odvisnega družbenega in družinskega člana do ekonomsko in socialno neodvisnega posameznika¹⁰. Množico prehodov, ki se dogajajo v mladosti, bi lahko z drugimi besedami povzeli v obliki biografskega, socio-psihičnega in generacijskega ter predvsem statusnega premika (Ule 1995).

---

¹⁰ Med drugimi pomembnimi prehodi v mladosti lahko prištevamo: prehod od fluidne in disperzivne zavesti o samopodobi in identiteti, prehod od omejenih socialnih vlog otroka do celostnih socialnih vlog odraslega človeka, prehod od šolskih obveznosti ter v prosti čas in potrošništvo usmerjenih dejavnosti do sveta dela in zaposlitve, prehod od ekonomske odvisnosti do neodvisnosti in samoodgovornosti, prehod od pretežnega sprejemanja znanja in informacij do njihove uporabe, prehod od javnopolitično nekompetentne osebe do politične polnoletnosti (Ule 1995).

2.2.1 Definicija generacije X in vrednotne usmeritve mladih

O mladih med petnajstim in petindvajsetim letom, t. i. generaciji X, se govori kot o "planetu izpraznjencev" ali "generaciji izgubljenecv", ki jih starejša javnost nikakor ne more razumeti. Pripisuje se jim krhka, indolentna, introvertirana senzibilnost, nizka stopnja spoštovanja, pasivnost in lenoba, kot posledica prevelikemu izpostavljanju televiziji, ter zvestost eni sami vrednoti, in sicer doseganju čim večje količine prostega časa. Prosti čas jim omogoča pobege v mite, iskanje identitete, kjer si pomagajo tudi z zatekanjem v nostalgijo. Pri tem jih zaznamuje tudi velika materialna razpoložljivost, ki pa je "mladi iz nezanimanja ali snobizma niti ne uporabljajo, saj so jim stvari na voljo, še preden si jih zaželi" (Galimberti 2009, 109).

Poleg tega smo priča tudi številnim protislovjem, ki proces osamosvajanja in osebne rasti mladih le še otežujejo. Po eni strani se mladi osvobajajo tradicionalnih odvisnosti in vezi, po drugi strani pa postajajo vedno bolj odvisni od socialnih institucij, kot so trg delovne sile, izobraževalni sistem, sistemi socialnega skrbstva, zavarovanja in zdravstva itd. (Beck v Ule 2008). Mirjana Ule (2008, 184–5) pri tem dodaja, da je starejšim generacijam v tem pogledu lažje, saj jim pri prilagajanju novim družbenim oblikam pomagajo "socializacijske rezerve" iz preteklosti, medtem ko so mladi za slednje prikrajšani, saj njihovo družbeno realnost v celoti predstavljajo razmere postmoderne dobe.

Poleg razmer postmoderne dobe življenje mladih po drugi strani še vedno zaznamujejo kapitalistični dejavniki. To, da se mladim pripisuje tržna vrednost, še preden jim priznajo identiteto, je med drugim posledica dejstva, da mlade bolje kot šolske psihološke analize in sociološke statistike poznajo zabavna industrija, marketing in tekstilna industrija. V teh pogojih mladostniki začenjajo svojo "mentalno migracijo" v ameriški model, ki posledično vodi v "planetarno homologacijo", kjer posamezniki pomanjkanje lastne identitete nadomeščajo z varnostjo pripadnosti večji skupini. To nakazuje občutek otožnosti, resignacije in molka, ki zavzema mesto uporništvu in obupa, ki ju med mladimi že dolgo ni opaziti (Galimberti 2009, 108–110).

Empirično podprte ugotovitve na področju vrednotnih usmeritev mladih niso pokazale tako dramatičnih premikov, kot so jih razglašali mnogi kritiki, kljub temu pa so nakazale na "vztrajne, sistemske in daljnosežne spremembe v težnjah mladih" (Ule 2008, 177). Avtorica pri tem izpostavlja, da do sprememb v vrednotnih usmeritvah mladih prihaja tako v njihovem zasebnem življenju, poklicnem delu kot v javnosti oz. politiki. Na delovnem področju je namreč vse manj posameznikov pripravljeno žrtvovati odnose, prosti čas, kreativnost in samouresničevanje za višje dohodke in napredke v karieri. To potrjuje odmik "mladih od prejšnjega prevladujočega sklopa: vrednot delo-zaposlitev-kariera-zasluzek k bolj osebnemu sklopu vrednot: medosebni odnosi-osebni razvoj-kreativnost-izobrazba-kakovostno vsakdanje življenje" (Ule 2008, 178).

Na področju politike je opazen vse večji upad zanimanja za tradicionalne politične dejavnosti ter splošno nezanimanje za "mehanizme, ki ustvarjajo politično identiteto" (Mion 1999, 20), in vse večje zanimanje mladih za globalizacijo in protiglobalizacijska gibanja, kar je delno možno pripisati porastu "internetne kulture" (Ule 2008). Inglehart (v Dalton v Jermančič 2006) bi zanimanje mladih za globalno tematiko (okoljevarstvo in humanitarna tematika) razložil kot posledico že zgoraj omenjenega pojava postmaterialnih vrednot pri mladih. Mlade sicer privlačijo nekatere teme, kot so socialna pravičnost, okoljske teme in problemi marginalnih skupin, tradicionalna vsakodnevna politika pa jih načeloma ne zanima. Slednja je namreč v nasprotju z njihovim konceptom zabave, ki so ga odkrili kot sredstvo, ki razburja odrasle in jim prinaša videz nepolitičnosti (Ule 2008). Politično apatijo mladih lahko interpretiramo tudi kot izraz neodobravanja političnega sistema, pri čemer svoj upor raje kot s protesti in političnim dezangajžmajem udejanjajo s politično indiferentnostjo. Na politično vedenje mladih (in ostalih generacij) se tako poskuša vplivati preko emocionalizacije javnega medijskega prostora, ki poskuša s poudarjanjem emotivnih tem, personalizacije in senzacionalizma ustreči korporacijskemu interesu medijskih trgov. Emocionalnost in senzacionalnost v javnem prostoru tako prevzemata mesto, ki ga je včasih imela tradicionalna politika (Šadl, Buntig v Jermančič 2006).

Depolitizacijo mladine lahko vidimo tudi kot znak politične stabilizacije in splošne utrditve sistema, v katerem se v bodoče ne pričakuje velikih sprememb. Eno izmed izjav na to temo

sta dodala tudi Pawelczynska in Nowak (v Ule 1988, 49), ki pravita, da stabilizacija sistema usmeri interese posameznikov bolj k "zadovoljevanju osebnih in poklicnih potreb in jih prej odvrača od tega, da bi organizirali svet po usmeritvah svojih osebnih vrednot". Takšne teze v osnovi nakazujejo na dejstvo, "da družbena in politična stabilizacija pomenita ali povzročata depolitizacijo mladine, jo preusmerjata k aktualnim vsakdanjim problemom itd." (Ule 1988, 49).

Glede na to, da smo v tem poglavju že omenili Inglehartov koncept premika mladih od tradicionalnih materialnih (modernističnih) do postmaterialističnih (postmodernističnih) vrednot (v Dalton v Jermančič 2006) in da se bomo s temi pojmi srečevali še v nadaljevanju diplomskega dela, se mi zdi primerno, da ju vsaj okvirno definiramo. Moderne vrednote v svoji osnovi nakazujejo na materialistični pristop, saj v ospredje postavljajo vrednote materialnega bogastva, prestiža, neodvisnosti, samozadostnosti in hitrega tempa mestnega življenja. Postmoderni pristop pa to materialistično naravo zavrača in povečuje vrednote samorealizacije, okoljevarstvenega, kulturnega in duhovnega zavedanja, posameznikove identitete, demokratične participacije, tolerantnosti ter daje večji pomen informaciji in širjenju socialnih mrež (tako na podlagi realnih kot virtualnih identitet) (Fekete 2009).

Mladost se med drugim obravnava tudi kot obdobje pridobivanja kakovostne izobrazbe in drugih osebnih kompetenc, mladi pa kot nosilci kulturnega kapitala. Mladostnikom je tako kasneje omogočen dostop do ekonomskega kapitala (materialne neodvisnosti), saj v tem času kopičijo kulturnega. To posledično vpliva na podaljševanje mladosti, pri čemer investicija v izobraževanje pomeni dodaten strošek družinam. Omenjen pritisk na mlade, da dosežejo visoko kulturno raven z vsemi "nazivi", ki omogočajo družbeno promocijo, tako ne ukinja razrednega značaja družbe, temveč poraja vedno nove regresivne vrste socialne selekcije (Ule 1995).

2.2.2 Osebnostni profil mladih v Sloveniji

Zelo obsežne raziskave vrednot slovenske mladine so bile narejene leta 1995¹¹ in tudi leta 2000¹², vendar glede na to, da v svojem diplomskem delu raziskujem današnje mladostnike in je raziskava Mladina 2010 še v delu, sem se odločila uporabiti raziskavo Socialnoekonomski položaj študentov v Sloveniji iz leta 2008 kot najboljši približek trenutnemu stanju vrednot mladostnikov.

Rezultati raziskave leta 2008 niso pokazali večjih razlik v primerjavi z raziskavami, narejenimi v prejšnjih letih. Najvišje v vrednotnem sistemu mladine leta 2008 se nahajata vrednoti resničnega prijateljstva in urejenega družinskega življenja, takoj za tem sledita vrednoti avtonomije, samorealizacije in kariernega uspeha, temu sledita vrednoti zdravega življenja, varovanja narave in skrbi za okolje, nato se pojavijo bolj materialistično-hedonistične vrednote, kot so visoki življenjski standard, uživanje življenja in imeti družbeno moč in vpliv, na koncu lestvice pa sta se znašli vrednoti ponosa na slovensko zgodovino in spoštovanja tradicije (Ule in drugi v Ule 2008).

Rezultati raziskave dokazujejo, da v primeru slovenske mladine ekspresivne postmoderne vrednote v veliki meri izrivajo tradicionalne moderne vrednote. Mladi so v svojih vrednostnih usmeritvah defenzivni, umikajo se v zasebnost, družino in se oddaljujejo od vseh vrst sodelovanja v javnih zadevah (Ule 2008). Mirjana Ule (2008) tako na podlagi omenjenih zaključkov potrjuje ugotovitev o vse pogostejši težnji mladih po običajnosti. Mladi dandanes ne želijo biti nič posebnega, temveč si želijo ustvariti čim bolj realen pogled na svet in se pripraviti na nestalnost današnjega načina življenja. Razlag za aktualno težnjo mladine po običajnosti je več; od dejstva, da je običajnost danes postala praktično nedosegljiva, saj živimo pod konstantnimi težnjami k individualizaciji, do težnje po sprejemanju različnosti in

---

¹¹ Rezultati raziskave so med drugim komentirani v knjigi Pri(e)hodnost mladine avtorjev Mirjane Ule in Vlada Miheljaka. (1995).

¹² Rezultate raziskave lahko najdemo v knjigi Mladina 2000 avtorjev Ule M., Rener T., Miheljak V., Mencin - Čeplak M., Tivadar B., Kuhar M., Kamin T., Štebe J. (2000).

preseganju tekmovalnosti različnih "individualizmov". S pomočjo retorike običajnosti si mladi ustvarjajo navidezno jasen položaj v času, v katerem se je običajnost sprevrgla največkrat v nekaj nestalnega, nezavezujočega in minljivega (Ule 2008).

2.2.3 Vpliv kapitalistične mentalitete na mladino

Tematika kapitalističnega vpliva na mladino je široka. Ker smo v diplomskem delu tako tematsko kot prostorsko omejeni, se bomo osredotočili le na kratek opis kapitalizma, vpliv kapitalistične modernizacije na mladino ter individualizacijo kot ene izmed prevladujočih manifestacij slednjih.

2.2.3.1 KAPITALIZEM

Max Weber (1988) v svojem delu *Protestantska etika in duh kapitalizma* postavlja osnove modernega kapitalizma na sociokulturne temelje, natančneje na kalvinistično religiozno etiko. Pravi, da je prav ta veja protestantske etike s svojo samodisciplino, strogo askezo, a hkrati neutrudno željo po vedno večjih dobičkih ter povečevanju poklica, ki postane bistvena človekova poteza, zgradila moderni duh kapitalizma. Izpostavlja težnjo kapitalističnega duha po popolnoma racionalnem delovanju posameznika, ki temelji na askezi ter delu kot najvišjih vrednotah človekovega življenja. Celotni smoter posameznikovega življenja, poleg vdanosti Bogu, je namenjen akumulaciji dobička. Končni namen slednjega pa ni potrošnja in kopičenje osebnega materialnega bogastva, ampak neutrudno investiranje z željo po akumulaciji novih dohodkov. Glede na napisano bi lahko strnili, da so glavne značilnosti oz. vrednote "kapitalističnega človeka" po Webrovem mnenju: tekmovalna individualnost, instrumentalna racionalnost ter materialni uspeh (Weber 1988).

Makarovič (2003) pri tem izpostavi perečo dilemo v sodobnih socioloških krogih, ki ugovarja aplikativnosti Webrove teorije posvetnega asketizma na sodobno "postmoderno" potrošniško družbo. Ob poudarku, ki ga sodobna družba posveča potrošnji in prostemu času, protestantska

samodisciplina in akumuliranje bogastva, ki se nima namena potrošiti, morda res delujeta kot stvar preteklosti, vendar Makarovič (2003) oporeka, da sta pojava bolj medsebojno povezana, kot jim pripisujejo. Pri tem izpostavlja, da prav današnja družba kreditnih kartic, "ugodnih" kreditov in različnih možnosti financiranja "vnaprej" funkcionira na temeljih kulturnega vzorca protestantskega asketizma in njegove samodiscipline, saj le-ta ustvarja pogoje za jamstva, da bodo ti krediti dejansko poplačani (Makarovič 2003).

Opisanemu obdobju modernizacije sledi naslednji stadij, v katerega stopamo tudi sami, in sicer obdobje "postindustrijske modernizacije", z novimi težnjami po visoki kakovosti življenja in ravnotežja v okolju. Razvoj gospodarstva se omejuje z ekološkimi resursi, v ospredje prihajajo težnje po kulturi bivanja, informiranosti, usmerjenosti k posamezniku, preseganju različnih družbenih in socialnih razlik, fleksibilnosti na vseh nivojih družbe, vse z namenom doseganja uravnovešenosti med industrijsko proizvodnjo in naravnim ter človeškim okoljem (Ule 1995, 50).

2.2.3.2 VPLIV KAPITALISTIČNE MODERNIZACIJE NA MLADINO

V postsocialističnih družbah v tranziciji se je pojem kulturne modernizacije mladine enačil s procesom prevzemanja kulturnih vzorcev zahoda. Watts (v Ule 2008), ki je podrobneje obravnavala tranzicijo mladine v nekdanji Vzhodni Nemčiji, je svoja spoznanja strnila v štiri ravni procesa spreminjanja mladinskih vrednotnih usmeritev v postsocialističnih družbah. V prvi fazi prihaja do spremembe vrednot, vezanih na delo, v smislu prevzema tekmovalnega, karierističnega odnosa, v drugi fazi prihaja do sprememb družinskih vrednot, kjer prihaja do podaljševanja življenja v izvorni družini in do odlašanja s starševstvom, v tretji fazi do naraščanja količine ter kvalitete življenjskih izbir in vlaganja v sebe ter v zadnji fazi do oblikovanja potrošniške mladinske kulture (Ule 2008).

V tem smislu je vredno nameniti nekaj prostora tudi razširjenemu pojavu kapitalistične družbe, in sicer tržni kontroli mladostnikov. Kontrolni sistem družine in šole namreč izgublja svoj pomen kot dejavnik socialne kontrole mladih, pri čemer pa vedno večjo vlogo zavzema

kontrola skozi porabo, institucije prostega časa ter skozi kulturno industrijo. "Novi kontrolorji otroštva in mladosti delujejo skozi zgodaj razvite vzorce ponotranjenja napotkov, vzorov vedenja in potreb, ki jih ponujajo mediji in trg" (Ule 1995, 58). Omenjene oblike kulture se izvajajo posredno, temeljijo na formalnem principu enakosti, saj se vsak kupec na trgu lahko obnaša popolnoma svobodno. Svoboda se v tem pomenu enači z največjo možnostjo izbire, oseba pa s porabnikom, ki mu ne sme biti kratena svoboda pri odločanju o svojem načinu življenja, ki ga seveda lahko izbira na trgu (Mion 1999). Tako slednji delujejo kot družbeni emancipatorji, kar posledično vpliva na zgodnejše samoupravljanje življenja mladostnikov tako v smislu participacije v užitkih odraslih kot njihovega avtonomnega nastopanja v storitvenih dejavnostih (Ule 1995).

Potrošniška družba današnjega časa množično vpliva na vedenje mladih, predvsem v smislu vrednotenja in percepcije intimnosti. V potrošniški družbi, kjer je prepoznavnost blaga mogoče doseči le z oglaševanjem, je takšen postal tudi njihov odnos do intimnosti in identitete, ki sta postali sinonim za oglaševanje identitete. Sramežljivost je postala mladim neznano čustvo. Kdor se ne izpostavlja dovolj, da bi bil opažen, dejansko ne obstaja, saj "biti" dejansko pomeni "kazati se". Čeprav posameznik v smislu telesa, spretnosti in sporočila nima ničesar pokazati, se razkazuje zaradi razkazovanja samega samo zato, da bi prišel iz brezimnosti (Galimberti 2009, 50). Z vidika porabništva pa mora to, da je vidno, postati pretirano. Nenehno razkazovanje stvari, ki jih imamo v posesti, ustvarja spoštovanje. Zato videz, pretvarjanje, estetika življenja in razkazovanje gradijo temelje današnje družbe, družbe "zapeljevanja in razkazovanja" (Mion 1999, 12).

2.2.3.3 INDIVIDUALIZACIJA

Že Weber (1988) je tekmovalno individualnost postavil kot eno izmed pglavitnih vrednot kapitalizma in tako se je tudi v družboslovju za proces poustvarjanja življenjskih stilov dobro utrdil naziv individualizacija (Beck v Ule 2008, Habermas, Heitmayer in Olk v Ule 1995). Proces individualizacije, ambivalenten, kot je, "prenaša na pleča posameznika ali posameznice izjemno zahtevno psihosocialno integracijo v družbo, ki je bila doslej vsaj delno

v rokah posredujočih institucij (družine, dela, raznih referenčnih skupin)" (Ule 2000, 31). Beck (v Ule 2000) individualizaciji primarno pripisuje tri dimenzije: dimenzijo osvobajanja posameznikov od zgodovinsko predispoziciranih družbenih oblik in tradicionalnih odnosov, dimenzijo odčaranja, ki izvira iz izgub tradicionalnih gotovosti in transparentnosti, ter tretjo razsežnost, dimenzijo nadzora oziroma reintegracije, ki nakazuje na pojav nove oblike družbenih povezav, ki se razvijajo med posamezniki predvsem v skladu z njihovimi življenjskimi stili.

V svetu, ki se ponaša z vse večjo izbiro produktov, postaja posameznikova identiteta vse bolj predmet izbire lastnega imidža. Po mnenju že omenjenega avtorja Ulricha Becka (v Ule 2000) ter avtorjev Anthonyja Giddensa (v Kuhar in Ule 2002) in Zygmunta Baumanna (v Kuhar in Ule 2002) so tako posamezniki primorani izbirati svojo identiteto. Kljub temu vsak izmed avtorjev vidi izvor procesa individualizacije v različnih stvareh. Beck meni, da je za individualizacijo kriv pojav fleksibilnosti na trgu dela, Baumann krivi moralno, spiritualno in intelektualno krizo modernega časa, Giddens pa individualizacijo sprejema kot normalen element modernosti (v Kuhar in Ule 2002).

Mladi so tako v zasebni sferi življenja sami odgovorni za svoje življenjske biografije, v javnih sferah pa bi lahko rekli, da prihaja do sprememb iz družbeno standardiziranega poteka življenja "v socialno individualiziran življenjski potek" oziroma "kolektivno individualizacijo" (Kuhar in Ule 2002, 48). Kljub temu Kuhar in Ule (2002, 48) poudarjata, da je ta ideja "neomejenih izbir" dejansko stratificirana v vseh sferah življenja mladih, saj strukture neenakosti še obstajajo in ne kažejo znakov upadanja v prihodnosti. "Strukturne omejitve /torej/ določajo, kako bodo izbire aktualizirane", kar posledično vodi tudi k večjim tveganjem, strahu pred mobilnostjo navzdol, stresu in negotovosti (Kuhar in Ule 2002, 48).

Če je individualizem podkrepjen z gospodarsko blaginjo, to vzbuja mladim občutek samozadostnosti, kar v končni fazi onemogoča razvoj še tistih medosebnih odnosov, ki bi se morebiti razvili iz gole potrebe. Takšen proces subjektivizacije vodi do pojavov, kot so: "privatizacija lastnih odnosov, čustvena neprisotnost v družbenem življenju, obrambna drža v

odnosu posameznik-družba, dramtizacija lastnega bivanja, ki ga posameznik vidno izrazi, včasih celo mitizira kot osebno zadoščenje in temelj lastne istovetnosti ter psihološke stabilnosti" (Mion 1999, 16).

2.2.4 Mladina v krizi vrednot

Med javnim zagovorom vrednot¹³ in zasebnimi vrednotnimi usmeritvami ljudi pogosto nastajajo razlike in takrat se v javnosti pogosto pojavljajo obtožbe o svetu brez vrednot oziroma o krizi vrednot. Vdanost masovni kulturi, izginjanje trdnih družinskih vlog, promiskuiteta mladih ter površna uporaba so le nekatere izmed številnih lastnosti mladine, ki jih kritiki postavljajo pod obrazložitev obtožb "izgube vrednot", "razpada vrednotnega sistema" ter "vrednotne anomalije" današnje mladine (Ule 2008, 176–7).

Nekatere teoretične razlage kot vzrok "razpada vrednotnega sistema" izpostavljajo pojav kulturnega pluralizma. Pravijo, da je razkroj "kulturne enotnosti v odnosu do hierarhične lestvice vrednot /.../ izpridil /.../ vse absolutno veljavne vrednote. Sprožil je proces relativizacije in diferenciacije, ki ima s praktičnega vidika poleg pragmatizma v vsakdanjem življenju pomen deideologizacije stvarnosti in človeškega delovanja. Pluralizem kultur, vrednot centrov moči in gospodarskih dejavnosti je /.../ razdrobil in razkrojil družbo" (Mion 1999, 11).

Drugi avtorji vzroke za krizo vrednotnega sistema mladih iščejo v načinu njihove vzgoje. Ameriški psiholog Richard Hycner (v Žorž 1999) v tem pogledu ugotavlja, da se v zahodni družbi otrok že skozi neverbalno komunikacijo in neverbalno učenje po zgledu svojih staršev in drugih pomembnih posameznikov iz okolja primarno srečuje z vrednoto blagostanja ter

---

¹³ Vrednote lahko pojmuje kot osrednje življenjske ideje, cilje in normativna vodila, ki narekujejo naš življenjski stil, dejavnosti, odnose itd., in to z vplivom na naše mišljenje, želje, odločitve, izbire in delovanje. Vrednote imajo po eni strani izrazito osebno noto, saj se ljudje svojim vrednostnim sistemom osebno zavežejo, po drugi strani pa ne gre zanemariti njihove družbene note, ki je pod vplivom družbene ideologije in prevladujoče oblastne strukture (Ule 2008).

vrednotami napora, trpljenja, tveganja in odpovedovanja kot njihovimi "protivrednotami". Tej prevladujoči miselnosti zahodnega človeka sledijo tudi vzgojni programi v šolah, ki namesto moralnih, etičnih in duhovnih vrednot spodbujajo predvsem čutne in materialne vrednote ter služenje lastnemu blagostanju. Hycner tako verjame, da se s tem ustvarja pomemben paradoks sodobne zahodne vzgoje, ki si "prizadeva /.../ vzgojiti mlade v 'dobre državljane', pridne, delavne, ustvarjalne – a obenem jim posreduje sporočilo, da je vse to nekaj slabega", saj je absolutni cilj človekove sreče dosega udobnega blagostanja (v Žorž 1999, 98–99).

Ne glede na to, kje avtorji iščejo vzrok za pojav krize vrednot, so obtožbe o pomanjkanju "pravih vrednot" pri mladih s strani starejših generacij dokaj enotne. Noel - Neumannova (v Ule 2008) je ena izmed tistih kritikov, ki pri današnji mladini najbolj izpostavljajo propad "protestantske etike dela", torej izginjanje tradicionalnih delovnih navad in vrednot med mladino¹⁴. Mlade v tem pogledu zagovarja Mirjana Ule (2008), ki pravi, da delo kot tako ne izgublja veljave, marveč da prihaja do spremembe v samem konceptu dela. Strikker (v Ule 2008) dodaja, da mladi danes poleg zaslužka na delovnem mestu pričakujejo tudi samouresničevanje, dopolnilno izobraževanje ter na splošno dobre medosebne odnose. Tako ne moremo govoriti o zanikanju vrednote dela nasploh, temveč le o zavračanju slabih pogojev na delu (Ule 2008).

Drugim negativnim ocenam kulturne posodobitve mladih nasprotuje že omenjeni Ronald Inglehart s svojim konceptom "postmaterialnih" vrednot (Inglehart v Miheljak 2002)¹⁵. Omenjeni avtor tako izpostavlja, da je pod pogojem "sorazmerno visoke stopnje materialne eksistence v zahodnem svetu" (Miheljak 2002, 142) (pri mladih) prišlo do večdimenzionalnega premika vrednot "od konvencionalnih vrednot dolžnosti in doseganja priznanj, storilnosti, pridnosti, poslušnosti in prilagajanja h 'krično avtonomni prosocialnosti', na primer /k/ samostojni pripravljenosti pomagati drugim, spoštovanju drugih, 'individualizmu', /.../ kreativnosti, spontanosti, nevezanosti in 'hedonizmu', /.../ užitku,

---

¹⁴ Noell - Neumann (v Ule 2008) kot poglobitveni vzrok za vrednotni nihilizem mladih navaja namensko izginjanje religioznih vrednot v javnem govoru, zlasti v izobraževanju in javnih medijih.

¹⁵ Za preverjanje prisotnosti materialističnih in postmaterialističnih vrednot pri mladih je bila v raziskavi Mladina 2000 uporabljena varianta Inglehartovega indeksa modernizma-postmodernizma (Miheljak 2000).

pustolovščinam, napetosti, spremembam" (Ule 2008, 176). Kot so starejše generacije dajale prednost tradicionalnim vrednotam gospodarske blaginje, zakonu, redu in religiji, mlajše generacije sedaj iščejo svoje vrednote in življenjske stile v "kvaliteti" življenja, v osebni svobodi, družbeni enakosti in samorealizaciji (Inglehart v Dalton v Jermančič 2006).

Iz napisanega je razvidno, da pri mladih ne moremo govoriti o razpadu vrednot, temveč o konfliktu vrednot. Mladi se pod konstantnim pritiskom zaradi visokih pričakovanj na področju študijske in delovne uspešnosti po eni strani zavzemajo za domnevno tradicionalne vrednote (red, prizadevnost, samodisciplino itd.), ki jih po drugi strani poskušajo združevati s "postmodernimi" vrednotami (samouresničevanje, ustvarjalnost, izraznost itd.). Večina mladih se tako na spremenjene družbene razmere odziva s prizadevnostjo ter trudom, in ne s protesti in zavračanjem (Ule 2008).

2.3 MLADI IN (JUGO)NOSTALGIJA

V naslednjem poglavju bo pogled na tematiko mladih in (jugo)nostalgije predstavljen podrobneje ter zunaj okvirjev prejšnjih dveh poglavij na temo teorije (jugo)nostalgije in mladostništva. Glede na to, da v diplomskem delu obravnavamo pojav nostalgije po socializmu in (jugo)nostalgije pri mladih, ki niso neposredno doživeli t. i. jugoslovanske izkušnje, se bomo v prvem poglavju osredotočili na način, kako gradijo svojo sliko o Jugoslaviji, v drugem bomo pogledali pojav in pomen jugonostalgije med mladimi ter njeno povezanost s pojavom socialistično-kapitalistične krize vrednot pri mladih, nazadnje pa bomo poskušali odgovoriti na vprašanje, ali lahko mladi, ki niso živeli v Jugoslaviji, čutijo jugonostalgijo.

2.3.1 Ustvarjanje nostalgичnih predstav pri mladih

Čeprav se nostalgичne predstave ustvarjajo na različne načine, skozi različne rituale in znotraj različnih skupnosti, se bomo v tem diplomskem delu osredotočili na verbalni način artikulacije nostalgije. Vsebina mojega diplomskega dela se namreč navezuje na posameznike, ki niso imeli dejanske jugoslovanske izkušnje in so bili tako v veliki meri

deležni nostalgичnih pripovedi o dobrih starih časih, pri čemer slednje "nastajajo v socialnih spomilih posameznikov in skupnosti, prenašajo pa se v obliki verbalnih reprezentacij, ki so opredeljene z različnimi konvencijami diskurzov oziroma z žanri" (Pečjak 2005, 21). Zanimajo nas torej "pripovedi iz prve roke", ki so zaradi pozabljanja večinoma prirejene in spremenjene zgodbe, na osnovi katerih si mladostniki, opazovani v tem diplomskem delu, ustvarjajo svoje nostalgične predstave. Slednje lepo povzame Maurice Halbwachs (2001, 75), ki pravi, da je "spomin /.../ v zelo veliki meri rekonstrukcija preteklosti s pomočjo podatkov, sposojenih iz sedanjosti, to pa so poleg tega pripravile druge rekonstrukcije, narejene v prejšnjih dobah, iz njih pa je podoba preteklosti izšla že precej predrugačena".

V omenjenih pripovedih je preteklost idealizirana in v veliki meri očiščena negativnih dogodkov ali lastnosti, medtem ko se poudarjajo posebne kvalitete starih časov, tedanje oblike osebnega, družinskega in družbenega življenja, nekonfliktne družbe, ki se je izgubila v negotovi sedanjosti (Brumen v Pečjak 2005).

Glede na to, da je artikulacija nostalgije mladih, ki so zajeti v mojem diplomskem delu, v veliki meri odvisna od mnenja in pričevanj njihovih staršev oz. tistih, ki so osebno doživeli jugoslovansko izkušnjo, in da je vsaka taka posredovana "pripoved iz prve roke" individualna in specifična, se splošni sliki o percepciji Jugoslavije najbolj približamo, če pogledamo raziskave javnega mnenja na to temo. Rezultati javnomnenjskih raziskav iz konca devetdesetih let ponazarjajo, da je med 86,1 in 88,2 odstotka vprašanih ocenilo svoje življenje v času Jugoslavije kot dobro in zelo dobro ter le med 5,2 in 7 odstotkov kot slabo in zelo slabo (Toš v Velikonja 2008b). Če upoštevamo omenjene podatke in že opisane lastnosti nostalgičnega diskurza, lahko trdimo, da mladi s strani starejše generacije dobivajo večinoma pozitivno sliko o preteklosti, na podlagi katere artikulirajo svojo obliko nostalgije.

Borut Brumen (v Pečjak 2005) dodaja, da morajo te pripovedi vsebovati še eno lastnost, če želijo ostati aktualno aplikativne, to je spremenljivost. S tem se njihova vsebina in predvsem nauki prilagajajo vedno novih družbenim stvarnostim, ne da bi izgubili verodostojnost svoje vsebine.

Do zdaj smo obdelali ustvarjanje slike o Jugoslaviji in posledične artikulacije nostalgije pri mladih s strani starejše generacije oz. tistih, ki so doživeli t. i. jugoslovansko izkušnjo, sedaj pa bomo omenili še javni diskurz na to temo in si s tem približali sliko, ki jo mladi o Jugoslaviji dobivajo preko medijev oz. javnih občil.

V prejšnjih poglavjih smo se že srečali s konceptom nostalgije kot orodja v rokah nosilcev dominantnega diskurza, s katerim se družba ohranja v varni retrospektivi in se preprečuje pojav potencialno nevarnega boja za osmišljanje pozno kapitalističnih družb (Velikonja 2008a). Na osnovi te predpostavke lahko predvidevamo, da se v javnem diskurzu ustvarja pozitivna slika tako Jugoslavije kot socializma nasploh. Argumente za potrditev te teze bi lahko našli tudi pri Božu Repetu (2003), ki pravi, da se je Slovenija na socializem v preteklosti odzivala tako z navdušujočimi slavospevi kot s hudimi kritikami. Repe (2003) meni, da se je takoj po koncu socializma javni diskurz o socializmu obrnil v nadvse negativno smer. Prevladovati je namreč začelo mnenje, da je v Sloveniji dejansko petinštirideset let vladal komunistični totalitarizem, ki je ves čas svojega obstoja kljub navideznim spremembam ostal nespremenjen. Zaključuje pa, da so v trenutnem obdobju kritiki zavzeli popolnoma drugačno, socializmu podporno vlogo, saj socializem v glavnem predstavljajo kot dober sistem, ki je omogočal visoko socialno zaščito, enake možnosti šolanja, polno zaposlitev ter relativno dober standard (Repe 2003).

2.3.2 Pojav in pomen jugonostalgije pri mladih

Proces ustvarjanja nostalgičnih predstav pri mladih bi lahko pojasnili s konceptom "brkljanja" (bricolage), ki se med drugim uporablja za razlago nastanka mladinskih kulturnih stilov (Hebdige v Ule 1995). V tem procesu mladi iz prvotnega konteksta iztrgajo določene elemente, v našem primeru dele iz jugoslovanske zgodovine, ter jih premešajo, predelajo in nadgradijo v kaotično, vendar za trenutno dominantno politično situacijo izzivalno povezavo (Ule 1995). Tako premešajo elemente neznane zgodovine in z njimi opredmetijo kritiko sedanjosti oz. materializirajo svojo ideologijo (Althusser v Ule 2008). Omenjeno možnost

različnega odziva na določila sporočila, v našem primeru na elemente jugoslovanske zgodovine, omenja tudi Hall (v Velikonja 2008a) s svojo kategorizacijo na dominantni, profesionalni, pogajalski in opozicijski kod. Glede na družbenokritično naravo (jugo)nostalgije, ki izraža utopično željo po boljši prihodnosti, bi lahko sklepali, da se mladina poslužuje mešanic zadnjih dveh načinov.

Jugonostalgijo bi tako lahko uvrstili tudi v skupino javnega skupinskega stila, pri čemer govorimo o "vzorcih vedenja, ki si jih lahko prisvojijo medsebojno zelo različne skupine mladih/, obenem pa prestopajo/ nacionalne, slojne in razredne ter končno tudi generacijske meje, ker si jih včasih prilastijo tudi generacije odraslih" (Ule 1995, 38).

Pojav jugonostalgije tudi med mladimi se močno navezuje na sedanost, saj mladi v preteklosti iščejo to, kar pogrešajo v sedanosti. Preteklost in sedanost vrednotijo preko binarnih razmerij (kolektivnost – individualizem itd.), pri čemer preteklost praviloma predstavljajo samostalniki s pozitivnejšo konotacijo. Študentje, s katerimi je Lara Pečjak (2005) opravila raziskavo na temo jugonostalgije¹⁶, se zavedajo, da je njihova podoba o preteklosti konstrukt, na katerega so vplivale pripovedi o "dobrih starih časih".

Mladi vedo, da poznajo le del skupnega imaginarija preteklosti, prav tako so seznanjeni s krivicami in pomanjkljivostmi nekdanjega režima, vendar se od njih poskušajo distancirati (Pečjak 2005). Omenila bi tudi sarkastičen odnos, ki ga imajo slednji do "novonastalih" jugonostalgikov mlajših generacij (raziskovalna skupina mojega diplomskega dela). Ta večvrednost izvira iz občutka ponosa zaradi njihove skupne preteklosti, predvsem pomanjkanja v tistem času, ki dopolnjuje njihovo romantično podobo omenjenega obdobja. Anketirance Pečjakove na preteklost največkrat spomnijo predmeti ali podobe iz tistega obdobja ter "jugorock" glasba, ki jim pripisujejo številne simbolne vrednosti (pripadnost "dobri" preteklosti, vrednote enakosti, multikulturalnosti in strpnosti itd.). V tem vidimo prisotnost elementa eksotiziranja Balkana, ki velja kot temperamenten, sproščen, divji, čuten,

---

¹⁶ Raziskava Lare Pečjak, opisana v njenem diplomskem delu z naslovom *Spomini na Jugoslavijo in jugonostalgija med mladimi*, temelji na intervjujih z desetimi študenti, rojenimi med letoma 1977 in 1982. Glede na leto rojstva se intervjuvanci ne skladajo z raziskovalno skupino moje diplomske naloge, vendar menim, da je avtorčina dognanja kljub temu vredno omeniti.

naraven, enoten v nasprotju s hladno, pusto in racionalno Evropo. To je vidno na občutkih povezanosti in pripadnosti, ki jim jih poraja obisk balkanžura, "črni" humor jugoslovanske produkcije, potovalne destinacije v nekdanje jugoslovanske republike, ki jim predstavljajo nekaj naravnega, prvinskega, kamor se "evropske in ameriške" vrednote ter politično, kulturno in ekonomsko enoumje še niso prikradli. Poudarjajo, da se še vedno čutijo povezani z nekdanjimi Jugoslovani, saj jih družijo skupna preteklost, razumevanje jezika in izkušnja odraščanja v Jugoslaviji¹⁷. V današnjem svetu fragmentiranosti identitet lahko to vidimo kot izraz težnje po iskanju identitetne kontinuitete v jugoslovanstvu. Ti študentje se imajo zaradi preživetega otroštva v Jugoslaviji za nosilce pozitivnih vrednot tistega časa, presenetljivo pa se le redki izmed njih opredeljujejo za jugonostalgike (Pečjak 2006).

2.3.3 Vpliv jugonostalgije na "socialistično-kapitalistično" krizo vrednot pri mladih

Povezavo med "socialistično-kapitalističnim" konfliktom vrednot in jugonostalgijo najdemo že v raziskavi Lare Pečjak (2005), ki je pokazala, da imajo mladi precej enotno podobo o Jugoslaviji. Zamišljajo si jo kot državo, v kateri sta vladali večja socialna varnost in pravičnost ter kjer so živeli ljudje, ki so cenili preprostost, neambicioznost, kolektivnost, solidarnost ter enakost. To dojemajo kot ostro nasprotje sedanosti, ki jo po njihovem mnenju preplavljajo plitki, egoistični in tekmovalni ljudje, katerih življenje se vrti okoli denarja, imidža in prestiža (Pečjak 2006).

Boj med vrednotami kapitalizma in socializma lahko vidimo tudi na primeru ene od pojavnih oblik jugonostalgije, in sicer poveličevanja Josipa Broza Tita. To lahko vidimo kot obliko kritike sedanjih oblasti in tudi kot podajanje politične alternative, v marsičem podobne levičarskim trendom (zavračanje krivične globalizacije, militarizacije, kapitalizma, nadnacionalnih korporacij, averzija do ameriškega unilaterizma, Nata in EU) (Velikonja 2008a).

---

¹⁷ Omenjenih izkušenj raziskovalna skupina moje diplomske naloge nima, zato bo tudi stopnja povezanosti med njimi najverjetneje šibkejša.

Pojav jugonostalgije lahko razlagamo kot posledico velike materialne razpoložljivosti, homologacije mladine, kjer se posameznikova identiteta zamenjuje s pripadnostjo večji skupini, in upora z molkom. To je povezano z dejstvom, da mladi prihodnosti ne pričakujejo z optimizmom in upanjem, ampak pasivno in v duhu dolgočasje. Z uničenjem vseh pričakovanj, upanj in utvar postane prihodnost namreč le še prazen prostor, ki ga preplavi preteklost, ki oropa mlade za bodočo časovno razsežnost (Galimberti 2009).

Nostalgijo lahko razlagamo tudi kot posledico strahu in negotovosti, ki sta v družbo vstopila preko kapitalizma in tržne ekonomije. Nostalgija se lahko pojavlja tudi kot posledica razočaranja zaradi problemov postsocialistične tranzicije (povečevanja socialnih razlik, brezposelnosti, uvajanja turbokapitalizma, korupcije itd.) (Velikonja 2004). Kljub temu nostalgije ne smemo videti samo kot nasprotovanje sedanjemu sistemu, torej vrednotam kapitalizma, ampak predvsem kot potrditev zdaj zapostavljenih vrednot, kot so socialna pravičnost, skupna lastnina, zdravstvena in socialna varnost, solidarnost znotraj družbe, povezovanje med narodi, skratka uveljavljanje vseh pozitivnih vrednot nekdanje Jugoslavije (Velikonja 2008a).

2.3.4 Ali lahko mladostniki, ki niso nikoli živeli v Jugoslaviji, čutijo jugonostalgijo?

Že teorija (jugo)nostalgije, izpostavljena v začetku diplomskega dela, nakazuje na dejstvo, da je nostalgija lahko posledica drugih dejavnikov poleg osebnega (doživetega) spomina. Kljub temu obstajajo avtorji, ki oporekajo dejstvu, da bi lahko mladostniki brez t. i. jugoslovanske izkušnje čutili jugonostalgijo. Katja Pernuš v svojem diplomskem delu z naslovom *Balkan scena*¹⁸ (2008, 33) na primer trdi, da lahko jugonostalgijo doživljajo le ljudje, ki so velik del

---

¹⁸ V svojem teoretičnem delu se ne bom intenzivno posvečala pojavi "balkan scene", torej organizaciji in obiskovanju "žurov" z jugoslovansko glasbo, saj je to le eden izmed možnih manifestacij nostalgичnih čustev. Pernuš (2008) se je intenzivno ukvarjala z raziskovanjem "balkan scene" v devetdesetih in je ugotovila, da ta ne gnezdi v pojavi jugonostalgije, saj novo "balkansko kulturo" ustvarjajo mladi brez t. i. nostalgичne izkušnje (2008), ki zgolj oponašajo vse, kar je bilo razumljeno kot tipično balkansko, in se tako zoperstavljajo tipičnemu slovenskemu popularnemu in nacionalističnemu diskurzu.

svojega življenja preživel v Jugoslaviji, pri katerih gre tako za nostalgijo po širšem geografskem in večnarodnem kulturnem prostoru kot za žalost za osebno preteklostjo in mladostjo. V članku Vesne Milek (2004) prav tako najdemo stališča, ki opozarjajo, da današnja mladina nima skupnih vednosti niti stališč o jugoslovanski državi in da zato ne moremo govoriti o hrepenju ali otožni navezanosti za izgubljenim, ampak zgolj o želji po provokaciji (Kostrić 2004) oz. o obliki politične provokacije in upora. Prvič, upora proti nasilni družbeni amneziji, ki je hipokritsko zanikala obstoj skupne preteklosti, ter drugič, upora proti naklepnemu ustvarjanju oz. poudarjanju razlik v kulturi, mentaliteti ter posledični nezmožnosti sobivanja (Kostrić 2004).

Mitja Velikonja je drugačnega mnenja, saj trdi, da današnja kultura sodobnih medijev, ki uspešno ruši časovne, geografske, kulturne, etnične in geografske meje, ustvarja toliko nostalgčnih podob, da lahko vsak posameznik občuti nostalgijo po praktično čemerkoli. Kakor za pojav titostalgije¹⁹ tudi za jugonostalgijo velja, da "za utopijo ni pomembna dejanska izkušnja življenja v njegovem času, ampak /.../ si ga lahko prisvojijo tudi mlajši, ki imajo s prvimi enako vizijo boljšega sveta" (Velikonja 2008a, 118). Ti posamezniki s tem, ko gojijo nostalgijo, ustvarjajo čisto novo preteklost, kakršna nikoli ni obstajala; ne dekontekstualizirajo elementov, ampak kontekstualizirajo novo zgodbo, ne adaptirajo stare, ampak konstruirajo novo in s tem zavzemajo aktivno, kritično družbeno vlogo (Velikonja 2008a).

---

¹⁹ Titostalgijo razlagamo kot nostalgijo po voditelju Josipu Brozu Titu.

3 EMPIRIČNI DEL

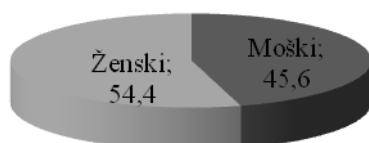
Izvedbo raziskovalnega dela svoje diplomske naloge sem opisala že v uvodnem delu, v tem delu pa se bom osredotočila na pridobljene podatke, ki jih bom obdelala z ustrežno statistično analizo, in interpretirala končne rezultate tako v povezavi s teoretičnimi izhodišči kot v medsebojni zvezi. Vsebino raziskave sem razdelila na tri sklope (SKLOP A, SKLOP B in SKLOP C), pri čemer se SKLOP A osredotoča na vsebino prve hipoteze, SKLOP B na temo drugih dveh ter SKLOP C na vsebino sklopa tretjih hipotez. Vsak sklop bo v empiričnem delu obdelan v dveh fazah, v prvi bodo podani statistično obdelani rezultati raziskave, v drugi pa njihova interpretacija in diskusija o danem sklopu. Znova je treba omeniti, da uporabljen vzorec raziskave ni številčno reprezentativen, zato nobene ugotovitve sledeče raziskave ne moremo posplošiti na populacijo.

3.1 REZULTATI RAZISKAVE

3.1.1 Opis vzorca

Moški in ženske so znotraj celotnega vzorca dokaj enakomerno porazdeljeni (glej Graf 3.1). Nekoliko več je žensk, ki so tudi sicer v populaciji znotraj omenjenih dveh vzorčnih skupin zastopane v manjšem številu kot moški (Statistični urad Republike Slovenije).

Graf 3.1: Spol

Spremenljivko starost sem, kot je že bilo omenjeno, rekodirala v dve vzorčni skupini (glej Tabelo 3.1). Osnovna razporeditev se nahaja v prilogi (glej Prilogo B). Prvo vzorčno skupino, v katero sem uvrstila mladostnike, rojene med letoma 1983 in 1990, sem v nadaljnjem opisu rezultatov ter raziskavi poimenovala starejša generacija. Druga vzorčna skupina, v katero

sodijo mladi, rojeni med 1991 in 1994, pa je v nadaljevanju predstavljena tudi pod pojmom mlajša generacija.

Po rekodiranju spremenljivke dobimo novo spremenljivko s sledečo razporeditvijo:

Graf 3.2: Rekodirana starost

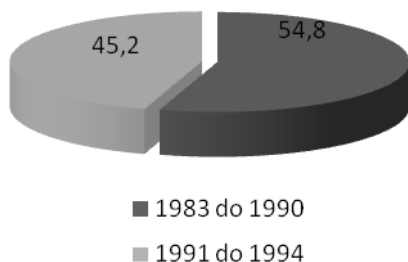

Tabela 3.1: Rekodirana starost

Rekodirana starost	Frekvenca	Odstotek
Prva vzorčna skupina (rojeni med 1983 in 1990)	119	54,8
Druga vzorčna skupina (rojeni med 1991 in 1994)	98	45,2
Skupaj	217	100,0

3.1.2 SKLOP A: Vtis mladih o socializmu

3.1.2.1 SKLOP A1: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O SOCIALIZMU

Tabela 3.2: Splošno mnenje o socializmu

Vtis	Frekvenca	Odstotek
Zelo dober	18	8,3
Dokaj dober	84	38,7
Niti dober niti slab	91	41,9
Dokaj slab	12	5,5
Zelo slab	12	5,5
Skupaj	217	100

Največji posamezni delež (41,9 %) vseh anketirancev (tako prve kot druge vzorčne skupine) o socializmu nima ne dobrega ne slabega vtisa, temu z 38,7 % sledijo tisti, ki imajo o socializmu dokaj dober vtis (glej Tabela 3.2). Zelo dober vtis o socializmu ima 8,8 %, dokaj slabega in zelo slabega pa skupno 11 % (vsak po 5,5 %).

Glede na to, da je mladih, ki imajo o socializmu zelo dober in dokaj dober vtis, skupno 47 %, lahko sklepamo o dokaj razširjenih pozitivnih občutjih med mladino. Kljub temu ne moremo trditi, da je večinski vtis mladine o socializmu pozitiven (čeprav do tega manjkajo le 3 %).

3.1.2.2 SKLOP A2: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O JUGOSLAVIJI

Tabela 3.3: Splošno mnenje o Jugoslaviji

Vtis	Frekvenca	Odstotek
Zelo dober	27	12,4
Dokaj dober	86	39,6
Niti dober niti slab	76	35
Dokaj slab	19	8,8
Zelo slab	9	4,1
Skupaj	217	100

Po drugi strani lahko trdimo, da ima večina anketirane mladine glede Jugoslavije pozitivno mnenje, saj je svoje mnenje o slednji kot zelo in dokaj dobro skupaj opisalo 52 % vprašanih (glej Tabela 3.3). Visok delež vprašanih je bil tudi v tem primeru neopredeljen (35 %). Majhen delež vprašanih pa je izrazil negativen odnos do Jugoslavije.

3.1.2.3 SKLOP A3: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O CHE GUEVARI IN TITU

Splošno mnenje anketirancev o socializmu zaokroži tudi njihov pogled na znane socialistične osebnosti, kot sta Che Guevara in Tito. 48,4 % vprašanih mladostnikov ima o Che Guevari mešane občutke. 40,1 % meni, da je heroj, in le 11,5 % ga vidi kot zločinca. Mnenje vprašanih o Titu je skoraj identično. 47,9 % mladih ima o njem mešana občutja, 38,2 % ga vidi kot heroja in 13,4 % kot zločinca. Tako kot splošni vtis mladih o socializmu tudi njihovo vrednotenje Che Guevare in Tita nima večinskega deleža v nobeni kategoriji. Le nekaj odstotkov nas loči od trditve, da ima večina anketirancev tako do Che Guevare kot do Tita mešana občutja. Lahko pa trdimo, da veliko večji delež vprašanih v njiju vidi heroje kot zločince (glej Prilogo C).

3.1.3 SKLOP B: Mladi in doživljanje jugonostalgije

Odločila sem se, da o pojavu jugonostalgije ne bom spraševala neposredno (več o tem v poglavju 3.2 Diskusija), ampak preko vprašanj o občutku prikrajšanosti zaradi nedoživete izkušnje življenja v Jugoslaviji ter o vrednotenju socialistične preteklosti kot boljše ali slabše od sedanjosti.

3.1.3.1 SKLOP B1: MLADI IN OBČUTEK PRIKRAJŠNOSTI ZARADI NEDOŽIVETE JUGOSLOVANSKE IZKUŠNJE

Odgovori mladih so pokazali, da le 25 % anketirancev verjame, da so bili zato, ker niso doživeli izkušnje življenja v Jugoslaviji, za kaj prikrajšani. Od slednjih jih največ (41,9 %) pogreša tako socialistične vrednote v Jugoslaviji (enakopravnost, kolektivnost, solidarnost, skrb za pripadnike družbe, egalitarizem) kot tudi povezanost s prebivalci in državami bivše Jugoslavije (množična druženja in prireditve, multikulturalnost in strpnost). 37,2 % omenjenih (torej tistih, ki se počutijo prikrajšane zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje) najbolj pogreša socialistične vrednote v Jugoslaviji, le 18,6 % pa povezanost s prebivalci bivše Jugoslavije. 2,3 % anketirancev je naštel druge možnosti (večinoma boljše zaposlitvene možnosti). Kljub temu je bistven podatek, da se kar 75% vprašanih ne čuti prikrajšane, ker niso doživeli izkušnje življenja v Jugoslaviji (glej Prilogo Č).

3.1.3.2 SKLOP B2: MLADI IN VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI

Tretjina vprašanih (30 %) je mnenja, da je bila socialistična preteklost v primerjavi s sedanostjo boljša, 33,6 % pa meni, da se do vprašanja niso mogli opredeliti. Kljub temu pa največji del mladih (36,4 %) ne verjame, da je bila preteklost kakorkoli boljša od sedanosti (glej Prilogo D).

3.1.3.3 SKLOP B3: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA DOŽIVLJANJE JUGONOSTALGIJE MED MLADIMI

V nadaljevanju bom interpretirala rezultate, že obdelane v podpoglavjih 3.1.3.1 in 3.1.3.2, še glede na neodvisno rekodirano spremenljivko starosti, torej glede na prvo vzorčno skupino rojenih med letoma 1983 in 1990 ter drugo vzorčno skupino, v katero sodijo rojeni med 1991 in 1994. Pri tem sem uporabila statistično metodo bivariatne analize, ki meri povezanost spremenljivk med seboj. V tem poglavju bomo torej pregledali povezavo rekodirane

spremenljivke starosti s spremenljivkami: prikrajšanost, preteklost ter pričevanja (glej Tabelo 3.4).

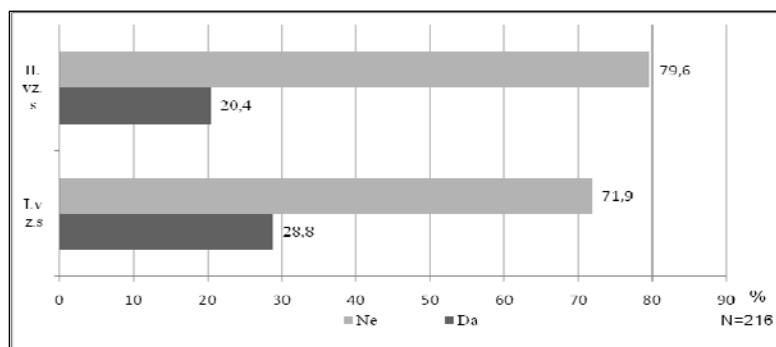
Tabela 3.4: Obrazložitev oznak spremenljivk – SKLOP B

Spremenljivka	Pomen
prikrajšanost	občutek prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje
preteklost	vrednotenje socialistične preteklosti kot boljše od sedanjosti
pričevanja	izpostavljenost pričevanju o socializmu

3.1.3.3.1 SKLOP B3: Vpliv demografske spremenljivke starosti na občutek prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje

Če se osredotočimo na povezanost spremenljivke starosti, ki smo jo rekodirali v dve vzorčni skupini (v eni so mladostniki, rojeni med letoma 1983 in 1990, v drugi pa tisti, rojeni med letoma 1991 in 1994), s spremenljivko prikrajšanosti, dobimo sledeče rezultate.

Graf 3.3: Občutek prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje (povezanost z rekodirano spremenljivko starost)

V obeh vzorčnih skupinah je opazno, da je večina anketirancev (71,2 % ter 79,6 %) izrazila mnenje, da se zato, ker niso živeli v Jugoslaviji, ne počutijo prikrajšane. Znotraj

vzorčnih skupin so kljub temu vidne manjše razlike. V prvi vzorčni skupini (rojeni med 1983 in 1990) je nekoliko več vprašanih (28,8 %) izrazilo prikrajšanost zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje kot v drugi vzorčni skupini (rojeni med 1991 in 1994), kjer je prikrajšanost izrazilo le 20,4 % anketirancev. Torej lahko trdimo, da občutek prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje z mlajšimi generacijami slabi.

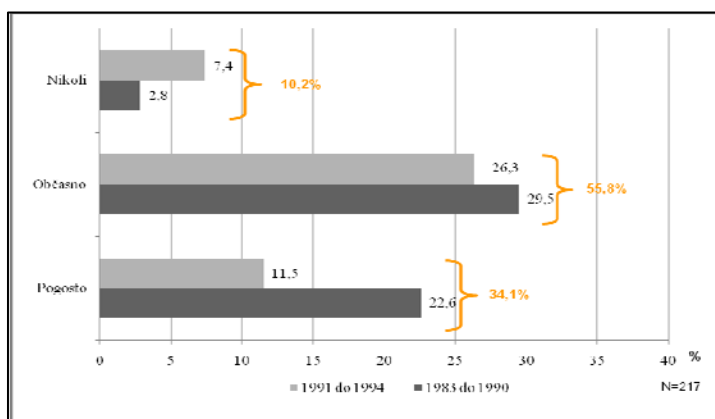
3.1.3.3.2 SKLOP B4: Vpliv demografske spremenljivke starosti na vrednotenje socialistične preteklosti

Na vprašanje, ali se je mladim zdela socialistična preteklost v primerjavi s sedanostjo boljša, ni nobena izmed zgoraj opredeljenih vzorčnih skupin izrekla večinskega mnenja. Znotraj skupine, rojene med letoma 1983 in 1990, je odstotek tistih, ki so mnenja, da je bila socialistična preteklost boljša (31,1 %), ter tistih, ki menijo, da je boljša sedanost (31,9 %), tako rekoč enak. V mlajši starostni skupini (rojeni med 1991 in 1994) pa je bil odstotek tistih, ki višje vrednotijo sedanost, z 41,8 % večji. Socialistično preteklost v tej starosti skupini preferira 28,6 %. Izkaže se torej, da se z mlajšimi generacijami delež tistih, ki verjamejo, da je bila socialistična preteklost boljša, zmanjšuje (glej Prilogo E).

3.1.3.3.3 SKLOP B5: Vpliv demografske spremenljivke starosti na izpostavljenost pričevanju o socializmu

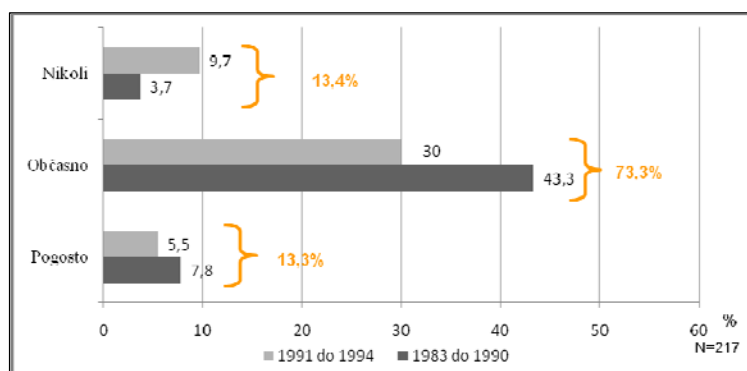
S strani staršev (sorodnikov in prijateljev, ki so živeli v času Jugoslavije) je bila večina vseh anketirancev pričevanju o socializmu izpostavljena le občasno (55,8 %), pri čemer je bila prva vzorčna skupina pričevanju izpostavljena nekoliko bolj kot druga. V starejši generaciji je tako opazen višji delež tistih, ki je bil pričevanju s strani staršev izpostavljen pogosto (22,6 %) in občasno (29,5 %), in manjši delež tistih, ki pričevanja o socializmu s strani staršev, sorodnikov in prijateljev niso bili nikoli deležni.

Graf 3.4: Izpostavljenost pričevanju o socializmu s strani staršev, sorodnikov itd. (povezanost z rekodirano spremenljivko starost)

S strani medijev (filmografije, glasbe, informativnih oddaj in tiskanih medijev) je pričevanja občasno deležen precejšen delež (75 %) vseh anketirancev. Tudi v tem primeru je bila splošna izpostavljenost socializmu višja v primeru starejše vzorčne skupine, saj je v tej skupini tako višji delež tistih, ki so bili pričevanju o socializmu izpostavljeni občasno (43,3 %), kot tistih, ki so mu bili izpostavljeni pogosto (7,8 %). Med starejšo generacijo je prav tako manj tistih, ki medijski obravnavi socializma niso bili izpostavljeni.

Graf 3.5: Izpostavljenost pričevanju o socializmu s strani medijev (povezanost z rekodirano spremenljivko starost)

3.1.3.4 SKLOP B6: MLADI, OBČUTEK NARODNE IZPOLNJENOSTI, POMANJKANJE BALKANSKEGA PRIDIHA IN POISTOVETENJE Z EVROPSKO OZ. "EX-JUGOSLOVANSKO" IDENTITETO

Eno izmed anketnih vprašanj je bilo namenjeno ugotavljanju občutku narodne izpolnjenosti²⁰. Med mladimi, rojenimi med letoma 1983 in 1990 (prva vzorčna skupina), se kot Slovence počuti narodno izpolnjenih 46,2 % vprašanih. Odstotek vprašanih, ki se počutijo narodno izpolnjeni, je v drugi vzorčni skupini (rojeni med letoma 1991 in 1994) je nekoliko višji, in sicer 57,1 %²¹ (glej Prilogo F). Podobne rezultate smo dobili tudi, ko smo raziskovali občutek pomanjkanja balkanskega pridiha med mladimi. Raziskava je pokazala, da le 17,6 % vprašane mladine iz prve vzorčne skupine meni, da jim primanjkuje balkanskega pridiha, medtem ko je kar 77,3 % anketirancev znotraj omenjene skupine nasprotnega mnenja. Ko pogledamo drugo vzorčno skupino, se izkaže, da tudi v tej skupini le 19,4 % vprašanih občuti pomanjkanje

²⁰ Za vse podrobnosti je v prilogi na voljo anketni vprašalnik, kjer so vsa analizirana vprašanja tega podpoglavja zbrana pod zaporednimi številkami 2.5.1, 2.5.2 ter 2.5.3.

²¹ Kot Slovence se ne počuti narodno izpolnjenih 26,1 % vprašanih v prvi vzorčni skupini ter 22,4 % v drugi.

balkanskega pridiha in da jih 70,4 % pomanjkanja takšne vrste ne čuti (glej Prilogo G). Rezultati zadnjega vprašanja napovedujejo izid dileme, ali se mladi počutijo bolj "ex-Jugoslovani" ali bolj Evropejci. Večina vseh vprašanih se je pri tem odločila za evropsko identiteto, pri čemer je delež takih v prvi vzorčni skupini 63,9 %, delež v drugi vzorčni skupini pa je nekoliko višji, in sicer 71,4 %²² (glej Prilogo H).

3.1.3.5 SKLOP B7: NAVEZANOST MLADIH NA DRŽAVE BIVŠE JUGOSLAVIJE

Navezanost mladih na države bivše Jugoslavije sem poskušala podrobneje spoznati z anketnimi vprašanji o jeziku, v katerem se anketiranci pogovarjajo s pripadniki držav bivše Jugoslavije, in o načinu, kako tujcu, ki ne pozna Slovenije, opredelijo njeno geografsko lokacijo²³.

Kot vidimo, večina (52,9 %) anketirancev prve vzorčne skupine nagovarja državljane držav bivše Jugoslavije v enem izmed njenih jezikov²⁴, le 3,4 % se z njimi pogovarja v angleškem jeziku in kar 42,9 % v slovenskem jeziku. Med anketiranci, rojenimi med letoma 1991 in 1994 (druga vzorčna skupina), je odstotek mladih, ki v pogovoru z balkanskimi sosedi uporabljajo enega izmed jezikov bivše Jugoslavije, 37,8 %. V angleščini jih nagovarja 12,2 % mladih ter v slovenskem jeziku 49,0 %. V tem pogledu lahko trdimo, da se starejša generacija v pogovoru z državljani bivše Jugoslavije v večji meri poslužuje njihovih jezikov, mlajše generacije pa v večji meri uporabljajo slovenski jezik, pri čemer tudi odstotek tistih, ki se odločajo za uporabo angleškega jezika, med mlajšimi narašča.

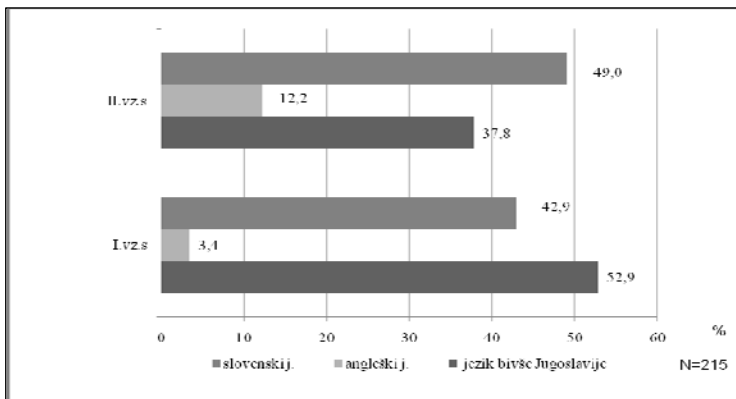
---

²² Med "ex-Jugoslovane" se prišteva 14,3 % prve vzorčne skupine in 8,2 % druge.

²³ Za vse podrobnosti je v prilogi na voljo anketni vprašalnik, kjer sta omenjeni vprašanji navedeni pod zaporednima številčkama 1.8 in 1.9.

²⁴ Pod besedno zvezo "eden izmed jezikov bivše Jugoslavije" sem uvrstila srbski, hrvaški, bosanski in srbohrvaški jezik, vendar ne slovenskega, ki sem ga uvrstila posebej v naslednjo kategorijo.

Graf 3.6: Povezanost rekodirane spremenljivke starost in spremenljivke jezik

Ko smo mladostnike vprašali o tem, kako tujcu opredelijo geografsko lokacijo Slovenije, se je največji delež odločil za opredelitev glede na sosednje države (glej Prilogo I). Takšnih je 58 % v prvi in 46,9 % v drugi vzorčni skupini. V prvi vzorčni skupini je bilo tudi nekoliko več takšnih, ki Slovenijo opredeljujejo kot del bivše Jugoslavije (27,7 %), ter manjši del takšnih, ki jo predstavljajo kot del centralne Evrope (13,4 %). V drugi vzorčni skupini je delež teh, ki se odločijo za opredelitev Slovenije kot dela centralne Evrope, višji (32,7 %). Delež takšnih, ki jo opisujejo kot del bivše Jugoslavije, pa je nižji (20,4 %).

3.1.4 SKLOP C: Mladi, kriza vrednot in poistovetenje s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto

V sledečem podpoglavju sem se osredotočila na interpretacijo rezultatov tistih anketnih vprašanj, s katerimi sem ugotavljala prisotnost krize vrednot pri mladih ter nagnjenost teh h kapitalistični oz. socialistični mentaliteti. Pri tem sem tudi tukaj uporabila statistično metodo bivariatne analize, ki meri povezanost spremenljivk med seboj. V tem poglavju bomo torej pregledali povezavo rekodirane spremenljivke starosti s spremenljivkami: kriza, socialist_ment in kapitalist_ment.

Tabela 3.5: Obrazložitev oznak spremenljivk – SKLOP C

Spremenljivka	Pomen
kriza	pojav razpetosti mladih med socialističnimi in kapitalističnimi vrednotami
socialist_ment	pojav identifikacije mladih s socialistično mentaliteto
kapitalist_ment	pojav identifikacije mladih s kapitalistično mentaliteto

3.1.4.1 SKLOP C1: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA DOŽIVLJANJE KRIZE VREDNOT MED MLADIMI

Glede na vsebino diplomskega dela, ki je vezano na pojav nostalgije po socializmu med mladimi, sem s krizo vrednot poimenovala pojav razpetosti med socialističnimi vrednotami na eni strani ter kapitalističnimi na drugi.

Koncept krize vrednot je velik izziv za namene kvantitativne analize. Anketirancem sem postavila šest parov nasprotujočih si vrednot, pri čemer je prvi del para predstavljala kapitalistična vrednota, ki sem ji postavila nasproti njeno socialistično različico. Vsako vrednoto sem nazorneje opisala s trditvijo²⁵ in tako sestavila šest sledečih parov vrednot: individualnost in kolektivnost, tekmovalnost in brezpogojno sodelovanje, samopridnost in solidarnost, pravica do javnih storitev glede na višino prispevka in pravica do javnih storitev ne glede na plačilo, razslojenost in enotnost ter osebni materialni uspeh in skupno dobro. Pri tem so se lahko anketiranci v celoti oz. pretežno opredelili za kapitalistično ali za socialistično vrednoto, lahko pa so izbrali srednjo rešitev, ki je implicirala, da se ne morejo odločiti med vrednotama ali da so do teh vrednot indiferentni. Glede na to, da so se anketiranci morali vrednotno opredeliti v šestih primerih, sem v kategorijo posameznikov v krizi vrednot uvrstila tiste anketirance, ki se v več kot treh primerih niso mogli odločiti med socialistično in kapitalistično vrednoto, ter tiste, ki so v treh primerih izbrali kapitalistično in v treh socialistično vrednoto.

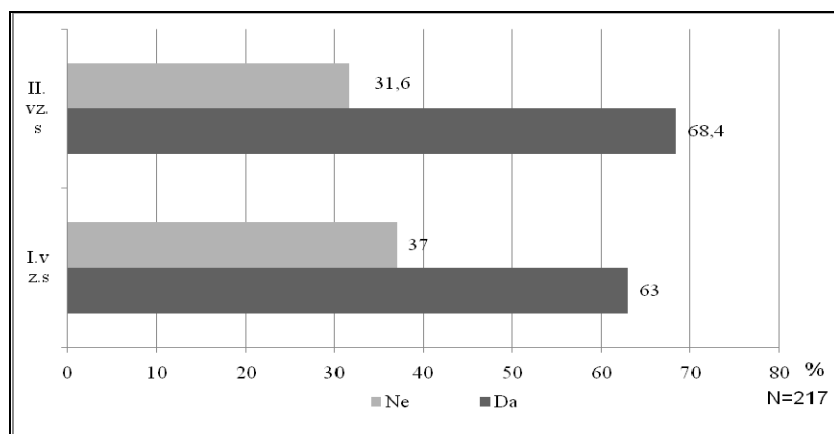
²⁵ Za vse podrobnosti je v prilogi na voljo anketni vprašalnik, kjer je pod zaporedno številko 2.4 zastavljeno opisano vprašanje.

Tabela 3.6: Kriza vrednot

Mladostniki v krizi vrednot	Frekvenca	Odstotek
Tisti, ki ne doživljajo krize vrednot	75	34,6
Tisti, ki doživljajo krizo vrednot	142	65,4
Skupaj	217	100

Izkaže se, da izmed vseh anketirancev kar 65,4 % sodi v skupino mladih, ki doživljajo krizo vrednot (glej Tabelo 3.6). Tako lahko trdimo, da krizo vrednot doživlja večina anketirane mladine.

Graf 3.7: Povezanost rekodirane spremenljivke starost in spremenljivke kriza

Ko obravnavamo pojav krize vrednot med različnimi generacijami (glej Graf 3.7), opazimo zelo majhne razlike. Posameznikov, ki sodijo v prvo vzorčno skupino (rojeni med letoma 1983 in 1990) in doživljajo krizo vrednot, je 63,0 %. Med mladimi druge vzorčne skupine (rojeni med letoma 1991 in 1994) pa je intenzivnost pojava kljub temu nekoliko višja, v skupino slednjih sodi namreč 68,4 % mladostnikov. Čeprav je razlika zelo majhna, lahko rečemo, da je med mlajšimi generacijami kriza vrednot bolj opazna.

3.1.4.2 SKLOP C2: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA IDENTIFIKACIJO S KAPITALISTIČNO OZ. SOCIALISTIČNO MENTALITETO

Tudi koncept poistovetenja s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto je bil v pogledu kvantitativne analize zahteven za obdelavo. Odločila sem se postaviti deset trditev, pri čemer so ene izražale kapitalistični način razmišljanja (npr.: *Potrebno se je sprijazniti s tem, da se v boju za blaginjo izločijo tisti, ki ne morejo zdržati tempa.*) in druge socialističnega (npr.: *Delavci bi morali imeti vpliv na izbor svojih nadrejenih.*). Anketiranci so nato izrazili svoje strinjanje s trditvami glede na kategorije *sploh ne drži, ne drži, niti ne drži niti drži, delno drži, popolnoma drži* oz. *nimam mnenja*²⁶. Če se je anketiranec na "kapitalistično trditev" odzval z odgovorom *delno drži* ali *popolnoma drži* oz. na "socialistično trditev" s *sploh ne drži* ali *ne drži*, sem mu za takšno trditev pripisala identifikacijo s kapitalistično mentaliteto ali v nasprotnem primeru identifikacijo s socialistično mentaliteto²⁷. Glede na to, da so morali mladi svojo kapitalistično oz. socialistično orientiranost izraziti v desetih primerih, sem kot mlade, ki se identificirajo s kapitalistično mentaliteto, opredelila tiste, ki so pri več kot petih trditvah izrazili kapitalistično usmeritev. Če so v več kot petih primerih izkazali socialistično usmerjenost, sem jim pripisala identifikacijo s socialistično mentaliteto.

Glede na visok delež mladih, ki doživljajo krizo vrednot (to je razvidno iz analize rezultatov v prejšnjem podpoglavju), je bilo pričakovati, da med temi ne bo večinskega poistovetenja ne s kapitalistično in ne s socialistično mentaliteto. Omenjeno predvidevanje se je po statistični obdelavi podatkov tudi potrdilo, saj se kar 52,1 %²⁸ vseh vprašanih ni identificiralo ne z eno in ne z drugo mentaliteto.

Kljub temu so rezultati pokazali zanimivo stanje (glej Tabelo 3.7 in Tabelo 3.8). Le 4,6 % mladih je pokazalo identifikacijo s kapitalistično mentaliteto, medtem ko je kar 43,3 %

---

²⁶ Za vse podrobnosti je v prilogi na voljo anketni vprašalnik, kjer je pod zaporedno številko 2.6 zastavljeno opisano vprašanje.

²⁷ Identifikacijo s socialistično mentaliteto za določeno trditev sem anketirancem pripisala, če se je na "socialistično trditev" odzval z *delno drži* ali *popolnoma drži* oz. na "kapitalistično trditev" s *sploh ne drži* ali *ne drži*.

²⁸ Glede na to, da se s kapitalistično mentaliteto identificira 4,6 % mladih in s socialistično 43,3 %, to pomeni, da je 52,1 % anketiranih takšnih, ki se ne identificirajo ne z eno in ne z drugo.

mladih izkazalo socialistično orientacijo. Glede na povedano lahko trdimo, da med vsemi anketiranimi sicer ni večinskega poistovetenja ne s kapitalistično in ne s socialistično mentaliteto, med preostalimi pa močno prevlada orientiranost k socialističnemu načinu razmišljanja.

Tabela 3.7: Mladi in identifikacija s kapitalistično mentaliteto

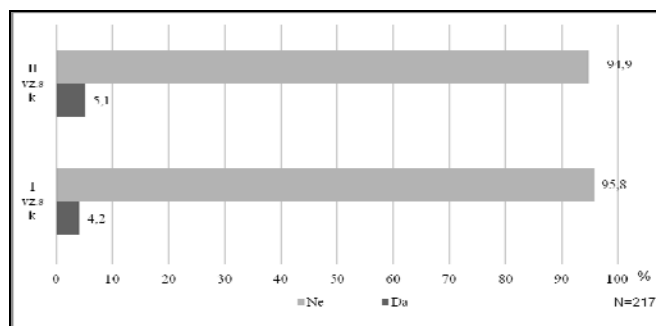
Mladostniki in identifikacija s kapitalistično mentaliteto	Frekvenca	Odstotek
Tisti, ki se ne identificirajo s kapitalistično mentaliteto	207	95,4
Tisti, ki se identificirajo s kapitalistično mentaliteto	10	4,6
Skupaj	217	100,0

Tabela 3.8: Mladi in identifikacija s socialistično mentaliteto

Mladostniki in identifikacija s socialistično mentaliteto	Frekvenca	Odstotek
Tisti, ki se ne identificirajo s socialistično mentaliteto	123	56,7
Tisti, ki se identificirajo s socialistično mentaliteto	94	43,3
Skupaj	217	100,0

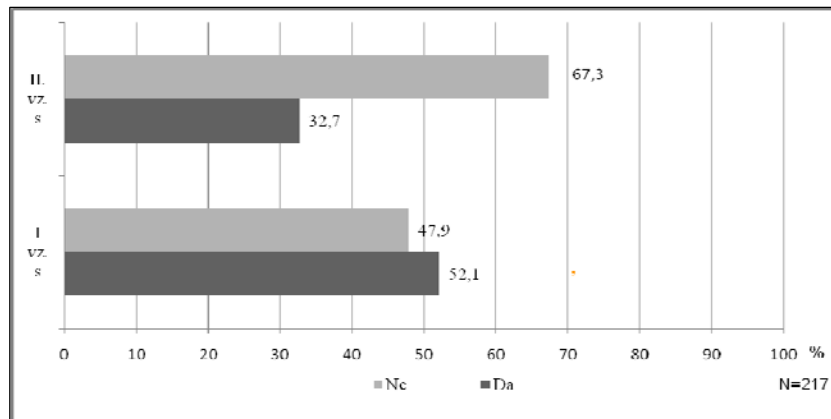
Ko pogledamo orientiranost h kapitalistični oz. socialistični miselnosti med vzorčnima skupinama različnih starosti, dobimo sledeče rezultate (glej Graf 3.8). Med mladostniki, rojenimi med letoma 1983 in 1990, se jih je le 4,2 % identificiralo s kapitalistično mentaliteto, med mladostniki, rojenimi med letoma 1991 in 1994, pa le slab odstotek več (5,1 %).

Graf 3.8: Povezanost rekodirane spremenljivke starost in spremenljivke kapitalist_ment

Identificiranje s socialistično mentaliteto pri različnih starostnih skupinah nam pokaže bolj raznolike rezultate (glej Graf 3.9). Izkaže se, da kar 52,1 % anketirancev prve vzorčne skupine (rojeni med 1983 in 1990) kaže nagnjenost k socialistični mentaliteti, pri drugi vzorčni skupini (rojeni med letom 1991 in 1994) pa je delež mladostnikov z omenjeno miselnostjo nižji, in sicer 32,7 %. Glede na opisane podatke lahko trdimo, da je med mladimi prve vzorčne skupine večina takšnih, ki se identificirajo s socialistično identiteto, delež teh pa med mlajšimi generacijami upada.

Graf 3.9: Povezanost rekodirane spremenljivke starosti in spremenljivke socialist_ment

3.1.4.3 SKLOP C3: ZANIMANJE MLADIH ZA AKTUALNE POLITIČNE ZADEVE IN NJIHOV ODNOS DO ZASEBNOSTI

V tem podpoglavju sem najprej ugotavljala zanimanje mladih za aktualne javnopolitične zadeve v Sloveniji ter za aktualne globalnopolitične in ekonomske zadeve²⁹. Izkaže se, da nobena izmed vzorčnih skupin aktualnih javnopolitičnih zadev v Sloveniji ne spremlja v večini (glej Prilogo J). Kljub temu je zanimanje za slednje dvakrat višje med starejšo generacijo, saj v prvi vzorčni skupini znaša 41,2 %, v drugi vzorčni skupini pa 20,4 %. Le občasno politične zadeve spremlja 49,6 % mladih iz prve vzorčne skupine in 42,9 % anketirancev iz druge. Slovenska politična tematika pa ne zanima 8,4 % starejše generacije (prva vzorčna skupina) in kar 33,7 % mlajše generacije (druga vzorčna skupina). Skoraj identična je struktura rezultatov zanimanja za globalnopolitične in ekonomske zadeve (glej

²⁹ V anketnem vprašalniku, ki je v prilogi, sta omenjeni vprašanji v celoti navedeni pod zaporedno številko 2.1 ter 2.2.

Prilogo K), kjer je zanimanje ponovno opaznejše med starejšo generacijo (38,7 %) kot med mlajšo generacijo (18,4 %). Občasno globalnopolitične zadeve zanimajo 48,7 % pripadnikov starejše in 40,8 % mlajše generacije. Tudi nezanimanje za globalne zadeve je višje pri mlajši generaciji, kjer tovrstna tematika sploh ne zanima 39,8 % vprašanih, zanima pa le 11,8 % starejše generacije.

Odnosu mladine do zasebnosti nisem posvečala posebne pozornosti, temveč sem ga obdelala le z vidika objavljanja osebnih podatkov mladine na socialnih mrežah Facebooka, My Spacea in Twitterja (Priloga L). Izkaže se, da tako v prvi kot v drugi vzorčni skupini večina anketirane mladine deli svojo zasebnost na omenjenih socialnih mrežah, kljub temu pa je delež teh večji med mlajšo (63,3 %) kot med starejšo generacijo (58,8 %).

3.1.5 SKLOP A,B,C: Povezave med spremenljivkami

Povezanost med spremenljivkama bomo preverili s pomočjo dvorazsežne kontingenčne tabele in testom hi-kvadrat statistik. Dvorazsežna kontingenčna tabela nam bo pomagala preveriti, ali je zadoščeno kriteriju velikosti vzorca, ki ga potrebujemo za uspešno opravljen hi-kvadrat test statistik³⁰.

Hi-kvadrat test, s katerim na osnovi vzorčnih podatkov preverjamo domnevno povezanost dveh nominalnih spremenljivk v populaciji, je primeren test za analizo povezanosti naših (nominalnih) spremenljivk, vendar le v primeru zadosti velikega vzorca. Vzorec je zadosti velik, kadar so v vseh celicah kontingenčne tabele teoretične frekvence večje od 5. Kadar test pokaže statistično značilnost, manjšo od 0,005, se zavrne ničelna hipoteza in potrdi povezanost med spremenljivkama (Kropivnik 2006).

---

³⁰ Glede na to, da imajo dvorazsežne kontingenčne tabele le funkcijo zadovoljitve kriterijev hi-kvadrat statistik, bodo priložene na koncu v poglavju Priloge.

3.1.5.1 POVEZANOST MED IDENTIFIKACIJO S SOCIALISTIČNO MENTALITETO IN POJAVOM JUGONOSTALGIJE

Kot je bilo že omenjeno, pojava jugonostalgije nisem raziskovala neposredno, ampak s spremenljivkama *prikrajšanost* (občutek prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje) in *preteklost* (vrednotenje socialistične preteklosti kot boljše od sedanjosti). Z analizo hi-kvadrat statistik bom tako preverila korelacije med spremenljivko *socialist_ment* (pojav identifikacije s socialistično mentaliteto) in spremenljivko *prikrajšanost* ter povezavo med spremenljivko *socialist_ment* in *preteklost*. Iz tega bom sklepala, ali obstaja povezanost med identifikacijo s socialistično mentaliteto in med pojavom jugonostalgije.

Tabela 3.9: Povezanost med spremenljivkama *social_ment* in *prikrajšanost*

	Vrednost	Prostostna stopnja	Statistična značilnost
Hi-kvadrat test	9,066	1	0,003

V našem primeru nima nobena celica teoretične frekvenca, ki bi bila manjša od 5 (glej Prilogo M), kar pomeni, da je hi-kvadrat test primeren za analizo povezanosti. Vrednost statistike χ^2 je 9,066 (prostostna stopnja 1), statistična značilnost pa je manjša kot 0,005 (glej Tabela 3.9). To pomeni, da lahko zavrnamo ničelno domnevo in sklepamo, da med spremenljivkama obstaja povezanost.

Tabela 3.10: Povezanost med spremenljivkama *social_ment* in *preteklost*

	Vrednost	Prostostna stopnja	Statistična značilnost
Hi-kvadrat test	0,475	2	0,789

Tudi v tem primeru ni nobena teoretična frekvenca v kontingenčni tabeli manjša od 5 (glej Prilogo N), kar potrjuje, da je hi-kvadrat test primeren za analizo povezanosti. Vrednost statistike χ^2 je 0,475 (prostostna stopnja 2), statistična značilnost pa je večja kot 0,005 (glej Tabela 3.10). Zaradi slednjega lahko sklepamo, da med spremenljivkama ni povezanosti.

Glede na to, da se je izkazala povezanost med pojavom identifikacije s socialistično mentaliteto in med občutkom prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje, ne pa tudi povezava med identifikacijo s socialistično mentaliteto in vrednotenjem socialistične preteklosti kot boljše od sedanjosti, lahko trdimo, da med pojavom identifikacije s socialistično mentaliteto in med pojavom jugonostalgije obstaja delna povezanost.

3.1.5.2 POVEZANOST MED POJAVOM JUGONOSTALGIJE IN DOŽIVLJANJEM KRIZE VREDNOT MED MLADIMI

Glede na to, da tudi ta analiza povezanosti vsebuje pojav jugonostalgije, moramo spremenljivko *kriza* (pojav razpetosti mladih med socialističnimi in kapitalističnimi vrednotami) preveriti tako s spremenljivko *prikrajšanost* kot s spremenljivko *preteklost*.

Tabela 3.112: Povezanost med spremenljivkama kriza in prikrajšanost

	Vrednost	Prostostna stopnja	Statistična značilnost
Hi-kvadrat test	0,551	1	0,458

Teoretične frekvenca v kontingenčni tabeli so večje od 5 (glej Prilogo O), zato je hi-kvadrat test primeren za analizo povezanosti. Vrednost statistike χ^2 je 0,551, statistična značilnost pa je večja kot 0,005 (glej Tabelo 3.11), kar ponovno pomeni, da med spremenljivkama ni povezanosti.

Tabela 3.12: Povezanost med spremenljivkama kriza in preteklost

	Vrednost	Prostostna stopnja	Statistična značilnost
Hi-kvadrat test	4,344	2	0,114

Tudi tukaj teoretične frekvence v kontingenčni tabeli ustrezajo kriteriju (glej Prilogo P), zato je hi-kvadrat test primeren tudi za analizo te povezanosti. Vrednost statistike χ^2 je 4,344, statistična značilnost pa je večja kot 0,005 (glej Tabelo 3.12), kar tudi tukaj pomeni, da med spremenljivkama ni povezanosti. Tako lahko trdimo, da pojava jugonostalgije in doživljanja krize vrednot med mladimi nista povezana.

V našem primeru se kriza vrednot med mladimi ni pokazala povezana ne z občutkom prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje ne z vrednotenjem socialistične preteklosti.

3.1.5.3 POVEZANOST MED POJAVOM KRIZE VREDNOT IN IDENTIFIKACIJO S KAPITALISTIČNO MENTALITETO

Nazadnje bom z analizo hi-kvadrat statistik preverila še korelacijo med spremenljivkama *kriza* (pojav razpetosti mladih med socialističnimi in kapitalističnimi vrednotami) ter *kapitalist_ment* (pojav identifikacije s kapitalistično mentaliteto).

Tabela 3.13: Povezanost med spremenljivkama *kriza* in *kapitalist_ment*

	Vrednost	Prostostna stopnja	Statistična značilnost
Hi-kvadrat test	0,137	1	0,711

Teoretične frekvence v tem primeru ne ustrezajo kriteriju, saj je vrednost ene izmed celic v dvorazsežni kontingenčni tabeli manjša od 5 (glej Prilogo R). Ta podatek zmanjša zanesljivost naše korelacijske analize, ki je v vsakem primeru glede na vrednost statistične značilnosti pokazala, da povezave med spremenljivkama, ki merita krizo vrednot in identifikacijo s kapitalistično mentaliteto, ni.

3.2 DISKUSIJA

Kot je bilo že omenjeno v metodologiji, vzorec moje raziskave ni dovolj obsežen, da bi rezultate raziskave lahko posplošili na populacijo. Tako interpretacija rezultatov v nadaljevanju (v sklopu A, sklopu B in sklopu C) ni statistično značilna za celotno populacijo, ampak velja samo za namenski vzorec moje raziskave.

3.2.1 SKLOP A: Vtis mladih o socializmu (interpretacija rezultatov)

3.2.1.1 SKLOP A1: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O SOCIALIZMU

Rezultati raziskave so pokazali, da med anketiranci ni večinskega deleža takšnih, ki imajo o socializmu dober vtis, in prav tako ne takšnih, ki bi imeli negativnega. Glede na to, da je delež tistih, ki socializem pozitivno vrednotijo, bistveno višji od tistega, ki imajo o njem negativno mnenje, lahko trdimo, da je mnenje o socializmu bolj pozitivno kot negativno. V teoretičnem delu naloge bi za omenjeno situacijo našli kar nekaj relevantnih razlag. Možno bi bilo trditi, da je za to kriva podporna vloga določenih akterjev v javnem diskurzu, ki so še ne toliko časa nazaj, po koncu socializma, slednjega obsojali kot plesalca pod taktirko komunističnega totalitarizma partije, danes pa so mu stopili v bran. Socializem tako predstavljajo kot dober sistem z visoko socialno zaščito, ki svojim ljudem omogoča enake možnosti šolanja, zagotovljeno zaposlitev in posledično zadovoljiv življenjski standard (Repe 2003). Tako kot lahko nostalgijo po socializmu v vzhodni in srednji Evropi vidimo kot posledico razočaranj in problem postsocialistične tranzicije (Velikonja 2004), lahko pozitivni odnos do socializma v primeru naše raziskave razlagamo kot odgovor na neizpolnjena pričakovanja in prepreke kapitalističnega sistema. Če to podpremo še z dejstvom, da je vsesplošna gospodarska kriza, v kateri se nahajamo, sistem okrnila še za zadnje socialne privilegije in varščine ter pokazala kapitalizem v svoji najbolj nehumani luči, se splošna naklonjenost socializmu zdi še bolj smiselna.

3.2.1.2 SKLOP A2: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O JUGOSLAVIJI

Odnos mladih do Jugoslavije je jasnejši, saj je dober vtis o njem izrazila večina vprašanih. Povezava med odnosom do socializma in odnosom do Jugoslavije je več očitna, saj so rezultati pokazali majhna odstopanja med deleži, ki so opisovali različne vtise. Tako je na primer delež tistih, ki pozitivno vrednotijo Jugoslavijo, le za nekaj (5) odstotkov višji od deleža mladih, ki imajo dober vtis o socializmu. Mitja Velikonja (2008a) to pojasnjuje z dejstvom, da Jugoslavija mladim predstavlja najkonkretnejši približek ideje pravične družbe in skupne države, s čimer se zoperstavljajo nacionalizmom, politični aroganci in socialnim razlikam današnjega dne. Istočasno pa poudarja, da pri takšni tematiki ne gre samo za nasprotovanje obstoječemu kapitalističnemu sistemu, ampak predvsem za izpostavitve danes zapostavljenih pozitivnih vrednot nekdanje Jugoslavije. Torej lahko nekoliko večji delež tistih, ki so naklonjeni Jugoslaviji, razložimo z dejstvom, da je mladim ideja Jugoslavije že zaradi družbene preteklosti bolj poznana in bližja, medtem ko jim socializem najverjetneje predstavlja ohlapnejši in težje razumljiv teoretični pojem. Glede na to, da je večinski delež anketiranih izrazil dobro mnenje o Jugoslaviji, lahko najdemo določeno povezavo z rezultati raziskave Lare Pečjak (2006), v kateri so Jugoslavijo mladi opisali kot državo z višjo socialno varnostjo, preprostimi in neambicioznimi državljani, ki cenijo vrednote kolektivnosti, solidarnosti in enakosti. V našem primeru si, čeprav se je večinski vtis mladih o Jugoslaviji izkazal kot dober, ne bi upala trditi, da je slika anketirane mladine o Jugoslaviji tako izrazito pozitivna, kot je v primeru raziskave Pečjakove³¹, saj je relativno visok delež mladine (35 %) glede omenjene tematike ostal neopredeljen.

3.2.1.3 SKLOP A3: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O CHE GUEVARI IN TITU

Izkazalo se je, da med mladimi vlada izrazito poenoteno vrednotenje Che Guevare in Tita, saj rezultati med seboj ne odstopajo za več kot nekaj odstotkov. Največji, skoraj večinski delež anketirancev ima o omenjenih osebnostih mešana občutja, v ostalem deležu pa je bistveno več tistih, ki ju vidijo kot heroja, kot tistih, ki ju dojemajo kot zločinca. Kljub temu pa bi bila

---

³¹ Raziskava Lare Pečjak temelji na intervjujih z desetimi študenti, zaradi česar so bili njeni zaključki najverjetneje bolj enosmerni in "intenzivni" kot rezultati moje raziskave, ki vsebuje 217 anketirancev.

interpretacija, da sta tako Che Guevara kot Tito v anketirani skupini mladih zapisana kot heroja, pretirana, saj ju, kot že rečeno, večji delež mladih vrednoti mešano. Pojav mešanih občutkov glede Tita bi lahko pripisali dejstvu, da ga mladi delno povezujejo in vrednotijo glede na ustvarjeni režim komunistične partije ter sistem socialističnega samoupravljanja. Javno mnenje je omenjenemu režimu, vsaj glede na rezultate raziskave iz leta 1995 (v Velikonja 2008b), vse prej kot naklonjeno, saj se kar 78,2 % anketirancev popolnoma ali večinoma ni strinjalo z vrnitvijo v stari sistem. Kar zadeva mešano vrednotenje Che Guevare, sem nad rezultatom presenečena, saj sem pričakovala pozitivno vrednotenje slednjega. Dozdevalo se mi je namreč, da je Che Guevara v javnem diskurzu kot tragični heroj boja proti kapitalističnemu izkoriščanju zelo pozitivno predstavljen (navsezadnje je tudi pred nekaj leti predvajana filmska biografija o njegovem življenju, *Motoristov dnevnik*, v kinematografih požela dokaj velik uspeh). Poleg tega je bilo Che Guevari prihranjeno javno kritiziranje v slovenskem političnem in medijskem prostoru, ki je v splošnem vtisu mladih o Titu najverjetneje pustilo negativno konotacijo.

3.2.1.4 SKLOP A: OMEJITVE, POMANJKLJIVOSTI MERSKEGA INŠTRUMENTA IN IDEJE ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE

Pri ugotavljanju splošnega mnenja o socializmu in Jugoslaviji so lahko anketiranci svoj vtis o Jugoslaviji označili natančneje (imeli so naslednje možnosti za izražanje svojega vtisa: zelo dober, dokaj dober, dokaj slab, zelo slab), pri interpretaciji pa sem odgovore združila le v kategorije pozitiven in negativen. Tako pri nadaljnji analizi kot pri interpretaciji razlike med "zelo" in "dokaj" nisem upoštevala, kar bi lahko imeli za analitično pomanjkljivost. Prav tako se je treba zavedati omejitve vzorca, ki starostno obsega mladostnike med 16. in 27. letom. Mogoče je trditi, da mlajši že zaradi samega nepoznavanja pojma socializma do slednjega raje izrazijo indiferenten kot pozitiven odnos.

3.2.2 SKLOP B: Mladi in doživljanje jugonostalgije (interpretacija rezultatov)

Pri raziskovanju nisem želela anketirancev neposredno spraševati o pojmu nostalgija. Zdelo se mi je namreč neprimerno mladim direktno postaviti vprašanje: "*Ali občutite jugonostalgijo?*", ker bi se bilo do takšnega vprašanje najverjetneje težko opredeliti z besedami da oz. ne. Odločitev je otežilo tudi dejstvo, da so bili v vzorčni skupini med drugim tudi posamezniki, stari 16 let, ki bi jim izraz jugonostalgija najverjetneje predstavljal preveč ohlapen in nerazumljiv pojem. Zato sem poskusila mladim približati omenjeni pojem z dvema ločenima anketnima postavkama, kjer sem mlade spraševala po občutku prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje ter po njihovem vrednotenju preteklosti kot boljše ali slabše od sedanjosti.

3.2.2.1 SKLOP B1, B2, B3, B4 IN B5: MLADI IN OBČUTEK PRIKRAJŠANOSTI ZARADI NEDOŽIVETE JUGOSLOVANSKE IZKUŠNJE, NJIHOVO VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI IN IZPOSTAVLJENOST PRIČEVANJU O SOCIALIZMU

Ko smo mlade spraševali, ali se počutijo prikrajšane, ker niso doživeli jugoslovanske izkušnje, je kar tri četrtine vprašanih odgovorilo negativno. Četrtnina mladih, ki se počuti prikrajšane, pa v največji meri pogreša tako socialistične vrednote v Jugoslaviji kot povezanost s prebivalci in državami bivše Jugoslavije. Prav ta koncept pogrešanja zapostavljenih vrednot socializma smo kot sprožitelja nostalgije po socializmu srečali že v teoretičnem delu (Velikonja 2008a). Čeprav majhna, se je prikrajšanost zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje izkazala kot višja (za 8,4 %) med starejšo generacijo (rojeni med letoma 1983 in 1990) kot med mlajšo generacijo (rojeni med 1991 in 1994)³².

---

³² Pod pojmom starejša generacija v celotni interpretaciji rezultatov pojmem prvo vzorčno skupino, kamor štejem mlade, rojene med letoma 1983 in 1990. S pojmom mlajša generacija oz. druga vzorčna skupina pa se nanašam na mlade, rojene med letoma 1991 in 1994.

Ko smo mlade spraševali o tem, ali menijo, da je bila v primerjavi s sedanostjo socialistična preteklost boljša, so bila mnenja enakomerneje porazdeljena. Čeprav mladi glede omenjenega vprašanja niso izrazili večinskega mnenja, je največji delež mladih mnenja, da je sedanost boljša od preteklosti. Nasprotujočih si razsežnosti, ki zaznamujeta nostalgijo: "lepi spomini na idealizirani včeraj v primerjavi z inferioriziranim danes" (Velikonja 2008a, 25), pri največjem deležu mojih anketirancev ni bilo opaziti. Tudi v primeru vrednotenja socialistične preteklosti so vidne medgeneracijske razlike, saj je delež takih, ki višje vrednotijo sedanost, skoraj za 10 % višji med mlajšimi kot med starejšimi generacijami anketirancev, kjer je del tistih, ki višje vrednotijo sedanost, skoraj izenačen s tistimi, ki menijo, da je bila boljša preteklost. Kljub temu moje ugotovitve večinoma ne sovpadajo z ugotovitvami Lare Pečjak (2006), kjer mladi idealizirano preteklost postavljajo ob bok kruti površinsko in materialno naravnani sedanosti, polni egoističnih in tekmovalnih posameznikov.

Če strnemo ugotovitve raziskave, ki je pokazala, da se velika večina anketirancev ne čuti prikrajšane zaradi nedožitih izkušenj v času Jugoslavije in da jih največji del ne verjame, da je bila preteklost boljša od sedanosti, lahko trdimo, da večina mladih ne doživlja jugonostalgije. Zanimivo je, da tudi v prej omenjeni raziskavi avtorice Lare Pečjak (2006), katere izsledki so pokazali jasno sliko mladih o idealiziranju preteklosti v nasprotju z zaničevano sedanostjo, število anketirancev, ki se je opredelilo za jugonostalgike, ni bilo prevladujoče. To povzroči, da je (ne)prisotnost jugonostalgije v našem primeru, kjer ni večinske prisotnosti ne elementa obžalovanja zaradi nedoživete preteklosti in ne elementa njenega idealiziranja, še toliko bolj pričakovana. Eno izmed možnih razlag, zakaj prevladujočemu deležu naših anketirancev ne pripisujemo doživljanja jugonostalgije, lahko iščemo v pomisleku, ki ga je izpostavil Mitja Velikonja (2008b), in sicer da je treba ločiti med nostalgijo po starih časih in med nostalgijo po starem režimu. Izsledki že navedene raziskave (Velikonja 2008b), v kateri so spraševali o želji po vrnitvi v sistem socialističnega samoupravljanja, so pokazali močno odklonilno mnenje. Omenjeno bi imelo nedvomno pomemben vpliv na rezultat in bi argumentiralo naše rezultate, če mladi med nostalgijo po starem režimu in po starih časih ne bi razlikovali. Naslednjo izmed možnih razlag močne neprisotnosti jugonostalgije lahko najdemo v opisu značilnosti današnje mladine, kjer se slednjim poleg težnje po običajnosti pripisuje tudi nagnjenost k ustvarjanju čim bolj realnega pogleda na svet (Ule 2008). Morda je ravno ta usmerjenost v doseganje objektivnega pogleda

na sedanost tista, ki jim preprečuje zatekanje v idealizirano preteklost. Morda lahko ravno to težnjo po raziskovanju sveta v pravi luči vidimo kot način soočanja s sedanostjo, kar pojasni šibko prisotnost pojava jugonostalgije – pojava, ki nastopi kot odgovor na "resignacijo in eskapistični konservativizem" tistih, ki se v olepšano preteklost zatekajo, ker se s problemi sedanosti nočejo soočiti (Velikonja 2008a, 114).

Kljub temu da celotni vzorec naše raziskave ni pokazal prevladujočega doživljanja jugonostalgije, so določene razlike med starostnima vzorčnima skupinama vseeno opazne. Glede na to, da je v prvi vzorčni skupini večji delež mladih izrazil prikrajšanost zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje ter v nadaljevanju malenkost opaznejše izrazil višje vrednotenje socialistične preteklosti v primerjavi s sedanostjo³³, lahko trdimo, da je jugonostalgijna usmerjenost, čeprav sama po sebi šibka, med starejšo generacijo nekoliko opaznejša. Sama pripisujem razlog za to (majhno) razliko dejstvu, da so pripadniki prve vzorčne skupine mladi med 20. in 27. letom starosti, ki so zaradi svoje starosti in dejstva, da so v skrajnem primeru osem let svojega življenja preživeli v Jugoslaviji, bližje in nekoliko bolj vezani na jugoslovansko preteklost kot njihovi mlajši vrstniki (pripadniki druge vzorčne skupine, stari med 16 in 19 let). Pri tem ne smemo zanemariti vpliva izpostavljenosti pričevanju o socialistični preteklosti, ki je prav tako pokazal razlike med vzorčnima skupinama. Sicer so bili anketirani pričevanjem tako s strani staršev, sorodnikov in prijateljev, ki so živeli v času Jugoslavije, kakor tudi s strani različnih vrst medijev v večini izpostavljeni le občasno, vendar je bila izpostavljenost pričevanjem izraziteje izražena v prvi skupini. Glede na naravo diskurza o preteklosti, ki je že v svoji osnovi idealiziran, očiščen negativnih lastnosti in nostalgijčen po posebnih kvalitetah starih časov (Brumen v Pečjak 2005), je logično predvidevati, da ima starejša vzorčna skupina, ki je tem pričevanjem bolj izpostavljena, pozitivnejši odnos do jugoslovanske preteklosti ter posledično izrazitejšo jugonostalgijo. V tem pogledu bi bilo smiselno (ne)pojav jugonostalgije (tudi med različnima vzorčnima skupinama) interpretirati v povezavi s pojavom krize vrednot kot posledice razpetosti med socialističnimi in kapitalističnimi vrednotami ter identificiranja mladostnikov s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto. To pa je vsebina sklopa C v nadaljevanju.

---

³³ Še opaznejša razlika se pojavi, ko pogledamo odstotek tistih, ki menijo, da je v primerjavi s socialistično preteklostjo boljša sedanost. Slednji je za skoraj 10 % nižji v prvi kot v drugi vzorčni skupini.

3.2.2.2 SKLOP B6 IN B7: MLADI, OBČUTEK NARODNE IZPOLNJENOSTI, POMANJKANJE BALKANSKEGA PRIDIHA, POISTOVETENJE Z EVROPSKO OZ. "EX-JUGOSLOVANSKO" IDENTITETO TER NAVEZANOST MLADIH NA DRŽAVE BIVŠE JUGOSLAVIJE

Interpretacija šibke prisotnosti jugonostalgije in generacijskih razlik, ki je pokazala nekoliko višjo stopnjo doživljanja jugonostalgije med prvo vzorčno skupino, dobi novo perspektivo, če ji dodamo ugotovitve s področja narodne izpolnjenosti, pomanjkanja balkanskega pridiha, poistovetenja z evropsko oz. "ex-jugoslovansko" identiteto ter navezanosti mladih na države bivše Jugoslavije. Nizko stopnjo prisotnosti jugonostalgije iz prejšnjega poglavja bi lahko povezali s pričakovano nizko zastopanostjo jugonostalgčnih indikacij v omenjenih kategorijah tega podpoglavja. V prvi vzorčni skupini, kjer so jugonostalgčna občutja opaznejša, bi tako pričakovali manjši občutek narodne izpolnjenosti, močnejši občutek pomanjkanja balkanskega pridiha, višje identificiranje z "ex-jugoslovansko" identiteto ter večjo navezanost mladih na države bivše Jugoslavije.

Kot so pokazali rezultati raziskave³⁴, lahko nizko stopnjo jugonostalgčnih teženj med mladimi dodatno razjasnimo z nizko balkansko oz. jugonostalgčno orientiranostjo v sledečih kategorijah. Že ko smo mlade spraševali o tem, ali se kot Slovenci počutijo narodno izpolnjene, smo naleteli na pozitivnejše mnenje, pri čemer je občutek narodne izpolnjenosti v drugi vzorčni skupini, kjer se je izkazal za močnejšega, nastopil celo v večinskem deležu. Velika večina mladih je prav tako dejala, da ne čuti pomanjkanja balkanskega pridiha, pri čemer je bilo prevladujoče mnenje starejše generacije. Ko smo želeli izvedeti, ali se mladi počutijo bolj "ex-Jugoslovane" ali bolj Evropejce, je bilo opaziti, da se je večina poistovetila z evropsko identiteto. Identificiranje z evropejstvom je bilo, kot pričakovano, višje med mlajšo, torej drugo vzorčno skupino. Dognanja ob tem vprašanju se ne skladajo z dognanji Pečjakove (2006), ki je pri svojih anketirancih izpostavila elemente eksotiziranja Balkana kot temperamentnega, sproščenega in divjega ter sliko Evrope kot hladne in puste entitete.

---

³⁴ Natančen opis rezultatov je viden v poglavju 3.1.3.4 SKLOP B6: Mladi, občutek narodne izpolnjenosti, pomanjkanje balkanskega pridiha ter poistovetenje z evropsko oz. "ex-jugoslovansko" identiteto.

Anketiranci Lare Pečjak so v Balkanu celo videli zatočišče pred evropskimi (in ameriškimi) vrednotami, kar se v naši raziskavi nikakor ni potrdilo.

Povzamemo lahko, da je nizka prisotnost jugonostalgije med našimi anketiranci razumljiva tudi zato, ker se ti kot Slovenci načeloma počutijo narodno izpolnjene, ne čutijo pomanjkanja balkanskega pridiha in se na splošno počutijo bolj Evropejci kot "ex-Jugoslovani". Glede na to, da je bilo omenjeno mnenje v vseh postavkah, razen v tisti o pomanjkanju balkanskega pridiha, izrazitejše v drugi vzorčni skupini, nam lahko to služi tudi kot pojasnilo za šibkejši pojav jugonostalgije med mlajšimi generacijami. Razlog, zakaj se je pojavilo odstopanje ravno v primeru pomanjkanja balkanskega pridiha, torej zakaj je prišlo do opaznejšega občutka pomanjkanja balkanskega pridiha v primeru mlajše in ne starejše generacije, lahko iščemo v tem, da imajo mladi zaradi časovne oddaljenosti jugoslovanske zgodovine občutek, da jo slabše poznajo, in zato čutijo nekakšno pomanjkanje.

Pojav (ne)prisotnosti jugonostalgije med anketiranci sem želela dodatno pojasniti z raziskovanjem njihove navezanosti na države bivše Jugoslavije³⁵. To navezanost sem poskušala ugotoviti z vprašanji o jeziku, v katerem se pogovarjajo s pripadniki bivše Jugoslavije, in o načinu, kako opisujejo geografsko lokacijo Slovenije. Vlogo jezika kot veznega elementa, ki vzbuja občutek povezanosti med različnimi državljanstvi, je izpostavila že Pečjakova (2006). Njeni anketiranci (sicer rojeni med letoma 1977 in 1982) so namreč poudarjali, da se čutijo povezane z nekdanjimi Jugoslovani ravno zaradi elementa skupne preteklosti, razumevanja jezika ter izkušnje odraščanja v Jugoslaviji. Anketirance moje raziskave, ki so zaradi svoje starosti (v skrajnem primeru so bili v času odcepitve stari osem let) v veliki meri prikrajšani za izkušnjo odraščanja v Jugoslaviji in za doživljanje skupne preteklosti, lahko izmed omenjenih elementov z nekdanjimi Jugoslovani povezuje le element jezika.

---

³⁵ Natančen opis rezultatov je viden v poglavju 3.1.3.5: SKLOP B7: Navezanost mladih na države bivše Jugoslavije.

Glede na to, da je prisotnost jugonostalgije manjša v primeru druge vzorčne skupine, sem pričakovala temu primerne rezultate tudi v primeru njihove navezanosti na države bivše Jugoslavije. Predpostavka se je pokazala za pravilno v primeru uporabe jezika, saj je večina starejše generacija potrdila, da v svoji komunikaciji z bivšimi Jugoslovani uporablja enega izmed jezikov bivše Jugoslavije (slovenski jezik je izključen), medtem ko se skoraj večina mlajše generacije (do večinskega deleža manjka 1,1 %) poslužuje slovenskega jezika. Med mlajšo vzorčno skupino je v pogovoru z balkanskimi sosedi tudi veliko izrazitejša uporaba angleškega jezika. Občutek navezanosti na države bivše Jugoslavije se ne izrazi niti v primeru geografske opredelitve Slovenije, saj jo največji delež obeh vzorčnih skupin opredeli glede na sosednje države in ne kot del bivše Jugoslavije. Kljub temu je nekoliko večji del takšnih, ki bi Slovenijo primarno opredelili kot del bivše Jugoslavije, opazen med starejšo generacijo, medtem ko je pri mlajših opaznejši delež tistih, ki Slovenijo opredeljujejo kot del centralne Evrope. Glede na to, da se je v prejšnjem poglavju izkazalo, da se večina vprašanih identificira z evropsko mentaliteto, je majhen delež takih, ki Slovenijo opredeljujejo kot del centralne Evrope, presenetljiv. Najverjetneje se mladi raje odločajo za opredelitev Slovenije glede na sosednje države zato, ker je takšna opredelitev objektivnejša in natančnejša, še posebej če morajo geografsko lokacijo pojasnjevati nekemu, ki je sam Evropejec.

Če strnemo ugotovitve, lahko trdimo, da navezanost mladih na države bivše Jugoslavije ni močna, kljub temu pa je navezanost močnejša pri starejši generaciji. Tudi ta kriterij dobro dopolni našo razlago o nizki (v prvi vzorčni skupini sicer malo višji) pojavnosti jugonostalgije med mladimi.

3.2.2.3 SKLOP B: OMEJITVE, POMANJKLJIVOSTI MERSKEGA INŠTRUMENTA IN IDEJE ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE

Ena izmed možnih slabosti predhodne interpretacije je v predpostavki, da lahko iz mnenja o občutku prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje in iz mnenja o tem, ali je bila jugoslovanska preteklost boljša od sedanosti, sklepamo, kakšno je njihovo občutenje jugonostalgije. Ne glede na to, da sem se pri osnovanju kriterijev opirala na teoretične

opredelitve nostalgije (Velikonja 2008a, Pečjak 2006, Boym 2001 itd.), bi najverjetneje bilo možno najti argumente, da ne obravnavajo tematike o nostalgiji dovolj celovito. Kot je bilo opaziti že v poglavju, kjer smo opisovali rezultate raziskave, omenjenih dveh spremenljivk, na katerih sem temeljila (ne)pojavnost jugonostalgije, s statistično analizo nisem združila v eno (npr. jugonostalgijo), kar bi morda bila nazornejša opcija. Končni rezultati s tem ne bi bili bistveno drugačni. Sama sem se odločila za ločeno analizo obeh spremenljivk, saj mi je to omogočilo podrobnejšo vsebinsko interpretacijo že v osnovi zelo širokega pojma jugonostalgije. Naslednji pomislek bi lahko izpostavili pri postavitvi samega vprašanja o občutku prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje. Glede na to, da je tako velik delež anketirancev naše raziskave odgovoril negativno, se lahko vprašamo, ali so mladi mogoče koncept prikrajšanosti interpretirali v materialnem smislu. Smotrno je predvidevati, da ima velik delež mladih danes na voljo več materialnih dobrin, kot bi jih imeli v času Jugoslavije.

Določeno pomanjkljivost merskega inštrumenta lahko vidimo pri vprašanju o jeziku, v katerem se mladi pogovarjajo s pripadniki držav Jugoslavije. Mlade sem namreč spraševala le o jeziku, ki ga sami uporabljajo v pogovoru z bivšimi Jugoslovani, in ne o jeziku, ki ga razumejo. Smiselno bi bilo predpostavljati, da bi bil odstotek tistih, ki razumejo enega izmed jezikov bivše Jugoslavije (slovenščina je izključena), višji od tistih, ki ga dejansko govorijo. Predvidevam pa, da se same razlike med vzorčnima skupinama ne bi spremenile. Pri ugotavljanju navezanosti mladih na države bivše Jugoslavije nisem upoštevala družinskega porekla. Če bi mladostnik imel enega ali oba starša iz druge države bivše Jugoslavije, bi to najverjetneje vplivalo na njegovo navezanost na države bivše Jugoslavije in dodalo moji raziskavi še eno perspektivo.

3.2.3 SKLOP C: Mladi, kriza vrednot in poistovetenje s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto (interpretacija rezultatov)

3.2.3.1 SKLOP C1: MLADI IN KRIZA VREDNOT

Praden začnemo z interpretacijo rezultatov tega sklopa, je pomembno poudariti, da je kriza vrednot, ki je v splošnem zelo širok družboslovni in sociološki pojem, v našem primeru definirana v ožjem pogledu, in sicer zgolj kot razpetost med kapitalističnimi in socialističnimi vrednotami³⁶.

V tem pogledu so rezultati pokazali, da večina mladih, vključenih v našo raziskavo, doživlja omenjeno krizo vrednot, pri čemer je bila pojavnost krize vrednot med mlajšo generacijo nekoliko višja kot med starejšo. Razlago, zakaj je bila prisotnost krize med starejšo generacijo nižja, delno pojasnjuje trditev Mirjane Ule (2008, 184–5), ki pravi, da je starejšim ravno zaradi "socializacijskih rezerv" soočanje s protislovji današnjega časa lažje kot mlajšim, katerih celotno realnost predstavljajo okoliščine postmoderne dobe. Čeprav je verjetno Uletova pod pojmom starejše generacije štela tiste, ki so dejansko izkusili jugoslovansko preteklost, lahko ugotovitve navežemo tudi na starejšo vzorčno skupino naše raziskave, ki je v primerjavi z mlajšo preživela prvih nekaj let svojega življenja v Jugoslaviji. Glede na dognanja iz prejšnjega poglavja je izkazala večjo navezanost na različne elemente, povezane z Jugoslavijo, kot njeni mlajši vrstniki iz druge vzorčne skupine.

Razlog za opaženo krizo vrednot bi lahko povezali tudi z mnenjem Richarda Hycnerja (v Žorž 1999), ki pravi, da ta leži že v paradoksu sodobne zahodne vzgoje. Socializacija zahodnega otroka otroku kot končni cilj postavlja vrednoto udobnega blagostanja in načine njegovega doseganja, torej vrednote napora, trpljenja, tveganja in odpovedovanja kot njegove protivrednote. Omenjene vrednote napora, tveganja in trpljenja so dejansko prvine

---

³⁶ Natančnejši opis kriterija, po katerem sem s pomočjo statistične analize ugotavljala prisotnost krize vrednot med mladimi, je na voljo v poglavju 3.1.4.1 SKLOP C1: Vpliv demografske spremenljivke starosti na doživljanje krize med mladimi.

kalvinistične religiozne etike, ki jo Max Weber (1988) postavlja kot osnovo kapitalizma, medtem ko vrednota udobnega blagostanja sovpada z idealizirano sliko socialistične preteklosti. Če interpretacijo vodimo v tej smeri, jasno vidimo, kako omenjen paradoks zahodne vzgoje sovpada s krizo vrednot mladih v našem raziskovalnem delu.

Čeprav se je v raziskovalnem delu izkazala večinska prisotnost pojava, ki smo ga definirali kot kriza vrednot, sam pojem ostaja tema akademskih debat. Obtožbe o svetu brez vrednot oz. o krizi vrednot se v javnosti pogosto pojavljajo ob trenutkih, ko prihaja do razlik med javnim zagovorom vrednot in zasebnimi vrednotnimi usmeritvami ljudi (Ule 2008). Lahko bi sklepali, da če bi mladi v zasebnosti gojili večjo socialistično usmerjenost (kar se je v 43,3 % vseh anketirancev naše raziskave potrdilo³⁷) in bi ta prihajala v konflikt z javno promoviranimi kapitalističnimi težnjami, bi to dejstvo samo lahko sprožilo obtožbe vrednotnega sistema mladih. Mirjana Ule (2008) v svoji prejšnji trditvi sicer ni izpostavila obtožb na temo socialističnih teženj mladine, temveč javna obsojanja glede njihovega promiskuitetnega obnašanja, izgube trdnih družinskih vlog itd. Kljub temu je v nadaljevanju podala ugotovitve, pomembno za našo interpretacijo, in sicer da aktualne empirično podprte ugotovitve glede vrednotne usmeritve mladih ne nakazujejo dramatičnih premikov oz. krize vrednot kot takšne, temveč bolj kažejo na dolgoročne in sistematske spremembe v njihovih vrednotnih težnjah. Uletova tako navaja, da je pri mladih viden opaznejši odmik od kapitalističnih vrednot dela, kariere, zaslužka do (postmodernih) vrednot medosebnih odnosov, osebnega razvoja, kreativnosti in izobrazbe, saj je med mladimi vedno manj takih, ki so zaradi višjih dohodkov pripravljene žrtvovati odnose, prosti čas, kreativnost in samouresničevanje. Omenjene informacije bomo lahko uporabili tudi pri interpretaciji naslednjega poglavja kot argumentacijo za izredno nizko identifikacijo mladih s kapitalistično mentaliteto³⁸, pri čemer bi argumentacijo našega primera še okrepili, če bi raziskali povezavo med socialističnimi in omenjenimi postmodernističnimi vrednotami.

---

³⁷ Analiza temelji na podatkih iz poglavja 3.1.4.2 SKLOP C2: Vpliv demografske spremenljivke starosti na identifikacijo s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto.

³⁸ Analiza temelji na podatkih iz poglavja 3.1.4.2 SKLOP C2: Vpliv demografske spremenljivke starosti na identifikacijo s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto.

Če strnemo in dopolnimo teoretično interpretacijo, lahko večinski pojav razpetosti med kapitalističnimi in socialističnimi vrednotami (v našem primeru definirano kot kriza vrednot) pri naših anketirancih vidimo kot dolgoročno spremembo v vrednotnih težnjah (Ule 2008), nastalo kot posledico vsesplošnega pomika od identifikacije s kapitalistično do identifikacije s socialistično mentaliteto³⁹. Ta premik bi lahko pripisali tako vsesplošnemu razočaranju nad razmerami v kapitalizmu kakor tudi potrditvi trenutno zastavljenih socialističnih vrednot družbene pravičnosti, zdravstvene in socialne varnosti, solidarnosti itd. (Velikonja 2008a), ki danes tudi pod vplivom idealiziranja socialistične preteklosti pridobivajo na pomenu.

3.2.3.2 SKLOP C2: MLADI IN IDENTIFIKACIJA S KAPITALISTIČNO OZ. SOCIALISTIČNO MENTALITETO

Rezultati s področja identifikacije mladih s kapitalistično oz. socialistično miselnostjo⁴⁰ so pokazali jasno sliko. Kot smo že omenili, nam že sam podatek o večinski prisotnosti krize vrednot pri mladih nakazuje, da med mladimi ne bi smelo priti do večinskega poistovetenja s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto. Tako se je pokazalo tudi v primeru moje raziskave, saj se večina vseh vprašanih namreč ni poistovetila ne z eno in ne z drugo identiteto. Omenjeno situacijo bi lahko razložili z dejstvom, ki smo ga dokazali že v predhodnih poglavjih diplomskega dela, in sicer da se večina mladih nahaja v krizi vrednot, ki izhaja iz razpetosti med kapitalističnimi in socialističnimi vrednotami⁴¹.

---

³⁹ Identifikacija s socialistično mentaliteto se je v poglavju 3.1.4.2 SKLOP C2: Vpliv demografske spremenljivke starosti na identifikacijo s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto pokazala kot veliko višja od identifikacije s kapitalistično. Diskusija na temo teh rezultatov sledi v naslednjih poglavjih.

⁴⁰ Analiza temelji na podatkih iz poglavja 3.1.4.2 SKLOP C2: Vpliv demografske spremenljivke starosti na identifikacijo s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto.

⁴¹ Če omenjeno korelacijo pogledamo podrobneje, vidimo, da je raziskava pokazala, da 65,4 % mladih doživlja krizo vrednot. Odstotek takih, ki se niso identificirali ne s kapitalistično in ne s socialistično mentaliteto, je bil še vedno večinski, ampak nižji, in sicer 52,1 %. Tukaj bi dodala, da bi bilo popolnoma enak delež v eni in drugi kategoriji najbrž iluzorno pričakovati, saj predmet raziskave v obeh primerih ni bil isti, v enem primeru smo preučevali vrednote, v drugem pa mentaliteto. Pomembna je osnovna tendenca rezultatov pri obeh pojavih, ki je enaka.

Med ostalim delom anketirancev, ki so se opredelili za eno izmed mentalitet, se je pojavila velika razlika med pripadnostjo socialistični oz. kapitalistični mentaliteti. Anketiranci so izkazali izredno nizko (le nekajodstotno) orientiranost h kapitalistični mentaliteti, pri čemer je bila ta za slab odstotek intenzivnejša pri mlajši generaciji. Teoretično pojasnilo za to smo podali že v poglavju o krizi vrednot, kjer smo izpostavili ugotovitev Mirjane Ule (2008) o pomiku vrednotnega sistema mladih od kapitalističnih do postmodernističnih vrednot. Glede na to, da v našem primeru nismo raziskovali prisotnosti postmodernističnih, ampak socialističnih vrednot, ugotovitev Uletove ni v celoti aplikativna. Tako lahko trdimo, da bi interpretacijo našega primera dodatno okrepili, če bi se osredotočili še na povezavo med socialističnimi in postmodernističnimi vrednotami.

Razloge za odmik od kapitalističnega načina razmišljanja, ki ga je izpostavila Mirjana Ule (2008) in smo ga potrdili v opravljeni raziskavi, lahko v primeru naših anketirancev iščemo v raznih dejavnikih. Lahko jih najdemo tako v razočaranju mladih nad razmerami kapitalizma, ki je v aktualnih razmerah recesije najverjetneje še večje, kakor tudi v dejstvu, da so podobno sliko, polno neizpoljenih pričakovanj in problemov postsocialistične tranzicije, dobili tudi preko pričevanja staršev oz. medijev.

Orientiranost k socialističnemu načinu razmišljanja se je med mladimi pokazala izraziteje, pri čemer so vidnejše tudi razlike med vzorčnima skupinama. Izkazalo se je, da se kar večina vprašanih iz starejše generacije identificira s socialistično mentaliteto, pri čemer je orientiranost k slednji med mlajšo vzorčno skupino prisotna le v dobri tretjini primerov. Možno razlago za to najdemo v življenjski situaciji, v kateri se nahajajo mladi iz starejše vzorčne skupine, mlajši generaciji pa so trenutno še prihranjeni. Govorimo namreč o procesu družbenega in finančnega osamosvajanja, torej o iskanju zaposlitve, urejanju stanovanjskih razmer itd. Teoretična izhodišča navajajo, da so mladi dejansko ujeti v protislovju, saj se po eni strani osvobajajo določenih tradicionalnih vezi, po drugi strani pa postajajo vse bolj odvisni od socialnih institucij, kot so izobraževalni sistem, trg delovne sile, sistem socialnega skrbstva itd. (Beck v Ule 2008). Predvidevam, da je ravno ta življenjska situacija, s katero se starejša vzorčna skupina trenutno srečuje v večji meri kot mlajša, tista, ki vzbuja višjo identifikacijo s socialistično mentaliteto. Mladi namreč hrepenijo po ugodnostih socializma,

za katere verjamejo, da so danes prikrajšani. Pri tem ne moremo mimo dejstva, da je pri mladih, ki se zaradi svoje življenjske situacije ali kakšnega drugega razloga zatekajo k socialističnim pogledom, bolj prisoten element idealiziranja jugoslovanske preteklosti kot časa, ko so bili mladim omogočeni lažji začetki. Ti mladostniki posledično čutijo višjo stopnjo jugonostalgije. To se je pokazalo tudi v naši analizi, kjer smo preverili povezavo med spremenljivko pripadnosti socialistične mentalitete in spremenljivkama, ki predstavljata prikrajšanost zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje in vrednotenje socialistične preteklosti (z njima smo preverjali pojav jugonostalgije). Statistično preverjanje je namreč potrdilo delno povezavo med identifikacijo s socialistično mentaliteto in med doživljanjem jugonostalgije⁴².

3.2.3.3 SKLOP C3: MLADI IN ZANIMANJE ZA AKTUALNE POLITIČNE ZADEVE IN NJIHOV ODNOS DO ZASEBNOSTI

Da bi dodatno pojasnila raziskovalna vprašanja in dobila globlji pogled v raziskovano tematiko, sem se odločila preveriti, kolikšna je stopnja politične aktivnosti vzorca moje raziskave. Politična aktivnost mladih namreč ponudi dodaten vpogled v stabilnost samega družbenega in političnega sistema, kar omogoči širši vpogled v ozadje pojava jugonostalgije, krize vrednot ter identifikacije s socialistično oz. kapitalistično mentaliteto pri mladih. Odnos mladih do zasebnosti pa sem izbrala kot izraz posredne vpletenosti mladih v kapitalistični način razmišljanja⁴³.

Kot se je izkazalo⁴⁴, večina mladih ne kaže (rednega) zanimanja za aktualne javnopolitične zadeve v Sloveniji. Kljub temu se zanimanje med mladimi različnih starosti razlikuje, saj je dvakrat višje med starejšimi kot med mlajšimi generacijami. Tudi odstotek tistih, ki se le občasno zanimajo za slovensko javnopolitično tematiko (v obeh skupinah je bil delež teh

---

⁴² Podatki o opravljeni statistični analizi korelacije so na voljo v poglavju 3.1.5.1 Povezanost med identifikacijo s socialistično mentaliteto in pojavom jugonostalgije.

⁴³ Povezavo med odnosom do zasebnosti in kapitalistično mentaliteto bomo razjasnili v nadaljevanju poglavja.

⁴⁴ Diskusija temelji na podatkih iz poglavja 3.1.4.2 SKLOP C2: Vpliv demografske spremenljivke starosti na identifikacijo s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto.

najvišji), je bil višji v skupini starejših. Razlog za to bi lahko iskali v dejstvu, ki smo ga izpostavili že v primeru večje orientiranosti starejše vzorčne skupine k socialistični mentaliteti. Govorili smo namreč o življenjski situaciji starejše generacije, v kateri se jih večina ubada s stanovanjsko problematiko, problemom nezaposlenosti in podobnimi temami, ki so 16- oz. 19-letnikom iz druge vzorčne skupine v tem življenjskem obdobju še prihranjene. S to problematiko se ukvarjajo aktualne javnopolitične zadeve v Sloveniji, kar pojasnjuje, zakaj je zanimanje v prvi vzorčni skupini toliko višje. O splošnem upadu zanimanja za tradicionalne politične dejavnosti med mladimi je govorilo že več avtorjev (Ule 2008, Mion 1999). Mladi naj bi se konceptu tradicionalne vsakodnevne politike odpovedovali, ker jo dojemajo kot nasprotje konceptu zabave. Po drugi strani naj bi pokazali vedno višje zanimanje za globalizacijo in protiglobalizacijska gibanja, kar je delno videno kot posledica porasta "internetne kulture" (Ule 2008). Omenjena trditev se v naši raziskavi ni izkazala za točno. Delež mladih, ki se (redno) zanimajo za aktualne globalnopolitične in ekonomske zadeve, se je na splošno izkazal za nižjega v primerjavi z deležem mladih, ki spremljajo politične zadeve v Sloveniji. Poleg tega ne bi mogli govoriti o naraščajočem trendu zanimanja za globalne in politične zadeve med mlajšimi, saj je delež takih, ki se redno ali le občasno zanimajo za globalne razmere, v drugi vzorčni skupini nižji. Zanimivo razlago naraščajočega trenda depolitizacije mladine, ki bi bila uporabna v našem primeru, ponujata Pawelczyska in Nowak (v Ule 1988), ki razlog za depolitizacijo vidita v stabilizaciji sistema. Pravita, da stabilizacija sistema usmeri pozornost in prizadevanje ljudi od spreminjanja svetovnih zadev k zadovoljevanju zasebnih interesov. Tako bi lahko zaključili, da naraščajoča depolitizacija med mladimi dejansko pomeni naraščajočo stopnjo družbene in politične stabilizacije. Zanimivo bi bilo to ugotovitev povezati z rezultati prejšnjega poglavja. Pri mladih smo torej opazili naraščajoči trend depolitizacije, kar po mnenju nekaterih avtorjev (Pawelczyska in Nowak v Ule 1988) nakazuje na višjo stopnjo stabilizacije političnega in družbenega sistema. Če se sistem iz generacije v generacijo bolj stabilizira, lahko predvidevamo, da je mentaliteta mladostnikov vedno bolj usklajena s prevladujočim družbenim in političnim sistemom. Če bi iz podatkov, ki smo jih dobili na podlagi raziskovanja orientiranosti mladih h kapitalističnemu oz. socialističnemu načinu razmišljanja, skleпали o prevladujočem družbenopolitičnem sistemu, bi se bilo treba opirati na tri elemente. Večina mladostnikov se ni identificirala ne z eno in ne z drugo mentaliteto. Poleg tega je preostanek anketirancev v veliko večjem številu izrazil pripadnost socialistični kot kapitalistični identiteti. Kot zadnji element je treba omeniti (sicer zelo šibak) trend krepitve

identifikacije s kapitalistično in upad identifikacije s socialistično mentaliteto med mlajšimi generacijami.

Odnos, ki ga imajo mladi do zasebnosti, natančneje do objavljanja osebnih podatkov o svojem življenju na interaktivnih družbenih mrežah, kot so Facebook, My Space in Twitter, me je zanimal predvsem z vidika povezanosti s kapitalističnim načinom razmišljanja. Odnos mladih do intimnosti se v potrošniški družbi namreč enači z njihovim odnosom do blaga, in ker se prepoznavnost blaga dosega z oglaševanjem, se takšnega principa držijo mladi tudi, ko pride do njihove identitete (Galimberti 2009). Izkazalo se je, da večina obeh vzorčnih skupin razkriva svojo zasebnost na omenjenih socialnih mrežah, pri čemer je takšnih med mlajšo generacijo več. Če bi sledili zgoraj navedeni teoretični tezi, bi morali omenjeni podatki nakazovati opazno prisotnost kapitalistične mentalitete pri mladih, kar pa se v primeru naše raziskave (diskusija iz prejšnjega poglavja) nikakor ni potrdilo. Edini element, ki pri tem sovпада, je dejstvo, da sta tako delež tistih, ki razkrivajo svojo zasebnost na medmrežju, kot tudi (sicer zelo nizek) odstotek tistih, ki se identificirajo s kapitalistično mentaliteto, višja v primeru druge, mlajše vzorčne skupine.

3.2.3.4 SKLOP C: OMEJITVE, POMANJKLJIVOSTI MERSKEGA INŠTRUMENTA IN IDEJE ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE

Kar zadeva kriterij določevanja krize vrednot⁴⁵, bi se lahko pojavila oporekanja, da je postavljen previsoko in da že eno samo odstopanje (npr.: ena sama izražena kapitalistična vrednota nasproti petim socialističnim) nakazuje prisotnost krize. Sama sem se odločila za lažje razumljiv in nazornejši kriterij, saj sem pojav zabeležila, ko je nanj implicirala večina parametrov (v primeru krize vrednot več kot trije primeri neopredeljenih od šestih ali izbira treh kapitalističnih in treh socialističnih vrednot). Pri opredeljevanju za socialistično in kapitalistično vrednoto prav tako nisem razlikovala med tistimi, ki so se za eno izmed teh opredelili v celoti ali le pretežno. Čeprav bi to lahko videli kot pomanjkljivost statistične

---

⁴⁵ Podrobno opisan kriterij določevanja krize vrednot je opisan v poglavju 3.1.4.1 SKLOP C1: Vpliv demografske spremenljivke starosti na doživljanje krize med mladimi.

analize podatkov, zaradi samega kriterija ugotavljanja krize vrednot to na končni rezultat ne bi vplivalo.

Isto pomanjkljivost statistične analize bi lahko izpostavili v primeru identifikacije s socialistično oz. kapitalistično mentaliteto, le da v tem primeru pri trditvah, ki so nakazovale na eno ali drugo mentalitetno usmeritev, nisem razlikovala med kategorijama delno drži ali popolnoma drži. Tudi v tem primeru, glede na kriterij⁴⁶, to ne bi vplivalo na končni rezultat. Omejitev merskega inštrumenta je mogoče iskati tudi v dejstvu, da nimajo vse trditve, na katerih sem temeljila identificiranje s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto, iste vsebinske teže. Kljub temu verjamem, da je izbrati deset vprašanj, ki bodo isto relevantna za raziskovalno vprašanje, ideal, ne pa merilo.

Kot smo že omenili, bi se bilo v nadaljnji raziskavi smotno osredotočiti tako na soobstoj ali povezavo med socialističnimi in postmodernističnimi vrednotami v primeru slovenske mladine.

---

⁴⁶ Kriterij je opisan v poglavju 3.1.4.2 SKLOP C2: Vpliv demografske spremenljivke starosti na identifikacijo s kapitalistično oz. socialistično mentaliteto.

4 SKLEP

Glede na situacijo, predstavljeno v uvodnem delu diplomskega dela, kjer smo izpostavili podobo mladine, ki se bodisi kot znak upora proti krutim kapitalističnim razmeram bodisi kot posledica želje po spoznavanju nedoživetega duha preteklosti zateka v obujanje socialistične jugoslovanske preteklosti, dobimo občutek, da sta nostalgija po socializmu in jugonostalgija pri slovenski mladini neredko prisotni. Kljub temu ne moremo spregledati neizbrisljivega pečata, ki ga je na današnji mladini pustil duh kapitalizma, katerega vplivu so mladi izpostavljeni že od ranega otroštva. To diplomsko delo je po eni strani namenjeno kritičnemu pogledu na pojav nostalgije po socializmu in jugonostalgije med slovensko mladino, ki se z jugoslovansko socialistično preteklostjo ni neposredno srečala, po drugi strani pa poskuša združiti na videz nezdržljiva svetova želje po vrnitvi v nedoživete socialistične čase in "prežetosti" s kapitalistično mentaliteto. Rezultati raziskave tega diplomskega dela in njihova interpretacija so pokazali zanimiv odraz v uvodu zastavljenih pričakovanj.

V prvi hipotezi smo predpostavljali, da imajo mladi do socializma pozitiven odnos. Dejanska slika omenjenega stanja se je izkazala za bolj ambivalentno. Večinskega mnenja, ki bi pretehtalo v pozitivno ali negativno stran, ni bilo, pokazalo pa se je, da je vtis anketirane mladine o socializmu kljub vsemu bolj pozitiven kot negativen. Ko pogledamo na mnenje mladih o socializmu iz širšega zornega kota, opazimo podobno stanje. Splošno mnenje mladih o Jugoslaviji je bilo sicer izrazitejše kot njihovo neposredno mnenje o socializmu, saj se je izkazalo, da o bivši državi večina anketirane mladine goji pozitivno mnenje. Malo manj izrazito pa je bilo njihovo vrednotenje kulturnih predstavnikov socializma in Jugoslavije, Che Guevare in Tita. Presenetljivo se je pokazalo, da mladi v največjem deležu do obeh gojijo mešana občutja, pri ostalih pa je vrednotenje voditeljev kot herojev vendarle prevladalo nad njihovo negativno zločinsko podobo. Torej lahko trdimo, da odnos mladih do socializma, kadar ga opazujemo neposredno in kadar o njem sklepamo na podlagi drugih pokazateljev, ni večinoma pozitiven, je pa definitivno naravnano bolj v pozitivno kot v negativno smer.

V hipotezi 2.1 smo predpostavljali, da mladi v splošnem doživljajo jugonostalgijo, pri čemer naj bi bila ta opaznejša pri generaciji, rojeni med 1983 in 1990, kot pri generaciji, rojeni med 1991 in 1994. Kot smo že omenili, smo prisotnost jugonostalgije preverjali posredno, in sicer preko občutka prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje in preko vrednotenja sedanosti v primerjavi s preteklostjo. Dejansko stanje se je izkazalo kot bistveno drugačno od pričakovanega. Velika večina se namreč ni čutila prikrajšane zaradi nedoživetih jugoslovanskih časov. To se še dodatno potrdi z največjim, vendar ne večinskim deležem anketiranih, ki je v nasprotju s pričakovanji mnenja, da je sedanost boljša od preteklosti. Glede na opisane trende naše raziskave lahko zavrnilo prvi del hipoteze in zatrdimo, da mladi v splošnem ne čutijo jugonostalgije. Pri tem lahko opazimo nekolikšna odstopanja med vzorčnima skupinama različnih starosti. Med mladimi, rojenimi med letoma 1983 in 1990, je namreč nekoliko višji delež tistih, ki so se čutili prikrajšane zaradi nedoživete socialistične preteklosti, kakor tudi višji delež tistih, ki menijo, da je bila socialistična preteklost boljša od sedanosti. S tem lahko potrdimo drugi del postavljene hipoteze in zaključimo, da je jugonostalgijna usmerjenost, čeprav v osnovi šibka, vseeno nekoliko opaznejša med starejšo generacijo anketirancev. Dejstvo, da mladi v zelo majhni meri čutijo jugonostalgijna občutja, lahko potrdimo tudi, če omenjen pojav opazujemo v širšem kontekstu. Izkazalo se je, da med mladimi v splošnem prevladuje občutek narodne izpolnjenosti, da ne čutijo pomanjkanja jugoslovanskega pridiha in da se na splošno bolj identificirajo z evropsko kot z "ex-jugoslovansko" identiteto. Glede na to, da so vse našete postavke (razen zanikanja pomanjkanja jugoslovanskega pridiha) izrazitejše pri mladih, rojenih med 1991 in 1994, nam tudi to služi kot potrditev drugega dela naše hipoteze o šibkejšem pojavu jugonostalgije med mlajšimi generacijami.

V hipotezi 2.2 smo domnevali, da mladi, ki se identificirajo s socialistično mentaliteto posledično kažejo nagnjenost k doživljanju jugonostalgije. Tudi ta hipoteza se je v naši raziskavi le delno potrdila. Pokazalo se je, da je med pojavoma, preko katerih smo sklepali na obstoj jugonostalgije, torej občutka prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje in idealiziranega pogleda na preteklost v primerjavi s sedanostjo, glede na rezultate statistične analize le eden, ki korelira s pojavom identifikacije s socialistično mentaliteto. Izkazalo se je, da to, ali se mladi identificirajo s socialistično mentaliteto, vpliva le na njihov občutek

prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje, z njihovo percepcijo preteklosti v primerjavi s sedanostjo pa socialistična orientiranost mladih ni povezana.

Tretji sklop uvodnih predpostavk je bil namenjen preverjanju povezav med pojavi krize vrednot, jugonostalgije in identifikacije s socialistično oziroma kapitalistično mentaliteto pri mladih. V hipotezi 3.1 smo tako predvidevali, da mladi doživljajo krizo vrednot, in sicer rojeni med letoma 1983 in 1990 intenzivneje kot mlajši. Kot vse uvodne predpostavke do zdaj se je tudi ta na podlagi rezultatov raziskave le delno potrdila. Kot je bilo že večkrat omenjeno, smo pojem krize vrednot definirali in opazovali v ožjem pogledu, in sicer kot posledico razpetosti med socialističnimi in kapitalističnimi vrednotami. Rezultati raziskave so pokazali, da večina vključene mladine doživlja omenjeno krizo vrednot, in s tem smo potrdili prvi del hipoteze. V nasprotju s pričakovanji pa se je izkazalo, da je pojavnost krize višja med mlajšo generacijo, torej rojenimi med 1991 in 1994, kar zanika drugi del naše predpostavke in celotno hipotezo 3.1 le delno potrди.

Nadaljevali smo z domnevo pod zaporedno številko 3.2, kjer smo predpostavljali, da doživljanje jugonostalgije vpliva na pojav krize vrednot pri mladih. To hipotezo smo v celoti ovrgli. Izkazalo se je, da ni nobene korelacije med pojavoma, s katerima smo opazovali pojav jugonostalgije (občutek prikrajšanosti zaradi nedoživete jugoslovanske izkušnje in idealizirano vrednotenje socialistične preteklosti) in samo krizo vrednot. Torej lahko zaključimo, da mladostniki, ki občutijo jugonostalgijo, zaradi tega ne doživljajo večje krize vrednot.

V zadnji predpostavki smo domnevali, da mladostniki, rojeni med 1991 in 1994, doživljajo krizo vrednot manj intenzivno zaradi večje identifikacije s kapitalistično mentaliteto. Ta hipoteza se je izkazala za napačno na dveh nivojih. Prvič, kot smo že omenili, so rezultati raziskave pokazali, da mladi, rojeni med 1991 in 1994, doživljajo krizo vrednot bolj in ne manj intenzivno od starejše generacije. Drugič, tudi sama statistična analiza je pokazala, da med spremenljivkama kriza vrednot mladih in njihova identifikacija s kapitalistično mentaliteto ni nobene povezave. Edini del predpostavke, ki ga lahko posredno potrdimo, je,

da rojeni med 1991 in 1994 kažejo nekoliko intenzivnejšo (čeprav še vedno zelo nizko) identifikacijo s kapitalistično mentaliteto. To smo potrdili posredno preko tendence razkrivanja osebnih podatkov na internetnih socialnih mrežah Facebook Twitter itd. Glede na to, da lahko omenjeni pojav vidimo kot indikacijo kapitalistične mentalitete, ki enači princip oglaševanja blaga z oglaševanjem posameznikove identitete (Galimberti 2009), se je tudi v tem primeru pokazala orientiranost h kapitalističnemu načinu razmišljanja za intenzivnejšo med mlajšimi anketiranci.

Če bi na podlagi novo pridobljenih ugotovitev ponovno narisali sliko slovenskega mladostnika⁴⁷, bi bila ta najverjetneje drugačna od podob mladih, ki smo jih izpostavili v uvodu diplomskega dela. Namesto posameznika, ki je po eni strani popolnoma integriran v kapitalistični način razmišljanja, po drugi strani pa goji romantično predstavo o nedoživeti socialistični preteklosti, mladostnik iz naše raziskave kaže drugačen, bolj misteriozen obraz. V osnovi ne čuti nostalgije po socializmu oz. jugonostalgije, čeprav ne o socializmu ne o Jugoslaviji načeloma nima slabega mnenja. Kot Slovenec se počuti narodno izpolnjenega, ne primanjkuje mu balkanskega pridiha in se počuti bolj Evropejec kot "ex-Jugoslovan", pri čemer je večina omenjenih lastnosti opaznejša pri mlajših generacijah. Opazovani mladostnik presenetljivo kaže zelo nizko vrednotno in mentalitetno identifikacijo s kapitalističnim načinom razmišljanja, po drugi strani pa opazneje sovpada s socialistično mentaliteto, vendar ker se tudi v njej ne najde v zadostni meri, večinoma doživlja krizo vrednot. Glede na to, da je pri mladostniku mlajše generacije identifikacija s kapitalizmom nekoliko višja (kljub temu še zdaleč ne dosega njegove socialistične usmerjenosti), je tudi kriza vrednot pri slednjem nekoliko opaznejša. Kljub temu je nostalgija po socializmu oziroma jugonostalgija med mladimi manj razširjen in bolj izoliran pojav, kot smo pričakovali. Razen tega da se nekoliko navezuje na to, v kolikšni meri so mladi poistoveteni s socialistično mentaliteto, na njihovo doživljanje krize vrednot nima nobenega vzročno-posledičnega vpliva.

Upam, da na podlagi teh zaključkov moje diplomsko delo služi kot še en dokaz, da tako pri trenutnem stanju mladine, ki se ni izkazalo za tako alarmantnega, kot se pogosto prikazuje,

---

⁴⁷ Znova poudarjam, da izsledki raziskave diplomskega dela zaradi premalo številčnega vzorca niso statistično značilni za celotno populacijo, ampak so omejeni le na omenjeno raziskavo.

kot pri mnogih drugih družbeno-političnih pojavih iskanje odgovorov v preteklosti ne more nadomestiti pomena raziskovanja sedanosti in načrtovanja prihodnosti.

LITERATURA

1. Boym, Svetlana. 2001. *The future of nostalgia*. New York: Basic Books.
2. Brumen, Borut. 2000. *Sv. Peter in njegovi časi: socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi*. Ljubljana: Založba *cf. .
3. Crnkovič, Marko. 2009. Po Sloveniji se plazi pošast malodušja. *Novice.Dnevnik.si*, 29. avgust. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/debate/kolumne/1042294700> (10. september 2010).
4. Fekete, G. Eva. 2009. *Post-modern values and rural peripheries*. Dostopno prek: <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2009/apr-leuven/papers/Fekete.pdf> (1. september 2010).
5. Galimberti, Umberto. 2009. *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubljana: založba Modrijan.
6. Halbwachs, Maurice. 2001. *Kolektivni spomin*. Ljubljana: Studia humanitatis.
7. Hayek, Friderich August Hayek. 1992. *Usodna domišljavost*. Ljubljana: Krt.
8. Jermančič, Kristina. 2006. *Apolitičnost mladine*. Ljubljana: FDV.
9. Kastelic, Brane. 2009. Slavoj Žižek v Londonu o komunizmu v času krize kapitalizma. *Novice.Dnevnik.si*, 16. marec. Dostopno prek: http://dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/1042251993 (10. september 2010).
10. Kostrič, Jana. 2004. *"Balkanska kultura" v Sloveniji po letu 1991*. Ljubljana: FDV.
11. Kropivnik, Samo. 2006. *Analize podatkov z SPSS-om 12.0: predavanja in vaje*. Ljubljana: FDV.
12. Kuhar, Metka in Ule Mirjana. 2002. Sodobna mladina: izziv sprememb. V *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 39–77. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej.
13. Makarovič, Matej. 2003. *Max Weber: Protestantska etika in duh kapitalizma*. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr43makarovic.pdf> (1. september 2010).

14. Mihelj, Vlado. 2002. Mladi kot subjekt in objekt politike. V *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 105-164. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej.
15. Milek, Vesna. 2004. In v čem je fenomen?: Kajmak z marmelado. *Delo, Sobotna priloga*, 46 (7) (10. januar).
16. Mion, Renato. 1999. Odraščati v Evropi na pragu leta 2000. V *Sodobne oblike revščine mladih*, ur. Iztok Žebavec in Mateja Erjavec, 7–61. Ljubljana: Salve.
17. Pečjak, Lara. 2005. *Spomini na Jugoslavijo in jugonostalgija med mladimi*. Ljubljana: FDV.
18. --- 2006. Nostalgija po sedanosti: oblike, pomeni in vloge nostalgичnega diskurza med mladimi. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 34 (224): 44–55.
19. Pernuš, Katja. 2008. *Balkan scena*. Ljubljana: FDV.
20. Repe, Božo. 2003. *Rdeča Slovenija*. Ljubljana: Sophia.
21. Šabec, Ksenija. 2006. Od Lepe Brene do Golega otoka: nostalgичno breme jugoslovanske izkušnje. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 34 (224): 56–70.
22. Tomc, Gregor. 1994. *Profano: Kultura v modernem svetu*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
23. Ule, Mirjana. 1988. *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
24. --- 1995. Mladost ob koncu tisočletja, Odraščanje v Sloveniji. V *Pri(e)hodnost mladine*, Mirjana Ule in Vlado Mihelj, 11–133. Ljubljana: DZS, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
25. --- 2000. Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V *Socialna ranljivost mladih*, Mirjana Ule, Tanja Rener, Metka Mencin Čeplak in Blanka Tivadar, 15–89. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej.
26. --- 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: FDV.
27. Velikonja, Mitja. 2004. Tistega lepega dne: značilnosti sodobnega nostalgичnega diskurza. *Bal Canis* 5 (12–16): 37–40.

28. --- 2005. *Evroza - Kritika novega evrocentrizma*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
29. --- 2008a. *Titostalgija: študija nostalgije po Josipu Brozu*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/20/mediawatch20.pdf> (10. september 2010).
30. --- 2008b. Red shades: Nostalgia for Socialism as an Element of Cultural Pluralism in the Slovenian Transition. V *Mess and Ramses II Vol.7, Mediterranean Ethnological summer school*, ur. Jaka Repič, Alenka Bartulović in Katarina Sajovec Altshul, 133–145. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani .
31. Vogrinec, Jože. 2010. "Kriza vrednot"?? Napačna diagnoza! *Mladina* (09). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/201009/kriza_vrednot___napacna_diagnoza_ (10. september 2010).
32. Weber, Max. 1988. *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.
33. Zei, Vida. 2000. Esej o nostalgiji in Titu v Mercedesu. *Javnost* 7: 191–198.
34. Zupančič, Maja. 2004. Opredelitev razvojnega obdobja in razvojne naloge v mladostništvu. V *Razvojna psihologija*, ur. Ljubica Marjanovič Umek in Maja Zupančič, 511–524. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
35. Žorž, Bogdan. 1999. Mladi med željami, pasivnostjo in (ne)smislom. V *Sodobne oblike revščine mladih*, ur. Iztok Žebovec in Mateja Erjavec, 88–110. Ljubljana: Salve.

PRILOGE

PRILOGA A: VPRAŠALNIK

NOSTALGIJA PO NEDOŽIVETEM: NOSTALGIJA PO SOCIALIZMU MED MLADO GENERACIJO

Spoštovani!

Sem absolventka mednarodnih odnosov na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Z vprašalnikom, ki je pred Vami, želim preveriti stopnjo nostalgije med mlado generacijo ter njen soobstoj z aktualnimi globalnimi vrednotami. Podatke bom uporabila pri svoji diplomski nalogi, zato Vas prosim, da odgovarjate iskreno, sproščeno in zbrano.

Preden se lotite odgovarjanja natančno preberite navodila! Anketa je anonimna. Hvala že vnaprej!

Najprej Vas prosim za nekaj demografskih podatkov, ki mi bodo pomagali pri nadaljnji analizi.

D1 Spol: M   Ž

D2 Leto rojstva: _____

1. V prvem delu me bo v splošnem zanimalo Vaše mnenje o socializmu in Jugoslaviji. Označite kvadrateg pod oz. črko pred odgovorom, ki najbolj ustreza Vašemu mnenju.

1.1.. Kakšen je Vaš splošni vtis o socializmu?

Zelo dober	Dokaj dober	Niti dober/niti slab	Dokaj slab	Zelo slab

1.2. Kakšen je Vaš splošen vtis o Jugoslaviji?

Zelo dober	Dokaj dober	Niti dober/niti slab	Dokaj slab	Zelo slab

1.3. V katero kategorijo bi uvrstili slednji osebnosti?

	Heroj	Zločinec	Mešano vrednotenje
Che Guevara			
Tito			

1.4.1 Se Vam zdi, da ste zaradi tega, ker niste doživeli izkušnje življenja v Jugoslaviji, za kaj prikrajšani?

a) DA

b) NE

1.4.2 Če ste odgovorili z DA - za kaj? _____

1.4.3 Če ste odgovorili za DA - katera stvar iz t.i. » jugoslovanske izkušnje« Vam najbolj manjka?

- a) socialistične vrednote v Jugoslaviji (enakopravnost, kolektivnost, solidarnost, skrb za pripadnike družbe, egalitarizem)
- b) povezanost s prebivalci in državami bivše Jugoslavije (množična druženja in prireditve, multikulturalnost in strpnost)
- c) ne bi se mogel opredeliti, oba elementa sta mi enako pomembna
- d) drugo: _____

1.6 V kolikšni meri ste bili izpostavljeni pričevanju o socializmu:

	Pogosto	Občasno	Nikoli
Preko pričevanja staršev, sorodnikov, prijateljev, ki so živeli v času Jugoslavije			
Preko medijev (filmografije, glasbe, inform. oddaj, tiskanih medijev)			
Drugo:			

1.7. Imate mnenje, da je bila, v primerjavi s sedanostjo, socialistična preteklost boljša?

- a) DA
- b) NE
- c) ne bi se mogel opredeliti

1.8. V kakšnem jeziku se pogovarjate s pripadniki držav bivše Jugoslavije?

- a) v enem izmed jezikov bivše Jugoslavije
- b) v angleškem jeziku
- c) v slovenskem jeziku

1.9. Kako tujcu, ki ne pozna Slovenije, opredelite našo geografsko lokacijo? Katero izmed spodnjih trditev najprej uporabite.

- a) kot del bivše Jugoslavije
- b) kot del centralne Evrope
- c) opredelim jo glede na sosednje države

2. V drugem (in hkrati zadnjem) delu vprašalnika me bodo podrobneje zanimala vaše vrednote in politična aktivnost.

	Se zanimam	Le občasno	Me ne zanima
2.1. Se zanimate za aktualne javno-politične zadeve v Sloveniji?			
2.2. Se zanimate za aktualne globalno-politične in ekonomske zadeve?			

2.3. Ali objavljate osebne podatke o svojem življenju na Facebooku, My Space-u, Twitterju? a)DA b)NE

2.4. Na lestvici od 1 do 5 označite mesto na vrednosti lestvici. Pri čemer 1 pomeni, da se v celoti enačite z vrednoto na levi strani, 5 da ste se v celoti opredelili za vrednoto na desni strani, 3 da se ne morete opredeliti,

vrednosti 2, pa 4, pa da se pretežno enačite z levo oz. desno vrednoto. Vrednoti je dodana še ena izmed možnih trditev, ki Vam lahko služi za boljšo obrazložitev pomena vrednote.

	1	2	3	4	5	
Individualnost (Sami smo odgovorni za svojo prihodnost.)						Kolektivnost (Vsi smo odgovorni za prihodnost družbe.)
Tekmovalnost (Zmaga je glavni motiv za sodelovanja.)						Brezpogojno sodelovanje (Važno je sodelovati, ne zmagati.)
Samopridnost (Glavno je, da je zadoščeno mojim potrebam.)						Solidarnost (Potrebe skupnosti so pred potrebami posameznika.)
Pravico do javnih storitev glede na višino prispevka (Tisti, ki plačajo več, dobijo boljšo zdravstveno oskrbo.)						Pravica do javnih storitev ne glede na plačilo (Ne glede na plačilo morajo biti vsi deležni istega nivoja zdravstvene oskrbe.)
Razslojenost (Glede na trud, sposobnost in delovno mesto, sodimo v različne družbene razrede.)						Enotnost (Ne glede na katerikoli kriterij, vsi sodimo v en družbeni razred.)
Osebni materialni uspeh (Prav je, da imam od svojega lastnega dela dobiček sam.)						Skupno dobro, skupna lastnina (Od mojega dodatnega dela naj profitira tudi družba.)

2.5.1. Čutite, da ste kot Slovenec (Slovenka) narodno izpolnjeni? a) DA b) NE
c) nimam mnenja

2.5.2. Čutite, da Vam primanjkuje balkanskega pridiha? a) DA b) NE
c) nimam mnenja

2.5.3. Ali se čutite bolj "ex-Jugoslovan" ali bolj Evropejec? a) bolj ex-Jugoslovan b) bolj Evropejec
c) nič od naštetega

2.6. Označi kvadrateg pod stopnjo, ki označuje, do kolike mere se strinjaš z trditvijo..

	Sploh ne drži	Ne drži	Niti-niti	Delno drži	Popolno ma drži	Nimam mnenja.
1. Nikomur ne smelo biti dovoljeno kupovati privilegije v izobrazbi ali zdravstvu za svojo družino.						
2. Potrebno se je sprijazniti s tem, da se v boju za blaginjo izločijo tisti, ki ne morejo zdržati tempa.						
3. V primeru, da bom zaslužil-a več kot povprečen državljan, bom pripravljena dati del zasluženega (v obliki višjih davkov na premoženje) manj premožnim.						
4. Delavci bi morali imeti vpliv na izbor svojih nadrejenih.						
5. Revščina, duševne bolezni in druga problematika je stvar celotne družbe.						
6. Socialni sistem nudi preveč pomoči ljudem, ki ne želijo delati.						
7. Osebni dobiček je glavni motiv za delo.						
8. Posamezniki, ki živijo na obrobju družbe						

(alkoholiki, narkomani, brezposelni, itd.), si ne zaslužijo pomoči uspešnih posameznikov.					
9. Vse razvite države bi morale imeti zdravstveno oskrbo, ki je dostopna vsem, na istem nivoju.					
10. V sporu med delavci in vodstvom, vedno zavzamem stran delavcev.					

»Konkurenčnost se je dokazala kot koristna do določene točke, in nič dlje. Vendar le sodelovanje, stvar za katero si moramo prizadevati danes, zna nadaljevati tam, kjer se tekmovalnost konča.« ~
Franklin D. Roosevelt

Hvala za Vaš čas in trud!

PRILOGA B: REKODIRANA SPREMENLJIVKA STAROST

LETO ROJSTVA	FREKVENC A	ODSTOTEK	VELJAVEN ODSTOTEK	KUMULATIVNI ODSTOTEK
1983	25	11,5	11,5	11,5
1984	19	8,7	8,8	20,3
1985	21	9,6	9,7	30,0
1986	14	6,4	6,5	36,4
1987	12	5,5	5,5	41,9
1988	17	7,8	7,8	49,8
1989	5	2,3	2,3	52,1
1990	6	2,8	2,8	54,8
1991	27	12,4	12,4	67,3
1992	20	9,2	9,2	76,5
1993	33	15,1	15,2	91,7
1994	18	8,3	8,3	100,0
Skupno	217	99,5	100,0	
MANJKAJOČI	1	,5		
SKUPAJ	218	100,0		

PRILOGA C: SPLOŠNO MNENJE MLADIH O CHE GUEVARI IN TITU

Splošno mnenje mladih o Che Guevari

	FREKVENCA	ODSTOTEK	VELJAVEN ODSTOTEK	KUMULATIVNI ODSTOTEK
1 heroj	87	39,9	40,1	40,1
2 zločinec	25	11,5	11,5	51,6
3 mešano vrednotenje	105	48,2	48,4	100,0
Skupno	217	99,5	100,0	
MANJKAJOČI	1	,5		
SKUPAJ	218	100,0		

Splošno mnenje mladih o Titu

	FREKVENCA	ODSTOTEK	VELJAVEN ODSTOTEK	KUMULATIVNI ODSTOTEK
1 heroj	83	38,1	38,2	38,2
2 zločinec	29	13,3	13,4	51,6
3 mešano vrednotenje	104	47,7	47,9	99,5
5	1	,5	,5	100,0
Skupno	217	99,5	100,0	
MANJKAJOČI	1	,5		
SKUPAJ	218	100,0		

**PRILOGA Č: MLADI IN OBČUTEK PRIKRAJŠANOSTI ZARADI NEDOŽIVETE
"JUGOSLOVANSKE IZKUŠNJE"**

Se Vam zdi, da ste zaradi tega, ker niste doživeli izkušnje življenja v Jugoslaviji, za kaj prikrajšani?

	FREKVENCA	ODSTOTEK	VELJAVEN ODSTOTEK	KUMULATIVNI ODSTOTEK
1 da	54	24,8	25,0	25,0
2 ne	162	74,3	75,0	100,0
Skupno	216	99,1	100,0	
MANJKAJOČI	2	,9		
SKUPAJ	218	100,0		

Katera stvar iz t.i. "jugoslovanske izkušnje" Vam najbolj manjka?

	FREKVENCA	ODSTOTEK	VELJAVEN ODSTOTEK	KUMULATIVNI ODSTOTEK
1 socialistične vrednote v Jugoslaviji (enakopravnost, kolektivnost, solidarnost, skrb za pripadnike družbe, egalitarizem)	16	7,4	37,2	37,2
2 povezanost s prebivalci in državami bivše Jugoslavije (množična druženja in priredive, multikulturalnost in strpnost)	8	3,7	18,6	55,8
3 ne bi se mogel opredeliti, oba elementa sta mi enako pomembna	18	8,3	41,9	97,7
4 drugo	0,1	0,5	2,3	100
Skupno	43	19,8	100,0	
MANJKAJOČI	174	80,2		
SKUPAJ	217	100,00		

PRILOGA D: MLADI IN VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI*Ali ste mnenja, da je bila, v primerjavi s sedanostjo, socialistična preteklost boljša?*

	FREKVENCA	ODSTOTEK	VELJAVEN ODSTOTEK	KUMULATIVNI ODSTOTEK
1 da	65	29,8	30,0	30,0
2 ne	79	36,2	36,4	66,4
9 ne bi se mogla opredeliti	73	33,5	33,6	100,0
Skupno	217	99,5	100,0	
MANJKAJOČI	1	,5		
SKUPAJ	218	100,0		

PRILOGA E: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA VREDNOTENJE SOCIALISTIČNE PRETEKLOSTI*Ali ste mnenja, da je bila, v primerjavi s sedanostjo, socialistična preteklost boljša?*

			1 da	2 ne	9 ne bi se mogla opredeliti	Skupno
Leto rojstva	1,00 1983 do 1990	Frekvenca	37	38	44	119
		% znotraj leto_rojstvaR	31,1%	31,9%	37,0%	100,0%
		% od Skupno	17,1%	17,5%	20,3%	54,8%
	2,00 1991 do 1994	Frekvenca	28	41	29	98
		% znotraj leto_rojstvaR	28,6%	41,8%	29,6%	100,0%
		% od Skupno	12,9%	18,9%	13,4%	45,2%
Skupno		Frekvenca	65	79	73	217
		% znotraj leto_rojstvaR	30,0%	36,4%	33,6%	100,0%
		% od Skupno	30,0%	36,4%	33,6%	100,0%

PRILOGA F: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA OBČUTEK NARODNE IZPOLNJENOSTI

Čutite, da ste kot Slovenec (Slovenka) narodno izpolnjeni?

		leto rojstva		Skupno
		1983 do 1990	1991 do 1994	
1 da	Frekvenca	55	56	111
	% znotraj leto_rojstva	46,2%	57,1%	51,2%
	% od Skupno	25,3%	25,8%	51,2%
2 ne	Frekvenca	31	22	53
	% znotraj leto_rojstva	26,1%	22,4%	24,4%
	% od Skupno	14,3%	10,1%	24,4%
3 nimam mnenja	Frekvenca	0	1	1
	% znotraj leto_rojstva	,0%	1,0%	,5%
	% od Skupno	,0%	,5%	,5%
9 brez odgovora	Frekvenca	33	19	52
	% znotraj leto_rojstva	27,7%	19,4%	24,0%
	% od Skupno	15,2%	8,8%	24,0%
Skupno	Frekvenca	119	98	217
	% znotraj leto_rojstvaR	100,0%	100,0%	100,0%
	% od Skupno	54,8%	45,2%	100,0%

PRILOGA G: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA POMANJKANJE BALKANSKEGA PRIDIHA

Čutite, da Vam primanjkuje balkanskega pridiha?

		leto rojstva		Skupno
		1983 do 1990	1991 do 1994	
1 da	Frekvenca	21	19	40
	% znotraj leto_rojstvaR	17,6%	19,4%	18,4%
	% od Skupno	9,7%	8,8%	18,4%
2 ne	Frekvenca	92	69	161
	% znotraj leto_rojstvaR	77,3%	70,4%	74,2%
	% od Skupno	42,4%	31,8%	74,2%
3 nimam mnenja	Frekvenca	1	0	1
	% znotraj leto_rojstvaR	,8%	,0%	,5%
	% od Skupno	,5%	,0%	,5%
9 brez odgovora	Frekvenca	5	10	15
	% znotraj leto_rojstvaR	4,2%	10,2%	6,9%
	% od Skupno	2,3%	4,6%	6,9%
Skupno	Frekvenca	119	98	217
	% znotraj leto_rojstvaR	100,0%	100,0%	100,0%
	% od Skupno	54,8%	45,2%	100,0%

PRILOGA H: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA POISTOVETENJE Z EVROPSKO OZ. "EX-JUGOSLOVANSKO" IDENTITETO

Ali se čutite bolj "ex-Jugoslovan" ali bolj Evropejec?

		leto_rojstvaR		Skupno
		1983 do 1990	1991 do 1994	
1 bolj "ex-jugoslovan"	Frekvenca	17	8	25
	% znotraj leto_rojstvaR	14,3%	8,2%	11,5%
	% od Skupno	7,8%	3,7%	11,5%
2 bolj Evropejec	Frekvenca	76	70	146
	% znotraj leto_rojstvaR	63,9%	71,4%	67,3%
	% od Skupno	35,0%	32,3%	67,3%
3 nič od naštetega	Frekvenca	6	1	7
	% znotraj leto_rojstvaR	5,0%	1,0%	3,2%
	% od Skupno	2,8%	,5%	3,2%
9 brez odgovora	Frekvenca	20	19	39
	% znotraj leto_rojstvaR	16,8%	19,4%	18,0%
	% od Skupno	9,2%	8,8%	18,0%
Skupno	Frekvenca	119	98	217
	% znotraj leto_rojstvaR	100,0%	100,0%	100,0%
	% od Skupno	54,8%	45,2%	100,0%

PRILOGA I: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA OPREDELITEV GEOGRAFSKE LOKACIJE SLOVENIJE

Kako tujcu opredelite geografsko lokacijo Slovenije?

			Kako tujcu opredelite geografsko lokacijo?				Skupno
			1 kot del bivše Jugoslavije	2 kot del centralne Evrope	3 opredelim jo glede na sosednje države	4	
leto_rojstvaR 1983 do 1990	Frekvenca	33	16	69	1	119	
	% znotraj leto_rojstvaR	27,7%	13,4%	58,0%	,8%	100,0%	
	% od Skupno	15,2%	7,4%	31,8%	,5%	54,8%	
1991 do 1994	Frekvenca	20	32	46	0	98	
	% znotraj leto_rojstvaR	20,4%	32,7%	46,9%	,0%	100,0%	
	% od Skupno	9,2%	14,7%	21,2%	,0%	45,2%	
Skupno	Frekvenca	53	48	115	1	217	
	% znotraj leto_rojstvaR	24,4%	22,1%	53,0%	,5%	100,0%	
	% od Skupno	24,4%	22,1%	53,0%	,5%	100,0%	

PRILOGA J: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA ZANIMANJE ZA AKTUALNE –POLITIČNE ZADEVE V SLOVENIJI

			Zanimanje za aktualne javno-politične zadeve v Sloveniji					Skupno	
			1 se zanimam	2 le občasno	3 me ne zanima	4	5		9 brez odgovora
let_rojstvaR	1983	Frekvenca	49	59	10	0	1	0	119
	do	% znotraj	41,2%	49,6%	8,4%	,0%	,8%	,0%	100,0%
1990	let_rojstvaR								
	% od Skupno		22,6%	27,2%	4,6%	,0%	,5%	,0%	54,8%
1991	Frekvenca		20	42	33	1	0	2	98
	do	% znotraj	20,4%	42,9%	33,7%	1,0%	,0%	2,0%	100,0%
1994	let_rojstvaR								
	% od Skupno		9,2%	19,4%	15,2%	,5%	,0%	,9%	45,2%
Skupno	Frekvenca		69	101	43	1	1	2	217
	% znotraj		31,8%	46,5%	19,8%	,5%	,5%	,9%	100,0%
	let_rojstvaR								
	% od Skupno		31,8%	46,5%	19,8%	,5%	,5%	,9%	100,0%

PRILOGA K: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA ZANIMANJE ZA AKTUALNE GLOBALNE-POLITIČNE IN EKONOMSKE ZADEVE

			Zanimanje za aktualne globalno-politične in ekonomske zadeve					Skupno
			1 se zanimam	2 le občasno	3 me ne zanima	4	9	
let_rojstvaR	1983	Frekvenca	46	58	14	1	0	119
	do	% znotraj	38,7%	48,7%	11,8%	,8%	,0%	100,0%
1990	let_rojstvaR							
	% od Skupno		21,2%	26,7%	6,5%	,5%	,0%	54,8%
1991	Frekvenca		18	40	39	0	1	98
	do	% znotraj	18,4%	40,8%	39,8%	,0%	1,0%	100,0%
1994	let_rojstvaR							
	% od Skupno		8,3%	18,4%	18,0%	,0%	,5%	45,2%
Skupno	Frekvenca		64	98	53	1	1	217
	% znotraj		29,5%	45,2%	24,4%	,5%	,5%	100,0%
	let_rojstvaR							
	% od Skupno		29,5%	45,2%	24,4%	,5%	,5%	100,0%

PRILOGA L: VPLIV DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE STAROSTI NA RAZKRIVANJE ZASEBNIH PODATKOV NA MEDMREŽJU

			Ali objavljate osebne podatke o svojem življenju na Facebooku, My Space-u, Twitterju?		Skupno
			1	2	
let_rojstvaR	1983 do 1990	Frekvenca	70	49	119
		% znotraj leto_rojstvaR	58,8%	41,2%	100,0%
		% od Skupno	32,3%	22,6%	54,8%
	1991 do 1994	Frekvenca	62	36	98
		% znotraj leto_rojstvaR	63,3%	36,7%	100,0%
		% od Skupno	28,6%	16,6%	45,2%
Skupno		Frekvenca	132	85	217
		% znotraj leto_rojstvaR	60,8%	39,2%	100,0%
		% od Skupno	60,8%	39,2%	100,0%

PRILOGA M: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI SOCIAL MENT IN PRIKRAJŠANOST

Se vam zdi, da ste zaradi tega, ker niste živeli v času Jugoslavije, za kaj prikrajšani?			
socialist_mental	1 da	2 ne	Skupaj
Ne	21	101	122
Da	33	61	94
Skupaj	54	162	216

PRILOGA N: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI SOCIAL MENT IN PRETEKLOST

Ali ste mnenja, da je bila, v primerjavi s sedanostjo, socialistična preteklost boljša?				Skupaj
Socialist_mental	1 da	2 ne	9 ne bi se mogla opredeliti	
Ne	35	47	41	123
Da	30	32	32	94
Skupaj	65	79	73	217

**PRILOGA O: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI
KRIZA IN PRIKRAJŠANOST**

	Se vam zdi, da ste zaradi tega, ker niste živeli v času Jugoslavije, za kaj prikrajšani?		Skupaj
Kriza	1 da	2 ne	
Ne	21	54	75
Da	33	108	141
Skupaj	54	162	216

**PRILOGA P: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI
KRIZA IN PRETEKLOST**

	Ali ste mnenja, da je bila, v primerjavi s sedanostjo, socialistična preteklost boljša?			Skupaj
Kriza	1 da	2 ne	9 ne bi se mogla opredeliti	
Ne	28	21	26	75
Da	37	58	47	142
	65	79	73	217

**PRILOGA R: DVORAZSEŽNA KONTINGENČNA TABELA ZA SPREMENLJIVKI
KRIZA IN KAPITALIST MENT**

	kapitalist_mental		Skupaj
Kriza	,00	1,00	
Ne	71	4	75
Da	136	6	142
Skupaj	207	10	217